

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Boria Sax

Toplumun Aynasında

KARGA

Kitapyayinevi

KARCA

KİTAP YAYINEVİ – 119
İNSAN TOPLUM DİZİSİ – 26

KARGA/BORIA SAX

ÖZCÜN ADI
CROW

BY BORİA SAX WAS FIRST PUBLISHED BY REAKTION BOOKS, LONDON, UK, 2003

© 2003, BORİA SAX

© 2006, KİTAP YAYINEVİ LTD.

**TÜM HAKLARI SAKLIDIR. BU KİTAPIN HİÇBİR BÖLÜMÜ, YAYINCININ YAZILI İZİNİ OLMADAN,
FOTOKOPİ DAHİL ELEKTRONİK VEYA MEKANİK YÖNTEMLERLE
KOPYALANAMAZ, ÇOCALTILAMAZ VEYA KAYDEDİLEMEZ.**

ÇEVİREN
BANU BÜYÜKKAL

YAYINA HAZIRLAYAN
FÜSUN KİPER

DÜZELTİ
EYLÜL DURU

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
DEREBOYU CADDESİ, ZAÇRA İŞ MERKEZİ B BLOK 1
MASLAK-İSTANBUL
T: (0212) 285 11 96
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
AĞUSTOS 2006, İSTANBUL

ISBN 975 6051-31-0

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
CİHANGİR CADDESİ, ÖZÖÇÜL SOKAĞI 20/1-B
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T: (0212) 292 62 86 F: (0212) 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Karga

BORIA SAX

ÇEVİREN
BANU BÜYÜKKAL

KitapYAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
I- MEZOPOTAMYA	29
II- MISIR, YUNAN KENTLERİ VE ROMA	35
III- AVRUPA'DA ORTAÇAĞ VE RÖNESANS	49
IV- ASYA	71
V- AMERİKAN YERLİ KÜLTÜRÜNDE KARGA	80
VI- ROMANTİK ÇAĞ	91
VII- KARGALARIN TANRISI	114
VIII- YİRMİNCİ YÜZYIL VE ÖTESİ	129
KARGANIN KRONOLOJİSİ	146
NOTLAR	148
KAYNAKÇA	150
TEŞEKKÜR	154
FOTOĞRAF KAYNAKLARI	155
WEB SİTESİ ADRESLERİ	156

Resim 1. Bir Kwakuitl kuzgun maskı.

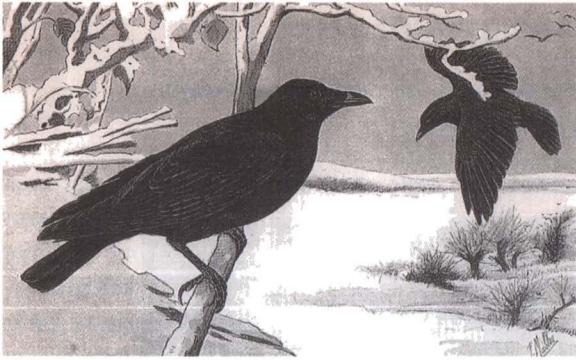
Giriş

Karga, kapkara olsa da giysisi, şen, şakrak bir arkadaştır.
SEAN O'CASEY, *The Green Crow*

Kargalar, köyde kentte, her yerde sürüsüne bereket dolaşırlar ama göz ucuyla bile olsa, bakışlarını bizlere nadiren çevirirler. Onların bakışları yalnızca diğer kargalardır. Bir gün New York'ta White Plains'teki evime giderken, kaldırımda önümde zıplayan ufak, kabarık tüylü bir karga gördüm. Daha yakından bakmaya çalıştığımda garip ve korkmuş bir hali yoktu. Ama, kargaların olağan alışkanlıklarının aksine, bazen bakışları benimle buluşuyordu. Önce karganın yaralanmış olabileceğini düşündüm, bir yardım derneğini ya da bir veterineri aramayı aklımdan geçirdim. Oysa karga hiç acı çeker gibi durmuyordu ve benden daha az kaygılı gözüküyordu.

Kalabalık bir caddeydi ve kaldırımın kenarında ancak daracık bir yeşillik vardı, ama yine de biri yüksek bir çam olmak üzere birkaç ağaç buraya sığmıştı. Dalların arasından baktığımda, tepeye en yakın dalda bir yuva seçebildim. Yavru bir karga uçmayı öğrenmesi için yuvadan atılmıştı demek. Kalabalık kaldırımdan gelip geçen hemen herkesin dikkatini çekiyordu. Köpekler, çocuklar kuşu kovalıyor, yetişkinler de konuşmaya, beslemeye yelteniyorlardı. En ufak bir memnuniyet ya da rahatsızlık belirtisi göstermeyen karga nazikçe sekerek uzaklaşıyordu onlardan. Bu birkaç gün böyle devam etti. Sekmeler kanat çırpmalara dönüştü ve yavru giderek daha uzun mesafelere uçmaya başladı. Yaklaşık bir hafta sonra geçtiğimde artık orada değildi.

Aslında, pek uzağa gitmiş olduğunu sanmıyorum, ama insanlarla arasına makul bir mesafe koymayı yeğlemiştir. Artık o kargayı pekâlâ da onun yavruları veya ana-babası olabilecek parktaki diğer kargalardan ayırt edemiyorum, ama onun belki de bazen gizlice beni izlediğini hayal etmek hoşuma gidiyor. İnsanoğlunun dünyasında yaşadığı kısa bir serüvenden sonra beraberinde götürdüğü mutlu anılarını diğer kargalarla paylaşmış olabilir.

Resim 2.

1907 tarihli bir Fransız fotoğrafı. İki leş kargası. Sanatçılar genellikle kargaların özel zarafetini yakalamayı başırsın, ama izleyicilerin pek azı bunu takdir eder.

İlk bakışta kargalarla insanlar arasında hürmetkâr ama mesafeli bir ilişki vardır. Ama öte yandan bu kuşların folklordaki önemi, kadın-erkek bütün insanların örtük de olsa bu kuşun cazibesine güçlü bir biçimde kapıldıklarını gösterir. Güvercinler, serçeler şehrin sokaklarında, parklarında öylesine vakit geçiriyor gibidirler, aylak aylak yiyecek kırıntıları toplarlar. Buna karşın kargalar arasında sanki daima önemli bir şeyler olmaktadır, sanki kendi hayatlarına ait bir oyun sahnelemekte gibidir. Oradan oraya uçuşurlar ve beklenmedik bir anda birbirlerine seslenirler.

Peki karga nedir? Başka hiçbir hayvanın imgesi onunkinden daha basit, daha ikonik değildir. Asla yanıltıcı olamaz. Kış göğünün beyazında açılmış kanatlar, eğik bir kafa ve uzun bir kuyruğun oluşturduğu silüet gözümüzde kolaylıkla canlanır. En azından şiirsel bakışla bu böyle, ama her şeyi çok daha karmaşık gören bilim adamları bize kargaların kargagiller ailesine mensup olduklarını söylüyor. Saksığan, ala karga, dağ kargası, göknar kargası ve diğer bazıları gibi.

Bu kuşlar, bütün üyeleri güzel sesli olmasa da, halk arasında “ötücü kuşlar” olarak bilinen Passeriform ailesine mensuplar. Kargagillerin kökeni büyük olasılıkla Avustralya. Kıtalar birbirine yaklaştıkça, yaklaşık 20-30 milyon yıl önce, bu kuşlar Asya’ya geçmiş olabilirler. Bu göçü izleyen hızlı bir evrimsel farklılaşma döneminde Avrupa ve Amerika’ya ve giderek

bütün dünyaya yayılmışlar. Bunun tek istisnası Güney Amerika'nın en güney ucu ve kutuplara yakın nispeten küçük birkaç bölge.

Bazen, "karga" sözcüğü bu kuş ailesinin bütün bireylerini içine alacak geniş bir anlamda kullanılır. Ama sıklıkla kullanımı, "hakiki kargalar" olarak da bilinen kuzgunları, ekin kargalarını ve küçük kargaları içeren kargagiller familyası (genus *Corvus*) üyeleriyle sınırlandırılır.

Biz bu kitapta insanlarla kargalar arasındaki ilişkiye şiir, taksonomi, hayvan davranışları, söylenceler, efsaneler ve görsel sanatlar da dahil birçok açıdan bakacağız. Ara sıra şairlerin ve bilim adamlarının aynı şeyden söz etmekte olduklarına inanmak her ne kadar zor olsa da, ünlü Hindu *Udana*'da bulunan "Kör Adamlar ve Fil" öyküsünü anımsayabiliriz: Bir raca yedi kör adamın önüne bir fil getirir ve hepsinden bunu tanımlamalarını ister. Biri başını eller ve filin bir sepete benzediğini söyler, bir diğeri dişlerine dokunur ve yaratığın bir saban demirine benzediğini düşünür. Hortumuna dokunan onu sabana benzetir, gövdesini kucaklayan ise bunun bir tahıl ambarı olduğunu öne sürer. Farklı kısımlarını elleyen diğerleri de yaratığın bir sütun, bir havan, bir tokmak veya bir çalı gibi olduğunu öne sürerler. Bu öykü genellikle, görünürde birbirlerine tezat dursalar da farklı inanışların tek bir gerçekliğin parçaları olabileceğini göstermek üzere anlatılır.

Elbette burada inanışlardan değil, kültürel bakış açılarından söz ediyoruz. Bu kitaptaki "kör adamlar" ünlü şairler, bilim adamları, rahipler, ressamlar... Ve inceledikleri bir fil değil bir karga. Yine de aynı ilkeler geçerli. Kültürel etkinliklerin çeşitli biçimleri nihayetinde tek bir geleneğin bir parçasıdır ve hep birlikte herhangi birinin tek başına ortaya koyabileceğinden çok daha kapsamlı bir resim oluştururlar. Bu kitapta, kargalarla insanoğlunun tarihini anlatırken bilim, şiir, destan ve diğer gelenekler arasında gidip geleceğim.

Bu kuşların tüyleri çoğunlukla siyahtır, ama bazı türlerde aralara karışmış beyaz, kahverengi, gri, mavi, mor ya da yeşil tüyler olabilir. Koyu rengi genellikle karganın dramatik biçimde öne çıkmasına yol açarken, birbirlerinden ayırt edilmesini de güçleştirebilir. Siyah toprağın ve gecenin rengidir, bu yüzden kargalar sık sık gizemli güçlerle ilişkilendirilmiştir.

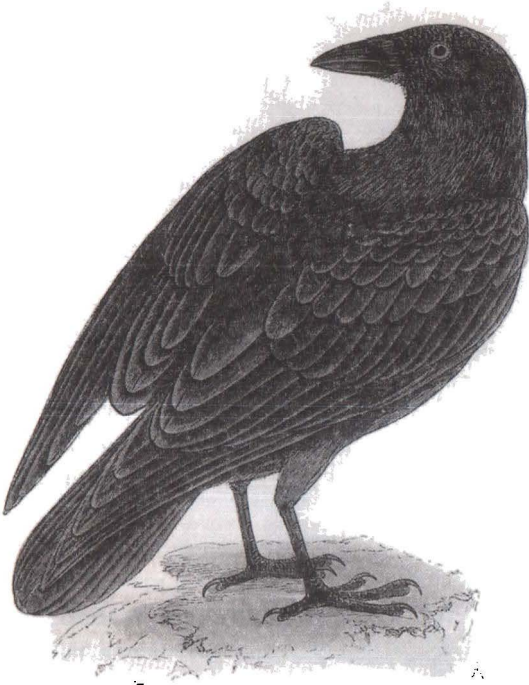

Resim 3. Corbet evinin arması. Kuzgun insana benzetilerek sevimli bir biçimde resmedilmiş.

Siyah büründüğü her şeyi daha ihtişamlı ve daha ciddi gösterebilen bir renktir, din adamlarının ve yalın zamanlara dek öğretmenlerin üniformaları için seçilmesinin nedeni de budur.

Kambur duruşları ve leşe düşkünlükleri yüzünden kargalar ölümün simgesi olmuşlardır, oysa kuşların pek çoğundan daha canlı ve oyuncudurlar. Ha bire kendilerini lüzumsuz oyunlara kaptırırlar, yerdeki bir dalı alır, yükselir, sonra bu oyuncağı düşürürler, sonra da yakalamak için dalışa geçerler. Görünür bir neden olmaksızın, tek ayaklarıyla tutunup baş aşağı sallanırlar ya da uçarken ters taklalar atarlar. Alaska'daki kargaların çatılardan sarkan buzları kırıp bunları kaydırak olarak kullandıkları anlatılır. Kargagillerin toplumsal davranışları üzerine önemli bir eser yazmış olan Lawrence Kilham anılarında bir keresinde İzlanda'da bir kuzguna ateş ettiğinden söz eder; yere tek bir tüy düşmüş, kuzgun uçup gitmiştir. Kilham, silahını yeniden doldururken kuzgun döner ve başının üzerinde uçar. Kuşun ağzındaki kızcılığın kırmızı suları şapkasına kan gibi damlar. Kilham, kuzgunların zeki oldukları gibi gülmece anlayışına da sahip oldukları sonucuna varmıştır.

Uzun, güçlü bacakları üzerinde yem arayan kargalar sanki toprağın üzerinde kayıyorlarmış gibi görünebilirler. Sonra, neredeyse hiç çaba harcamadan, ara sıra kanat çırparak, birer ruh gibi havaya yükselirler. İnsanlar onları pek bu sıfatla tanımlamasalar da, kargalar genelde çok zariftirler. Karganın gagasının ucundan kuyruğunun ucuna uzanan tek bir kıvrım vardır ve karga başını çevirdiğinde veya yere eğildiğinde bu kıvrım ritmik olarak değişir.

Resim 4.

19. yüzyılda, doğa tarihi üzerine yazılmış bir kitapta resmedilen kuzgun. Kuzgun kargagillerin en büyüğü ve en heybetlisidir.

Kargagillerin en iyi bilinen üyeleri kara leş kargası (*Corvus corone corone*), gri leş kargası (*Corvus corone cornix*), Amerikan kargası (*Corvus brachyrhynchos*), adi kuzgun (*Corvus corax*), ekin kargası (*Corvus frugilegus*) ve küçük kargadır (*Corvus monedula*). Bu kuşların hepsi de yeryüzüne yaygın olarak dağılmışlardır ve insanlarla pek içli dışlıdırlar.

Kara leş kargası neredeyse tamamen siyahtır, ama tüyleri belli ışıқта mor veya yeşil ışıltılar saçar. Gri leş kargasının ensesinde ve göğsünün altında soluk gri geniş bir bölge vardır. Bunun dışında neredeyse tıpatıp ayırdırlar ve yayılma alanları örtüştüğünde birbirleriyle çiftleşebilirler. Farklı oluşlarının nedeni son buz çağında iki popülasyonun ayrılmış olması

Resim 5.
19. yüzyılda,
doğa tarihi üzerine
yazılmış bir kitapta
J.J. Audubon
tarafından
resmedilmiş mavi
alakarga.
Kuzey Amerika'da
en bilinen
kargalardan biridir
ve oyunculuğu
yüzünden
efsanelerde hilebaz
rolündedir.

olabilir, ama Avrasya'nın çoğu yerinde her iki türe de rastlanır. Gri leş kargası genellikle Yukarı Kuzeyde, Akdeniz'de, Doğu Avrupa'da ve Orta Asya'da yaşar, kara leş kargası ise Batı Avrupa, Kore ve Japonya'da yaygındır.

Amerikan kargası büyüklük ve renk olarak kara leş kargasına yakındır, olgun kuş 40 santimetre boyundadır ve bazı araştırmacılara göre bu kuşların tek tür sayılması gerekir. Tek tür olmamalarının nedeni büyük ölçüde coğrafidir. Tek bir türe ait olmak için hayvanların birbirleriyle çiftleşme alışkanlıklarının olması gerekir, ama kara leş kargasıyla Amerikan kargası birbirlerinden okyanuslarla ayrılırlar. Amerikan kargası ABD ve Kanada boyunca geniş habitatlarda bulunur, ama Kuzey Amerika'nın dışında görülmez.

Adi kuzgun, adının aksine, sık görülmez ama yaşam alanı çok geniştir. Kuzey yarıkürenin çoğu yerinde ve Afrika'da Sahra'nın kuzeyinde yaşar. Diğer kargalardan bir hayli büyüktür, olgun kuş yaklaşık 65 santimetreye ulaşır. Güçlü bir gagası ve kendine has boğuk bir sesi vardır. Bir kanat çırpıp bir süzülmesiyle tanınır. Uçarken bakl-

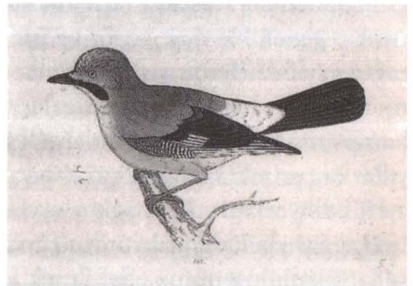
Resim 6.

solda: 19. yüzyılda, doğa tarihi üzerine yazılmış bir kitapta resmedilen Avrasya göknar kargası. Hakiki bir karga olmamakla birlikte, göknar kargası bu yakın akrabalarının ünlü zekâsına sahiptir.

Yiyecekleri saklamak ve çok sonra bile yeniden bulmakta esrarengiz bir yeteneği vardır.

sağda: 19. yüzyılda, doğa tarihi üzerine yazılmış bir kitapta resmedilen bir alakarga.

Bu kuş cırcır böceklerinden tutun, insanlara dek diğer hayvanların seslerini taklit etme becerisiyle tanınır.

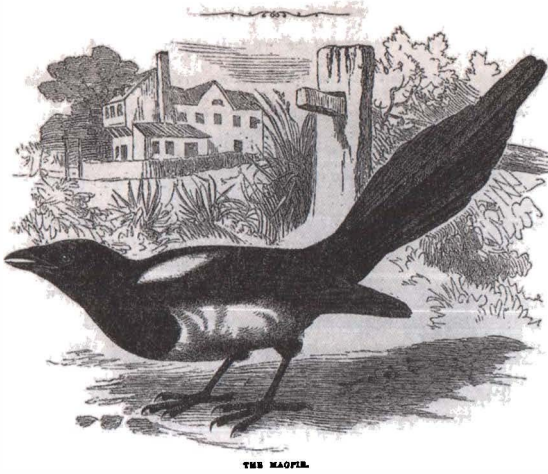
diğında, adi kuzgun kama şeklindeki kuyruğu ve nispeten sivri kanatlarıyla da diğer kargaların çoğundan ayırt edilir.

Leş kargası ve kuzgunla sıkça karıştırılan diğer bir kargagil de ekin kargasıdır. Ekin kargasını esas olarak gözleri ve gagasının etrafındaki kaba, soluk bölgeyle ayırt ederiz. Bu ekin kargalarının yüzüne bilge bir ifade verir, böylece çok anlamlı gözükürler. Bu kuşlar Kuzey Avrupa'da en yaygındır, ama doğal yerleşim alanları ta Japonya'ya dek uzanır. Yeni Zelanda'ya 19. yüzyılda getirilmişlerdir.

Kargagillerin görüntü olarak diğerleriyle asla karıştırılmayacak olan tek üyesi küçük kargadır, yalnızca 25 santimetre olan uzunluğuyla diğerlerinden çok küçüktür. Kısa, sivri bir gagası vardır ve omuzlarıyla göğsünün üst tarafı gridir. Küçük kargaların koyu tüylerin arasından dramatik bir biçimde parlayan gümüşsü gözleri vardır. Bu kuşlar Avrupa'nın her yerinde ve Asya'nın batı kısımlarında bulunurlar. Bir yandan kanat çırparken bir yandan da gevezelik etme huyları onlara haylazlık açısından özel bir ün kazandırmıştır.

Hangi sınıflandırmaların tercih edildiğine bağlı olarak, kargagillerin 20-30'u aşkın üyesi vardır. Çöl kuzgunu (*Corvus ruficallus*) Avustralya, Afrika ve Latin Amerika'nın bazı yerleri dahil olmak üzere, güney yarıkürede yaygındır. Hint kargası (*Corvus splendens*) ve orman kargası (*Corvus macrorhyncus*) Güney Asya'nın büyük bir bölümünde bulunurlar. Kargagillerin birçok üyesi görece kısıtlı habitatlarda hatta bazen belli adalarda yaşarlar.

Günümüzde, kargaların sınıflandırılması tıpkı diğer hayvanlarınkı gibi, uzmanlar arasında tartışmalı bir konudur. Kargagiller arasındaki ayrımlar genellikle açık seçik ve işe yarar bir şekilde yapılmış olmalarına rağmen efsanelerde ve edebiyatta bahsedilen kargaları anlamamıza hemen hemen hiç yardım etmezler. Folklorda bir metinde kargagillerden hangisinin kastedildiğini anlamak pek mümkün değildir. 18. veya 19. yüzyıllar öncesinde kuş çeşitleri kabaca renk gibi özellikleriyle birbirlerinden ayırt ediliyorlardı. İkisi yakın akraba olmadıkları halde, karatavuk bazen leş kargasıyla karıştırılıyordu, çünkü tüyleri aynı renkti. Ama arkaik masalların ruhuna nüfuz edebilmek için, edinmiş olduğumuz bilgilerin ba-

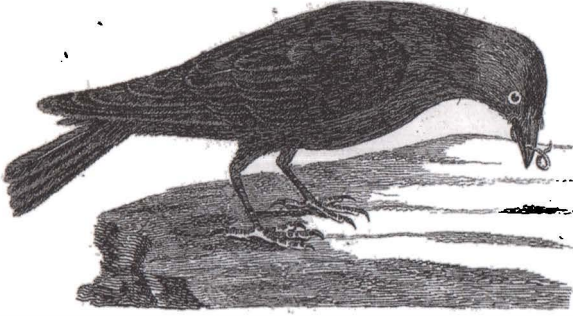

Resim 7.
1911 tarihli İngiliz
Doğa Tarihi'nden
'Saksağan'. 'Hakiki karga'
sayılmasalar da saksaganlar
kargalar gibi zeki olmakla
ünlüdürler.

zılarını bir kenara koyabilmeliyiz. Mitoloji üzerine yazarken insan daima bilim dilini kullanamaz.

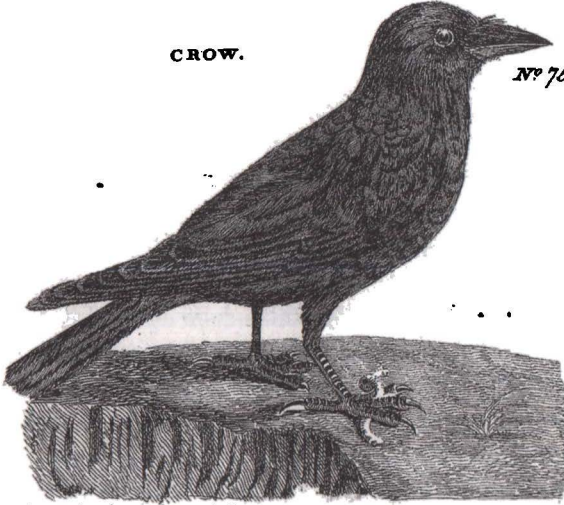
Kargalara, büyük ölçüde sistemleştirilmiş Avrupa ve Asya mitolojilerinde, daha nahif olan efsaneler âlemine kıyasla daha az rastlanır. Büyük dinlerin görkemli kozmolojilerinde ejderhalar, tekboynuzlular veya aslanlar gibi hayali veya egzotik hayvanlar boy gösterir. Ne var ki, sözlü geleneklerde belki de binlerce yıldır canlı kalmış olan efsaneler mitlerden daha eski olabilirler. Resmleştirilmiş mitolojiler daha ziyade savaşçı ve ruhban sınıflarının ürünleridir. Folklor genellikle daha eşitlikçi ve belki de daha arkaik bir dünya görüşü dile getirir, burada yalnızca krallarla köylüler değil, hayvanlarla bitkiler de görece samimi etkileşimler içindedir. Yani efsaneler, kurnazlıklarıyla geçinmeye alışkın olan kargaların özellikle iyi uyum sağladığı bir anlatı türüdür.

Kargagillerin isimleri bile eski çağlardan kalmadır. Diğer hayvanlar genellikle mitolojideki veya gündelik yaşamdaki çağrışımlarına uygun olarak isimlendirilirler. Kargagilleri betimleyen çeşitli sözcükler genellikle ötüşlerini taklit etme girişimlerinden türer. Buna örnek, İngilizce karga demek olan "crow" sözcüğüdür. Bu sözcük, Anglo-sakson *crāwe*'den gelir. Al-

CROW.

Nº 76

M. Griffiths del

Resim 8. Bir küçük karga ve bir Amerikan kargası. 19. yüzyılda, doğa tarihi üzerine yazılmış bir kitaptan. Sanatçı küçük kargayı hırsız gibi resmederken Amerikan kargasına neredeyse bir teşrifatçı duruşu vermiş.

manca karşılığı *krähe*'nin çıkardığı ses kuşun ötüşüne daha da yakındır. Diğer bir örnek kuzgundur. Sözcüğün İngilizcesi olan *raven* Eski İskandinav dilindeki *hrafn*'dan gelir. Etimologlar, bu sözcüğü tarih öncesi Germanik *khraaben*'e kadar izlemişlerdir. Kuzgunun ötüşünün bir hayli başarılı bir sözcüklenmesidir bu. Latince *Corvus*, Eski İrlandaca *crú*, Sanskritçe *karavas* ile akrabadır ve diğer birçok Hint-Avrupa dilinde yakın eşanlamlıları vardır. Küçük karganın İngilizcesi olan "*jackdaw*," eski Anglosakson dilinde "budala" anlamına gelen "*daw*" ile kuşun ötüşü olan "cek" veya "Jack" in bileşiminden türemiştir. İngilizcede ekin kargası anlamındaki "*rook*" Anglosakson *hróc*'dan, ya da daha modern biçimi *croak*'dan [gaklamak] gelir. İngilizce saksığan anlamındaki "*magpie*", bir kurama göre "Margaret" ve "*pied*" [alaca, rengârenk] birleşimidir, parlak giysiler içindeki bir hanımı düşündürür. Bununla birlikte, kuşun Latince ismi *Pica pica*'dır ve büyük olasılıkla çıkardığı sesin bir taklididir. Bu isimler sanki sihirli bir yan taşıyor, çünkü bir kuşu isimlendirmek bir anlamda seslenerek onu çağırmaaktır.

Bilim adamları arasında, Amerikan kargası mı, kuzgun mu yoksa çeşitli akrabalarından herhangi birinin mi en zeki olduğu yolunda halen sürmekte olan bir tartışma var. Bütün ornitologların fikir birliğine vardığı tek konu, kuş dünyasında kargagillerin en zeki oldukları, belki de tek rakiplerinin papağanlar olduğudur. Bütün kuşlar içinde, kargaların beyni bedenlerine oranla en büyüktür ve beyinlerindeki nöron sayısı çok fazladır. Amerikan kargasının beyni beden kütlesinin yaklaşık yüzde 2.3'ünü oluşturur. İnsanlarda bu oran yaklaşık yüzde 1.5, besi tavuğunda ise yüzde 0.1'dir. Adi kuzgununki yaklaşık yüzde 1.3'tür, ama ağırlık birimiyle ifade edilirse bu kuşların beyni 12-17 gramdır, ki bu da bütün kuşlar arasında en ağır beyindir.

"Zekâ" çağdaş toplumda gizemli titreşimler uyandıran bir kavramdır. Herkes bunun çok önemli olduğuna katılır ama hiç kimse ne olduğunu bilmez. Bilim adamları, türlerden bağımsız olarak, "zekâ"nın tam tanımının pek de olanaklı olmadığı konusunda genellikle fikir birliğindedir. Bununla birlikte popüler düşünce her zaman bu kadar alçakgönüllü veya tedbirli değildir. Zekâ sıklıkla belli yetilerin ölçüsü olarak kullanılmanın yanı sıra, kişinin veya hayvanın bütün değerinin ölçüsü olarak da kullanılır.

Geleneksel düşünceye göre, zekâ insanoğlunu hayvandan ayıran ve belki de hayvanı bitkiden ayıran niteliktir.

Kargalar zekâları, gagalarını çevreleyen tüyleri ve mütebessim görünümleriyle pejmürde ve sevimli bir insana benzerler. Doğa yazarı David Quamen, kargagillerin “tüm klanının şaşılacak ve tuhaf davranışlarla dolu olduğunu, öyle ki bunların bir ornitolog değil, bir psikiyatrist tarafından yorumlanması gerektiğini” yazmıştır. Onun kuramı, kargaların doğal zekâsının kendi biyolojik nişlerinde sağ kalmaları için gerekenden çok daha fazla olduğudur. Sonuçta, hep canları sıkılmaktadır ve kendilerini eğlendirmek için oyunlar icat ederler. Başka bir deyişle, kargalar düşünsel başarıların yüreklendirilmediği veya takdir edilmediği ortamlardaki çok zeki çocuklara benzerler.¹

Geleneksel olarak, MÖ 6. yüzyılda Samos adasında yaşadığı söylenen Yunanlı bilge Ezop’a atfedilen bir hayvan masalı, susamış bir karganın su dolu bir sürahi buluşunu anlatır. Sürahinin devrilmeyecek kadar ağır olduğunu fark edince karga içine çakıl taşları atmaya başlar, ta ki su gagasının erişebileceği seviyeye yükselene dek. 1. yüzyıl ansiklopedicilerinden Yaşlı Plinius, bir kuzgunun kuraklık döneminde içinde yağmur suyu olan bir küpe taş doldurduğunu görenler olduğunu yazmıştır. 20. yüzyılın büyük kısmında bilim adamları kuşların hiçbir şekilde bu tür usavurum ya-

Resim 9. Von Rindscheit Baronlarının arması. Belki de yaban domuzunun gücüyle karganın bilgeliğinin birleşmesini simgeliyor.

pamayacaklarına inandılar. Ne var ki, 1970'lerde Amerikalı bilim adamları, tutsak bir mavi ala karganın (*Cyanocitta cristata*) kendiliğinden bir bardak suyun içine katı cisimler atarak tıpkı masaldaki gibi su yüzeyini yükselttiğini gözlemlemişler.

Konularında son derece uzmanlaşmış bilim adamları da dahil birçok gözlemci, kargagillerin olağanüstü ustalık gerektiren zihinsel eylemlerde bulunduklarını bildirmişlerdir. Bazı araştırmacılar, Pasifik'te Yeni Kaledonya adasında bulunan bir karga çeşidinin insandan sonra, hayvanlar arasındaki en becerikli alet yapıcısı olduğuna inanmaktadır. "Alet kutusu"nun içinde sivri bir ağaç dalından yapılma bir maşa da vardır, bu maşayla palmiye yaprakları arasındaki tırtılları toplarlar. Kıvrık bir daldan özenle yontulmuş bir kancaları vardır, bununla da budakların içindeki kurtçukları toplarlar. En kayda değer "alet" ise bir yaprak iskeletinden yapılma testeredir, bununla tırtılları öldürür ve dilimlerler. Bütün bu aletler olağanüstü bir özen ve planla yapılmıştır.

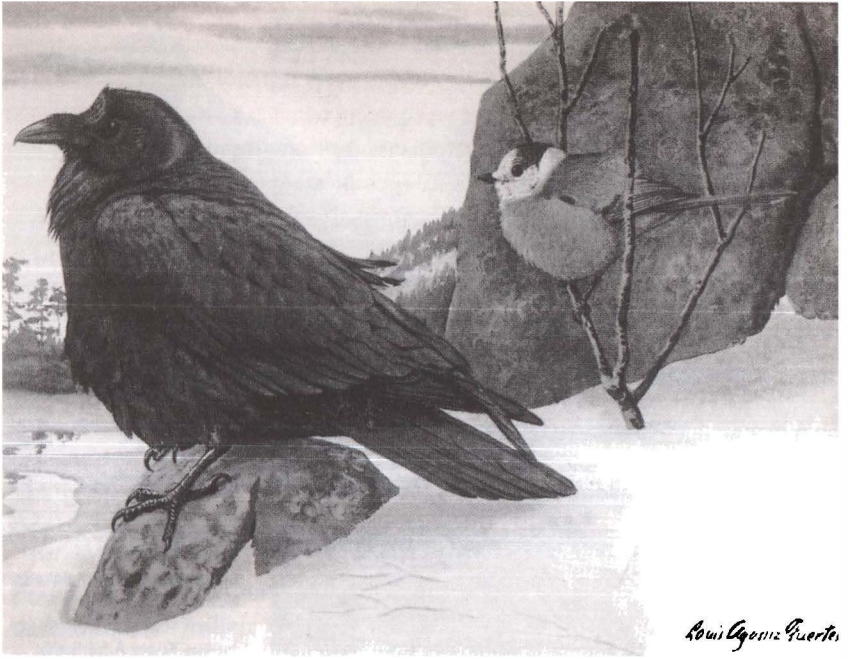
Japonya'daki Sendai şehrinde yaşayan leş kargaları cevizleri kırmak için dahiyane bir yol keşfetmişler: Cevizleri alıp havalanıyor, trafik lambasının ışığı kırmızı yanınca pike yapıp, cevizi ışıktaki bekleyen bir arabanın tekerleğinin altına yerleştirip yeniden havalanıyorlarmış. Yeşil yandığında da kırılmış olan cevizleri bir güzel yiyorlarmış. Finlandiya'daki balıkçılar, olta-larını buzda açtıkları deliklerden sarkıtıp bıraktıklarında, gri leş kargaları ha bire misinayı sudan çekip yemi çalışıyorlarmış. Birçok araştırmacı son yirmi otuz yıldır kargaların zekâsını kanıtlayan pek çok örnek bildirmişlerdir. Bunlardan birinde araştırmada kullanılan bir denek karga, bulduğu bir kapla su taşıyıp kuru yemleri yumuşatmanın yolunu bulmuş. Bir başka örnekte, kafesinden gagalama mesafesindeki yiyecek kırıntılarını bir parça kâğıt yardımıyla toplamının yolunu bulmuş.

Kargagillerin zekâsına dair belki de en dramatik örneği, bilim adamı Alex Kacelnik verir: 2002'de Oxford'ta kargalarla laboratuvar çalışması yapmış, Abel ve Betty isimli iki Yeni Kaledonya kargasını (*Corvus moneduloides* [küçük karga]) bir bilmecce ile karşı karşıya bırakmış ve bilmecenin bu akıllı kuşlar için çok basit kaldığını görmüş. Kuşların önüne bir tüpün içinde yem konmuş. Biri düz, biri kıvrık iki de tel. Hangisinin uygun alet olduğunu anın-

da kavrayan Abel kıvrık teli kapmış. Betty ise öbür teli özenle kıvrımış ve yiyeceğini tüpten çıkarmış. Tekrar tekrar bu ödevle karşılaştırıldığında, her seferinde sorunu çözmekle kalmayıp, teli kıvrımının yeni yollarını da keşfetmiş. Bazen pençesiyle tutup gagasıyla kıvrırken, bazen bir ucunu yapışkan banda tutturup öbür ucu kıvrıyormuş. Şempanzeler ve maymunlara da aynı ödev verilmiş ama hiçbiri ödevi nasıl başaracaklarını keşfedememiş.

White Plains'te kargaların lokantaların çöplerini ne zaman ve nereye dökceklerini bildiklerine dikkat ettim. Çöplükte bekliyorlar ve sistemli biçimde çöp torbalarını yırtarak yiyeceklere ulaşıyorlar. Hemen herkesin bir "karga öyküsü", kargagillerin sıradışı zekâlarını veya duygusal farkındalıklarını ortaya koyan bir gözlemi var galiba. Dayanaksız anlatılara özellikle de bilim adamının bakış açısından kuşkuyla yaklaşılr. Kaçınılmaz olarak, bu örnekler yalnızca bir olayın kayıt edilmesinden ibaret olmamalıdır, işin içine davranışların yorumlanması da girer, ayrıca dikkatli bir gözlemcinin anlatısı bile öznel duygularından ya da insanlığın üstün olduğu varsayımlarından kolayca etkilenebilir. Ama, bireysel aktarımlara kuşkulu yaklaşmayı sürdürsek bile, sadece kargalar hakkındaki öykülerin çokluğu, bu kuşların insanları nasıl şaşırttıklarını göstermeye yeter.

Araştırmacılar dil yetisini önemli bir zekâ göstergesi sayarlar. Bir çalışmaya göre, Amerikan kargalarının toplanma çağrıları, tehlike uyarılarını gibi durumlar için 23 ayrı ötüşü vardır. Bu, büyük maymunları bile kışkırtacak bir dağarcıktır. Kargaların ve kuzgunların herhalde farklı anlamlar ifade eden daha düzinelerce ötüşü var, ama henüz bunlar yorumlanabilmiş değil. Bu ötüşlerden bazıları yalnızca belli bir bölgeye, hatta tek bir çiftte ait. Her karganın yoldaşları tarafından tanınan özel bir ötüşü vardır. Dahası, kargalar olağanüstü taklitçidirler. Baykuşların ve büyük olasılıkla yabani hayattaki diğer hayvanların seslerini taklit ederler ve yabani hayata salınmayan kargalara insan dilinin belli parçalarını kullanmaları öğretilebilmiştir. Kargalar arasındaki iletişim büyük oranda seslerle hareketlerin bileşimi aracılığıyla gerçekleşir. Bu tür bir bileşim ayrıntılı ve net sonuçlar verebilir, ama tıpkı insanlar arasındaki yakın iletişim gibi, kullanıldığı bağlama öylesine bağımlıdır ki, o topluluğun dışındakilerin (insanlar dahil) bunu deşifre etmeleri asla mümkün olmaz.

Louis Agassiz Querte

Resim 10. Louis Agassiz tarafından çizilmiş bir Kuzey Kuzgunu ve Kanada Alakargası. Kalın tüyleri bu iki karganın kuzeyin dondurucu soğukunda yaşayabilmelerini sağlıyor.

Bu sözel yeti halk biliminde de kendini gösterir. Efsanelerde kuzgunlar ve leş kargaları insanlara fazla bir şey söylemezler, ama söyledikleri o tek tük söz bile anlam yüklüdür. 1694'te İngiltere'de yayınlanan bir broşürde Herefordshire'daki bir kuzgunun üç kez "Kolossaililere bak, üçüncü ve on beşinci bölüme" dediği yazılıdır.² Ama gevezelikleriyle en çok tanınanlar saksâğanlar ve alakargalardır. Kuzey Amerika'dan Çin'e uzanan kültürlerde hilebaz olarak ünlenmeleri bu yüzdendir. Ayrıca, yine sözel yetileri yüzünden âşıklar, iblisler ve periler gibi isimler yakıştırılmıştır.

Kargagillerin zekâlarının diğer bir işareti de bugün bile araştırmacılar için bir bilmece olan karmaşık toplumsal yaşamlarıdır. Kargalar ge-

Resim 11.
Eaton'ın *Birds of New York* kitabından bir mavi alakarga çizimi. Parlak renkleri ve yüksek sesli ötüşü yüzünden, bu kuş Kuzey Amerika'da en çok fark edilen kuşlardan biridir.

nellikle ortaklaşa avlanır ve leş bulurlar. Sevdikleri numaralardan biri, ağzında henüz yakaladığı balık olan bir su samuru bulmaktır. Kargalardan biri su samurunun kuyruğunu gagalayarak onun avını düşürüp başını çevirmesini sağlar, diğeri anında balığı kapar.

Karga toplumunun temel birimi geniş ailedir. Bu ailenin merkezinde üreme çağındaki en az bir çift bulunur. Sözgelimi Amerikan kargalarının olgunluğa erişip üreyebilmeleri için 3 yıl gereklidir. Bir çift her yıl kuluçkaya yatabilir. Üreme çağına gelmemiş ya da bir eş bulamamış olan kargalar ana-babalarıyla kalıp yeni çıkan yavruların büyütülmesine yardımcı olabilirler, özellikle de yuva kurulmasına yardım ederler. Görece uzun ömürlü (bazen 20 yıldan fazla) olmaları kargaların ku-

Resim 12. Ekin Kargası (*Corvus frugilegus*). 1790'larda Jann Sepp tarafından çizilmiş bir desen. Tüysüz, pütürlü derisi ona miğferli, aman vermez bir savaşçı görünümü vermiş.

şaklar arası aile bağları geliştirmelerini sağlar. Kargalar kur danslarında kanatlarını indirir ve kuyruklarını titretirler. Genellikle tekeşlidirler. Eski Mısırlılar kargaların aile içi uyum için ideal bir model olduğunu düşünürlermiş.

Leş kargası ve Amerikan kargası da dahil birçok karga güz sonu veya kışın büyük topluluklar oluştururlar. Bazen sayılarının milyonu bile aşması hâlâ gizemini korumaktadır. Yırtıcı hayvanlardan korunmak, çöplükler hakkında bilgi alışverişinde bulunmak, eş bulmak gibi çok farklı nedenleri olabilir. Efsaneye göre, toplantıların amacı “divan kurmak”tır.

En münzevi yaşam süren kargalar kuzgunlardır, genellikle çiftler halinde ya da uzak, dağlık bölgelerde küçük aileler halinde yaşarlar, ama ara sıra onların da yüzlerce hatta binlercesinin bir araya topladığı olur. Kuzgunların görece yalıtılmışlıkları, etkileyici cüsseleriyle birleşerek onların özellikle güçlü bir kader simgesi haline getirir. Kargalar içinde en sosyal olanlar ekin kargaları ve küçük kargalardır. Bunlar koloniler oluştururlar ve tek bir ağaçta veya terk edilmiş bir binada birçok yuva yaparlar.

Kargagillerin ve insanların köpekgillerle özel bir yakınlıkları vardır. Kuzey Amerika'daki bilim adamları kurtlarla kargalar veya kuzgunlar arasında simbiyotik bir ilişki gözlemlemişlerdir. Kuzgunlar kurt sürülerini izler, sonra da kurtların öldürdüğü hayvanların artıklarını yerler. Kargagiller aynı zamanda kurtların dikkatini hayvan leşlerine çekerler, kurtlar deriyi dişleriyle parçaladıktan sonra etin bir kısmını yerler. Kuzey Amerika ve büyük olasılıkla bütün dünyadaki kuzgunlar kurtlarla bir tür "ebelemece" oynarlar. Kurtlara doğru pike yapar, onları kendilerini kovalamaya kışkırtır; bazen de kuzgunlar kurtları kovalarlar. Kurt ve kuzgun sürüleri bazen birlikte bir tür "konser" verirler, kurt ulumaları biter, kuzgun çığlıkları başlar, sonra yine ulumalar. Bu kuşla kurtların ortak başka bir yanı da, belli bir azamete sahip olmaları ve felaketlerle ilişkilendirilmeleridir. Kurt ve karga birçok mitolojide birbiriyle bağlantılıdır. Örneğin İskandinav mitolojisinde her ikisi de büyü ve savaş tanrısı Odin'e refakat ederler.

Bir zekâ işareti mi yoksa aptallık işareti mi olduğu tartışmaya açık olsa da, kargagillerin insanlarla ortak özelliklerinden biri de parlak nesnelere duydukları sevgidir. Saksâğınlar ve küçük kargalar gibi daha ufak olanları mücevher çalmakla ün salmışlardır. Alman Masalları derlemesinde Grimm Kardeşler, 17. yüzyılda yolsuzluk yapan bir memurun her

Resim 13.

Gri Leş Kargası. 19. yüzyılda, doğa tarihi üzerine yazılmış bir kitaptan alınmış bir çizim. Bu kuşlar öyle cana yakındırlar ki, ekinlerini yedikleri çiftçiler onları affetmeye hazırdır.

seferinde bir altın olmak üzere Schweidnitz kentinin bütün hazinesini çalmak için bir küçük kargayı nasıl kullandığını anlatır. Böyle kuşkulu “insani” davranışlar kuşların cadılarla içli dışlı oldukları kuşkusunu bile uyandırabiliyordu.

Kargayla insan arasındaki benzerlikler hoşlanmanın yanı sıra düşmanlık duyguları da uyandırabilir. Leşe karşı özel bir düşkünlükleri vardır, ama kargalar da insanlar gibi omnivordurlar (hem etobur hem otobur). Bir Somali öyküsünde, kuşların dünyadaki yiyeceklerin ne şekilde paylaşılması gerektiğine karar vermek üzere nasıl toplantı yaptıkları anlatılır. Akıllı kuzgun, kendisinden büyük olan kuşların et yemeleri gerektiğini, daha küçük olanlarınsa bitkilerle beslenmesi gerektiğini öne sürer. Bu öneri kabul edilir, ama diğerlerinin kavrayamadıkları bir şey vardır: bu karar, kuzgunu her şeyi yemekte özgür bırakmıştır.

Ama 20. yüzyıl öncesinde, dünyanın dört bir yanında insanların büyük ölçüde kırsal kesimde yaşadığı zamanlarda kargalar sürekli hayvan cesetlerini didiklerlermiş. Savaş alanında ölmüş, hatta ölmekte olan askerlerin bedenlerini didikledikleri bile görülmüş. Besin bulma umuduyla orduları izlemeyi bile öğrenmişler. Ama özellikle yaşamı doğum ve ölümün sürekli bir döngüsü şeklinde gören kültürlerde, kargalar tarafından yenme fikri bazen rahatlatıcı olmuş. Hindistan ve İran’da geleneksel olarak ölümlerin bedenleri kuşlara yem edilirmiş. Tibet’te bu âdet 1950’lere kadar devam etmiş. Kuşların yemesini kolaylaştırmak üzere, cesedi küçük parçalara ayırırlarmış. Ortalık yerde kalmasın diye de kemikleri öğütüp arpa ile yoğururlarmış.

Kargaların leş yemesi dünyanın dört bir yanına dağılmış kültürlerde ölümle yakından ilişkilendirilmelerine yol açmış olsa da, ölüme karşı tutumların daima karmaşık ve ikircikli olduğunu unutmamalıyız. Ölüm, aynı anda hem rahatlık hem dehşet getirir. Yok olmak gibi, ya da başka, belki de daha mutlu bir diyara göç etmek gibi düşünülebilir. Bu paradoks efsanelere konu olmuş kargalar için de geçerlidir. Dünyanın birçok yerinde efsaneler kargaları yaşayanlar için eğitmen, ölümler için kılavuz şeklinde resmeder.

Avustralya’da yaşayan bir Aborijin kabilesi olan Murinbatalar’ın bir hikâyesi vardır: Bir zamanlar yengeçle karga en iyi nasıl ölüneceği

Resim 14.

1866 baskısı *Les Animaux*'da, J.J. Grandville'nin hicivli bir çizimi. Baş cerrah olan köpek balığı kuzgunlar, sıçanlar ve akbabalara eğitim veriyor.

Resim 15.
1866 baskısı *Les Animaux*'da,
J.J. Grandville'in hicivli bir
çizimi. Yaşlı bir karga seyahat
anılarını yazıyor.

üzerine tartışırlar. Yengeç kendi yolunu göstermek amacıyla bir delik bulur, eski kabuğundan sıyrılır ve sabırla bekler. Nihayet yeni bir kabukla döner ve yeniden doğmuş olduğunu bildirir. Bu işlemin çok uzun sürdüğünü söyleyen karga ise arka üstü düşer, hareketsiz yatar ve bir daha diriltilemez. İnsanlar faniliklerini koruyor olabilirler, ama karga en azından öte dünyaya geçmenin hızlı ve onurlu bir yolunu göstermiş!

Kargalarla ilgili öyküler zengin ve çeşitlidir, yine de birkaç tema sürekli gündeme gelir. Çinlilerden tutun Ova Yerlilerine dek kargaların kehanet taşıyıcısı olduklarına inanılır. Buna iyi bir örnek, “karga sayma”dır. İnsanlar başlarının üzerinde uçan karga sürüsü görünce saymaya başlarlar. Özellikle İngiltere ve Amerika’da halk bilimciler, görülen karga sayısını kaderle bağlantılandıran birçok mani kaydetmişlerdir. İşte İskoçya’da karga sayarken sıkça söylenen tekerlemelerden biri:

Hüzün için bir,
Neşe için iki,
Düğün için üç,
Doğum için dört,
Gümüş için beş,
Altın için altı,
Çıkmayacak bir sır için yedi,
Cennet için sekiz,
Cehennem için dokuz,
Ve Şeytanın ta kendisi için on.¹

Sayıların sembolizmi söylenişten söylenişe büyük çeşitlilik gösterir.

İnsanoğlunun dünyanın dört bir bucağını keşfettiği günümüzde Mars'a hatta daha da ötelere kameralar gönderildi, ama en azından 19. yüzyılın başlarından itibaren, Blake ve Keats gibi romantik şairler dünyanın büyüünün bozulmasından yakınıyorlardı. Mucize beklentimiz artık egzotik diyarlara yolculuklarla ya da çoğunlukla, insan ruhunun karanlık köşelerini keşfetmekle bile doyurulamaz. Anka kuşu veya tekboynuzlu at, birer imge olarak güzelliklerini korusalar da artık üstünlüğün simgeleri değiller. İster mısır tarlalarında ister gökdelenlerde yaşayalım, karga simgesi daha yaygın. En sık karşılaştığımız kuş olan karga, hiç egzotik olmadığı halde yine de gizemli kalmayı başarabilmiştir.

MEZOPOTAMYA

*Kuzgunları düşünün. Ne ekiyorlar ne biçiyorlar;
ne ambarları ne de samanlıkları var; ama Tanrı onları besliyor.*

LUKA 12:24

Artık İncil birkaç kuşak öncesinde olduğu kadar okunmuyor ya da alıntılanmıyor. Yine de kutsal kitaplardaki imgeler ve sözü edilen yaratıklar insanlık kültüründe hâlâ büyük bir önem taşıyor. Kuzgun veya kargadan Eski Ahit'te on yerde söz ediliyor, Yeni Ahit'te ise bir yerde. İbrani ekonomisi için çok önemli bir hayvan olan koyuna ve ilahi aşkın arkaik simgesi olan güvercine İncil'de çok daha fazla gönderme yapılmıştır. Ama, başka hiçbir yaratık kuzgun veya karga gibi çok değişik bağlamlarda ya da simgesel belirsizlikler içinde ortaya çıkmaz.

İnsan imgeleminde kargalar hep uçlarda yer almışlardır. Oyuncu ve ciddi, gürültücü ve ağzı laf yapar, kutsal ve kâfirdirler. Kargalar çoğunlukla kapkaradır, ama dünyanın çeşitli yerlerindeki efsaneler bize onların bir zamanlar beyaz olduklarını söyler. Yakın Doğu daima iyi ile kötünün, vecd ile kötü kaderin boy gösterdiği büyük dramlara sahne olmuştur ve bekleneceği gibi, kargalar da sıklıkla önemli roller üstlenmişlerdir.

İncil'de karganın birçok çeşidi için tek bir İbranice sözcük geçer: *orev*. Bu sözcük, kuşların alacakaranlığa benzer renklerinden ötürü “akşam” anlamındaki *erev* sözcüğünden türetilmiş olabilir. Sert ve korkutucu bir güzellikleri olan kuzgun gibi kuşlar hakkında İncil'de yazılanlar eski zamanlardan günümüze dek bilimsel eserlerden çok şiirlerde alıntılanmıştır.

Kuzgunlar insanlardan çekinirler ve özellikle Yakın Doğu coğrafyasında olduğu gibi engebeli arazileri severler. Kargalar ve kuzgunlar dağlardaki yuvalarından genellikle leşlerle beslenmek için çıkarlar. Köylüler kuzgun görmenin pek hayra alamet olmadığını düşünseler de çetin karakterleri yüzünden onları takdir ederler. Çoğu karga aşırı sosyaldır, ancak münzevi kuzgun kayalık vadilerde ve yüksek tepelerde kendini evinde hisseder.

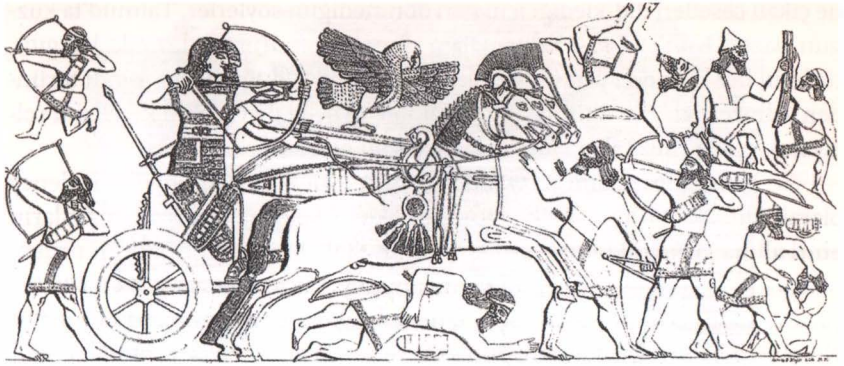

Resim 16.

19. yüzyılda basılmış popüler bir bilim kitabından alınma bu çizimde kuzgun çatık kaşlı bir insan gibi yorumlanmış. Geri planda, başka bir kuzgun bir koyunun ölmesini beklerken acımasızca ona bakıyor.

Yakın Doğu'da kuzgunlar üzerine öyküler Yahudilik ve Hristiyanlığın kutsal kitaplarından çok daha eskilere dayanır. Babil Kralı Naram-Sin üzerine yazılmış, Asur Kralı Asurbanipal'in kitaplığında bulunan destanın bir bölümünde, kuzgun başlı insanlar kuzeydeki dağlardan gelip oraları işgal ederler. Kral ilk başta bunların iblisler olabileceklerini düşünür, ama sonra tıpkı insanlar gibi kanlarının aktığını fark eder. Belki de işgalciler kuzgun gagasına benzer çıkıntılı burun muhafazalı miğferler giymiş savaşçılardı.

Sümer-Babil destanı *Gılgamış*'ta, Ut-napiştım'in (İncil'deki Nuh) bir tekne inşa ederek insanoğlunu yok eden tufandan karısıyla birlikte nasıl sağ çıktıkları anlatılır. Sular nihayet çekilmeye başladığında tekne Nimuh dağına oturmuştur. Antik Dünya'da karanın ne kadar yakın olduğunu belirlemek üzere, hangi yöne uçacaklarını görmek için kuşları salıvermek denizciler arasında yaygın bir uygulamadır. Destana göre, Ut-napiştım bir güvercin gönderir, ancak kuş konacak bir yer bulamadığı için güverteye geri döner. Bundan sonra bir kırlangıç gönderir, ama o da çok geçmeden geri döner. Son olarak bir kuzgun gönderir. Kuzgun yiyecek bulup beslenir, gagasıyla tüylerine çekidüzen verir ve geri dönmez. O zaman Ut-napiştım çilesinin sona erdiğini anlar ve tanrılara şükranlarını sunmak üzere bir kurban keser.

Resim 17. Bu Asur rölyefinde merkeze yakın yerde, dikkat çekecek biçimde yerleştirilmiş olan kuş büyük olasılıkla savaşta katledilenlerin cesetleriyle beslenmek için gelmiş bir kuzgundur.

Nuh Peygamber (Genesis 8:6-12) için, anlatılan öyküde birkaç önemli değişiklik vardır. Nuh'un gemisi Ağrı Dağı'na oturmuştur. Hz. Nuh ilk önce bir kuzgun göndermiş, kuş daireler çizerek uçup gitmiş, geri dönmemiştir. Hz. Nuh bu sefer bir güvercin göndermiş, o da tüneyecek hiçbir yer bulamadığı için gemiye dönmüştür. Yedi gün bekledikten sonra gönderdiği başka bir güvercin ise, gagasında bir zeytin dalıyla dönmüştür.

Ut-napiştim'in öyküsü Nuh'un öyküsüne evrilirken, kirlangıcın yerini güvercin almıştır. Daha önemlisi, kuzgunun geri dönmeyişi, ilk anlatıdaki tam tersi bir anlam kazanmıştır. Kuzgunun geri dönmeyişinin en akla yakın yorumu karanın varlığı olduğu halde, burada görevin ihmali halini almıştır.

Yahudi gelenekleri ve büyük ölçüde Hristiyan gelenekleri, hayvanların Tufandan önce et yemediklerine inanır, çünkü aksi halde gemide birlikte yaşamaları olanaksız olurdu. Kuzgun, avcı bir kuş olduğu için, Yahudi yasasına göre mundar bir hayvan sayılır. Yahudi kutsal kitabının üçüncü kitabı Levililer'de (Leviticus) ve diğer kaynaklarda bu yazılıdır. Talmud'ta Nuh'un öyküsü üzerine bir yorum, kuzgunun karayı bulmak üzere gönderilmediğini, belki de gemideki bir yaratığa saldırdığı veya gemide çiftleşmek gibi bir suç işlediği için gemiden atıldığını öne sürer. Başkaları da su yüzü-

ne çıkan cesetleri didiklediği için geri dönmediğini söylerler. Talmud'ta kuzgun bazen Nuh'la ateşli tartışmalara girer. *Sanhedrin* risalesinde kuzgun, türlerin her birinden yedişer çift gemiye alınmış olduğu halde, kendi türünden yalnızca ikisinin alınmasından yakınır ve belki de Nuh'un kendisini yol-layarak eşile cinsel ilişki kurmak istediğini öne sürer.

Nuh'un gemisini hayvanların ehlileştirilmesi için büyük bir deney olarak alırsak, Nuh'un ve kuzgunun öyküsü belli hayvanların insanların emri altına girmediklerini kaydetmiş olur. Halk bilimciler öykünün neden-bilimci bir masal olabileceğini de düşünmektedirler. Kuzgun ilk başta be-yazdır, ama geri dönmediği için lanetlenmiş ve rengi siyaha dönmüştür. Ne olursa olsun, İncil'de kuzguna bu veya başka bir ceza verildiğine dair hiçbir kayıt yoktur.

Nuh'un ve gemisinin öyküsü Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslü-manlar için insanoğluya doğa arasındaki ilişkilerde belirleyici bir dönüm noktası haline gelmiştir. Birçok anlatıya göre insanlar tufandan sonra, Ye-hova'nın (yani Tanrı'nın) Yeni Ahit'iyle hayvanların konuşmalarını anlama yetilerini yitirdiler. Ama kargalar ve akrabaları, özellikle saksaganlar insan sesininkilere benzer ritmlere sahiptirler. Avrupa'da yaygın bir söylenceye göre, saksagan çok gürültü yaptığı için Nuh'un gemisine alınmamış, evler dalgaların altında gözden kaybolurken, konduğu damda gevezelik etmiştir. Bir İngiliz söylencesine göre, saksagan Nuh tarafından gönderilen ilk gü-vercin ile kuzgunun melezidir ve bu yüzden siyah ve beyaz tüyleri vardır.

İncil'in daha sonraki pasajlarında kuzgunlar Tanrı'nın temsilcileri olarak ortaya çıkarlar. (Tanrı) Baal'e bir sunak diktiği için kınadığı Kral Ahab'tan saklanan İlyas Peygamber ıssız topraklara sığınır. Yehova kuz-gunların peygambere sabahları ekmek, akşamları et getirmelerini buyurur (Krallar 17:6). Peki ama, kuzgunlar peygamberi nasıl ve tam olarak neyle beslemişlerdir? Bazı laik tefsirciler, İlyas Peygamber'in kuzgunu kendisini ölü hayvanların yanına götürmesi için kullanmış olabileceğini öne sürerler. Ama bu durumda, veya hatta kuzgunun ona leş getirdiği durumda, Yahudi geleneği açısından çok ciddi bazı sorunlar ortaya çıkar. Daha önce de söz edildiği gibi, İncil'de (Levililer 11:15) kuzgunlar ve akrabaları açıkça "mun-dar" kuşlar arasında sayılmıştır. Dahası, İbraniler için leş öyle iğrençtir ki,

Resim 18. 18. yüzyıl ortalarında Alman bir sanatçı tarafından yapılmış çizim. Meseller Kitabı'ndan 30:17 no'lu meseli tasvir ediyor: Genç adam ana-babasıyla alay ediyor. Geri planda, onu bekleyen kaderi görüyoruz –öldüğünde gözleri kuzgunlar tarafından oyulacak.

ölü bir hayvana dokunan kişi akşama kadar temizlenemeyecektir (Levililer 11:24). Kuzgunlar, peygambere eğer kendi yediklerine biraz olsun benze-yen şeyler getiriyorlarsa, bunlar asla koşer* değildir. Bazı Yahudi tefsir-ciler, kuzgunların İlyas'a Kral Yehosofat'ın sofrasından yiyecek taşıdıkları-nı söyleyerek sorunu çözerler. İyi de, kralın yiyeceklerinin hangilerinin koşer olduğunu nereden biliyorlardı?

İncil'de kuzguna dair bir pasaj vardır: "Yavruları Tanrıya seslenip aç-lıktan boyunlarını büktüklerinde kuzguna rızkını kim verir?" (Eyüp 38:41). Pek çok insan bunu, Tanrının kuzgunlara karşı özel bir sevgisi olduğu şek-linde yorumlar: 13. yüzyılda Talmud üzerine derlenmiş bir tefsir olan *Yal-kut Şimoni* bu sevginin sebebini açıklar. Kuzgun, Adem ile Havva'ya ilk de-fin törenini nasıl gerçekleştireceklerini öğretmiştir. Oğulları Habil ölmüş-tür, ilk erkek ve ilk kadın ne yapılması gerektiğini bilmezler. Bir kuzgun, kendi cinsinden birini öldürür, sonra toprağa bir çukur kazarak cesedi gö-mer, bunun üzerine Adem'le Havva da onu taklit ederek oğullarını gömer-ler. Adem ve Havva'ya yapılan yardıma minnettar olan Tanrı, bundan böy-le kuzgun yavrularını siyah tüyleri çıkana dek besler.

İncil'de zaman zaman kuzgun bir yalnızlık simgesi olarak kullanı-lır. Sefanya Kitabı, Edom'un yıkılmasından sonra "baykuş ve kuzgun ora-da yaşayacaklar" der (2:14). Yeşaya Kitabı, Asur'un yerle bir olmasından sonra, "...kuzgun kapı eşiğinde zıbaracak" (34:11) diye belirtir. Kuzgunlar ya da kargalar Tanrının gazabıdır:

Bir babaya alay ederek
ve yaşlı bir anaya küçümseyerek bakan gözler
Vadideki kuzgunlar tarafından oyulacaktır...
(Meseller Kitabı 30:17)

Ama İncil, kuzgunlara özel bir görkem de atfeder. Şarkıların Şarkı-sı'nda damadın saçları "kuzguni siyah" diye övülür (5:11). Tıpkı insanlar gibi, kuzgunlar da Tanrıyla ilişkilerini sürekli yeniden müzakere eder gibidirler.

* Koşer: Tevrat'ta yenilmesine izin verilen yiyecekler -ç.n.

MISIR, YUNAN KENTLERİ VE ROMA

Her şey kuzgunlara yem oldu!

THEOGNIS (MÖ 6. yüzyıl)

Antik Akdeniz kültürlerinde kargagillerin temsilleri, doğal âleme karşı gelişmekte olan tutumları yansıtır. Doğa ile insanı keskin bir çizgiyle ayırmayan Mısırlılar kargaları güçlü bir sevgiyle ve mizah duygusuyla anmışlardır. Yunanlılar bu geleneği sürdürmüşler, ama bazen kargagillere korku, huşu ve asabi bir neşeye yaklaşmışlardır.

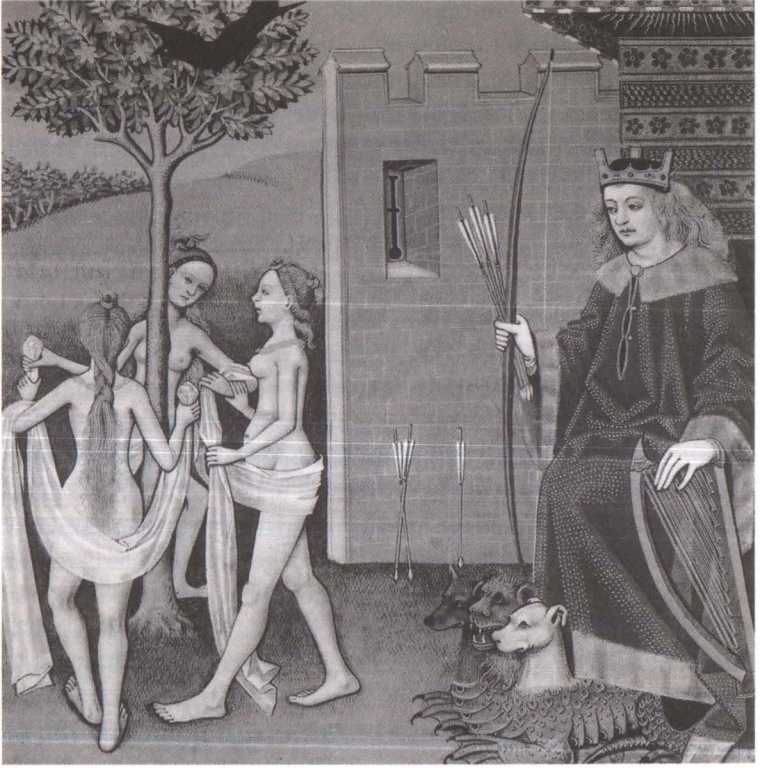
Yunanlılar için doğa korkulan veya boyun eğilmesi gereken bir şeydir; pek denetlenemez muazzam ve aman vermez güçlere sahiptir. Durmaksızın mağlup olanın ya kıyıma uğradığı ya da köle olarak satıldığı savaşlar yapmışlar; ayrıca kıtlık veya vebanın neden olduğu toplu ölümler de eksik olmamıştır. Ortalıkta hayvan ya da insan cesetlerini didikleyen kargalar dolaşmıştır hep. Bu yüzden, yaşamın pamuk ipliğine bağlı olduğu bir dünyada pek hoş karşılanmamışlardır. Yunanlılar için kargagiller kentlerde bile varlığını sürdüren doğa âlemini temsil eder ve büyük ölçüde insanların veya tanrıların denetiminde olmayan yaratıklardır.

Augustus ve halefleri Roma İmparatorluğu'nun geniş toprakları üzerinde, bütün iç çatışmalara rağmen vatandaşlarına birkaç yüzyıl boyunca belli bir güvenlik sağladı. Savaşlar sürse de genellikle uzak sınırlarda gerçekleşiyordu. İnsanlar kendilerini tam anlamıyla kaderin "efendileri" olarak görmeseler de, çaresiz kurbanlar olarak hiç görmüyorlardı. Yunan trajedi yazarları ve lirik şairler insanlığın durumuna ağıtlar yakıyorlardı, ama Romalılar genellikle bunu kutlamaksızın veya yakınmaksızın kabul ediyorlardı. Yunanlılar sürekli olarak insan eliyle başarılmış şeylerin pek uzun süreli olmadığını vurgularken Romalılar imparatorluğun ebediyen var olacağına inanıyorlardı. Romalıların doğaya bakışı daha çekingen ve daha pastoralı. Roma nüfusu bir milyonu aşip küçük çiftliklerin yerini köleler tarafından işlenen devasa çiftlikler aldıkça bu durum daha da pekişti. Romalılar kuzgunlara ve kargalara Yunanistan'da neredeyse hayal bile edilemeyecek bir sevgiyle bakabiliyorlardı.

Mısır sanatında kargalar genellikle ekinlerle beslenirken tasvir edilir, savaş alanına dağılmış cesetleri didiklerken gösterilmeleri enderdir. Genellikle sevimli, hatta neredeyse insana benzetilerek resmedilirler, ama asla (sözgelimi Mısır turnası veya doğanlar gibi) tanrısal değildir. Ramses döneminden (MÖ 1307-1070) kalma hicivli Turin Papirüsünde, kanatları iyice açılmış bir karga bir tropik incir ağacına yukarıdan bir merdiven indirirken resmedilmiştir. Bir gergedan da sepete incir toplamaktadır. Mısırlılar iş anlaşmalarının kayıtlarını titizlikle tutmuşlar, ama mitolojilerinin pek azını yazıya dökmüşlerdir, bu yüzden Mısır tanrılarının öykülerini esas olarak Yunan ve Roma anlatılarından biliriz. MS 2. yüzyılda, Helenleşmiş bir Romalı olan Aelian, Mısır Firavunu Moeris'in istediği her yere mesajlarını göndermek için ehlileştirilmiş bir kargayı kullandığını bildirmiştir.

MS 3. yüzyıldan Yunanlı-Mısırlı bir rahip olan Horapollo'ya göre, Mısır sembolizminde, hatta Mısır dininde karga önemliydi. Kargalar aşkta sadakati temsil ediyorlardı, çünkü antik çağlarda yaşayanların doğru biçimde gözlemledikleri gibi, kargalar tekeşlidir. Horapollo, savaş tanrısı Ares'le aşk tanrısı Afrodit'in aşkını Mısırlıların iki kargayla tasvir ettiklerini yazar. Kargalar daima iki yumurta yumurtlar, bunlardan genellikle bir erkek ve bir dişi kuş çıkar ve iki kardeş bütün yaşamları boyunca birlikte yaşarlar. Horapollo'nun açıklamasına göre, eğer kuluçkadan çıkan kuşlar aynı cins olurlarsa yaşam boyu tek kalmaya mahkûm olurlarmış. Bu yüzden, tek bir karga görmek kötü bir kehanet sayılırken bir çift karga evliliği simgelermiş. Anne karga, yavrularını kanadının üzerinde beslediği için de minik kuşlar yerinde duramamayı ve huysuzluğu simgeliyormuş.

Güvercinler, tekeşlilik konusundaki ünlerini hak etmeseler de, genelde kargagillerin ününü paylaşırlar. Oysa iki kuş türünün simgesel vurgusu çok farklıdır. Güvercinler genellikle ilahi aşkla ilişkilendirilerek idealize edilirken, kargagiller bütün dünyevi gerçekliğiyle evliliği temsil eder. Güvercinler kur yapmayı simgelerken, kargalar aşkın fiziksel hale dönüşmesini simgeler. Bu arada, Horapollo kocasına sadık kalan bir dulun simgesinin kara bir güvercin olduğunu yazmıştır, çünkü bu kuşlar hayat boyu tekeşlidirler. Doğada normal olarak kara güvercin diye bir şey olmadığına

Resim 19. Ortaçağ'dan bir Yunan mitinin anakronistik bir çizimi. Zeus, rahibeler ve iki karga (Dodona'nın 'kara kumruları').

göre, büyük olasılıkla Horapollo'nun burada sözünü ettiği kuş da kargagillerden biridir. Yunanlı tarihçi Herodot da MÖ 5. yüzyılda yazdığı ünlü bir pasajda kara güvercinlerden söz etmiştir.

Herodot Mısır'daki Teb kentinden iki kara güvercinin uçtuğunu, birinin Libya'ya, diğerinin Dodona'daki Zeus korusundaki bir meşe ağacına gittiğini yazar. Libya'daki güvercin, insanların tanrı Amon'a adanmış bir kehanet tapınağı yapmalarına neden olmuştur. Dodona'da-

ki güvercin insan diliyle konuşmuş, onlara korunun bir ibadet yeri olacağını söylemiştir. Homeros devrinde Dodona Yunanistan'daki en kut-sal tapınaklardan biri olmuştur. İnanişâ göre korunun tanrısı Zeus yaprakların sesi aracılığıyla insanlarla konuşur, yapraklar da kuşlar tarafından hışırdatılmış. Yavaş yavaş, yaprakların ve rüzgarın hafif sesleri giderek artan sayılarda Dodona'ya akın eden hacıların gürültüsünden işitilmez olmuş. Bu sefer rahipler, tanrının sesinin bir çeşmenin üstüne asılmış topların rüzgârla kenara çarptıkça çıkardıkları ses aracılığıyla işitileceğini söylemişler.

Herodot iki kara güvercinin köle olarak satılan iki Mısır rahibesi olduğuna inanıyordu. Tenlerinin renginden ötürü "kara" ve konuştukları dil kuş ötüşüne benzediği için de "güvercin" şeklinde tasvir edildiklerini düşünüyordu. Kargagiller hayret verici bir aralıkta vokalizasyon yeteneğine sahiptirler ve antikitede bile insan konuşmasını taklit yetenekleriyle ün kazanmışlardır. Aynı zamanda, evrensel olarak kehanetlerle ilişkilendirilirler, Dodona kâhinine esin vermiş olmaları da büyük olasılıktır.

Yunan ve Roma kültürlerinde kuşlar genellikle gelecekte haber vermayla ilişkilendiriliyorlardı, kargalar da önem açısından belki kartallardan sonra geliyordu. Homeros'un son kitabı *İlyada*'da Kral Priam Akhilleus tarafından katledilen oğlu Hektor'un naaşına biçilecek fidyenin pazarlığını yapmaya giderken olumlu bir alamet için dua eder. O an, muazzam bir "kara kartal" belirir ve kral misyonunun boşuna olmayacağını bilir. Atmacalar ve akbabalar dahil, büyük avcı kuşlar da "Kartal" (*aquila*) diye adlandırılıyordu. Adi kartalların hiçbirisi tümüyle kara olmadığına göre büyük olasılıkla "kara kartal" bir kuzgundu.

Kargalar özellikle uğurlu evlilik simgeleri olarak biliniyorlardı. Atina'daki düğünlerde insanlar çiftin birbirlerine sadık kalacağı ve birleşmelerinin çocuklarla kutsanacağı umuduyla şu karga şarkısını söylerlermiş:

İyi kalpli beyler, kargaya bir avuç buğday verin,
Ya da bir tabak buğday, Apollo'nun çocuğuna.
Ya bir somun veya bir kuruş
Ya da gönlünüzden ne koparsa ona.'

Günümüzde, çocukların Noel'de kapı kapı dolaşıp şarkı söylemelerine benzer bir âdetmiş bu ve belki de bazen çocuklar küçük armağanlar almak için bu şarkıyı söylüyorlardı.

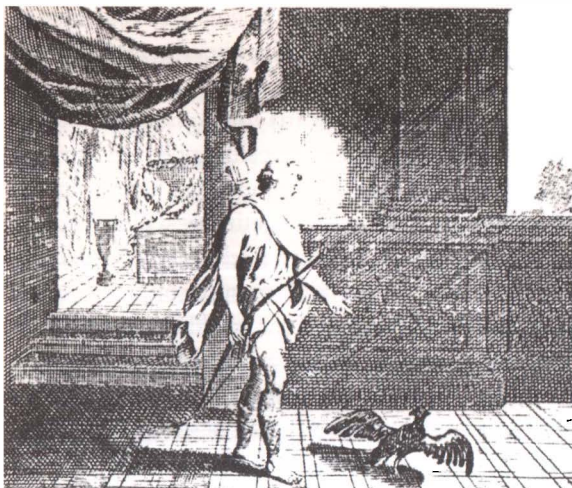
Kargaların evlilik tanrıçası Hera için ve Roma mitolojisindeki eşdeğeri Juno için kutsal olması bizi şaşırtmamalıdır. Rodoslu Apollonius tarafından MÖ 3. yüzyılda yazılmış *Voyage of Argo*'da (Argonautlar Seferi), kahraman İason Altın Postu elde etmek arzusuyla yerine getirilmesi olanaksız görünen görevlerle karşılaşır. Atena, Afrodit ve Hera güçlü büyücü Medea'yı genç adama âşık ederek onun yardımına koşarlar. Kısa süre sonra İason usta kâhin Mopsus ile dolaşırken, kargaların tünemeyi çok sevdikleri kavak ağacının yanından geçerler. Hera tarafından gönderilen kuşlardan biri Mopsus'a şöyle der: "Genç bir kızın, yanında refakatçi getirmiş genç bir adama tek bir sevgi sözcüğü bile söylemeyeceğini çocuklar bile bilirken bunu kavrayamayan bu şerefsiz kâhin kim? Hadi çekil git, sersem kâhin" (kitap III, satır 923-51). Mopsus hemen Hera'nın Medea ile İason'un yalnız buluşmalarını ayarladığını anlar ve gülerek aradan çekilir. İason ancak Medea'nın yardımıyla Altın Postu koruyan ejderden paçasını kurtarabilir ve ödülü gemisine götürür.

Grekoromen kültürün kargalarla ilgili ikircikliliği Aelian'da açıkça ifade bulur. Birbirlerine yoğun bir sevgi duyan kargalar arasında erotik bir ilişki olduğunu ve asla rasgele cinsel ilişkiye girmediklerini yazmıştır. Kargalardan biri ölürse, diğeri asla başka bir eşle birlikte olmazmış. İşte tam da bu nedenle, bir düğün sırasında yalnız bir karga görülmesi gelinin veya damadın yakında öleceğini düşündüren kötü bir işaret sayılıyormuş.

Efsanelere ve masallara göre, kargagiller tanrılarla pek iyi geçinmiyor gibidirler. Sunaklara bırakılan etleri çalmakla nam salmışlardır. Babrius'un* anlattığı bir hayvan masalında, hasta bir kuzgun annesine iyileşmesi için tanrılara dua etmesini söyler. Ana kuzgun, tanrıları sunulan bütün adakları çaldığı için büyük olasılıkla hiçbirinin oğluna yardım etmeyeceği yanıtını verir.

Hera'nın gözdesi karganın yerine giderek tavus kuşu geçmiştir. İlk olarak Romalı Phaedrus tarafından anlatılan bir halk masalında, bir

* MÖ 400. Yunanlaşmış bir Romalı olan Babrius, 140 masalı manzum olarak yazmıştır -ç.n.

Resim 20.

Apollon, nafoş haberler
getiren beyaz tüylü kuzgunu,
kara kargaya dönüştürüyor.
Ovidius'un *Metamorphosis*
(*Deęiiler*) adlı eserinin
17. yüzyıl Fransızca
basımından.

kk karga süslenmek için bir tavus kuunun tüylerini takınır. Sonra, kendi türünü hor görerek bir tavus kuu sürüsüne katılmaya yeltenir. Kular anında ona saldırırlar, tüylerini yolarlar ve uçarak kaıncaya dek zavallı kk kargayı gagalarlar. Yeniden diğer kk kargaların arasına katılmaya çalıştığında, onu kabul etmezler. Bu masalın birçok çeşitlemesi vardır ve kıssadan hissesi, kişinin yaşamdaki yerinin üstüne çıkmaya zenmemesi gerektiğidir.

Karga güneş ve müzik tanrısı Apollon için kutsaldır. Bir keresinde, Tanrılar ejderha Typhon'dan gizlenmek üzere Mısır'a kaçarlarken Apollon bir karga veya atmaca şekline girer. Yine de, Apollon'la kargalar arasındaki ilişkiler genelinde pek uyumlu değil gibidir. Karganın Yunanca karşılığı *corone* Apollon'un sevgilisi olmuş olan bir genç kızın adıdır. Öykünün Appolodoros tarafından anlatılan biçiminde Coronis, Apollon'la seviir, ama İskys adında genç bir adamla evlenir. O sıralar beyaz olan karga bu evliliğin haberini Apollon'a yetitirir. Tanrı öfkesinden karganın tüylerinin rengini siyaha dönüştürür, belki de öyle ateş pskrmtr ki, kuun tüyleri yanmıtır. Daha sonra Apollon hamile olan Coronis'i de yakarak öldürür,

ama karnındaki çocuğu kurtarır, bu çocuk daha sonraları büyük bir sağaltıcı olacak olan Asklepios'tur. Öykü, ötüşüyle güneşi selamlayan bir sabah kuşu olan karganın aynı zamanda kara rengiyle geceyi hatırlatmasındaki birlikteliği açıklamaya çabalar.

Karganın genç kızın adını taşıması, masalın daha erken örneklerinde kızın kendisinin kargaya dönüştüğünü düşündürür. Genç kızın sadece bir macera yaşadığı için değil, bir ölümlüyle evlendiği için öldürülmüş olması önemlidir. Belki de bir zamanlar Yunanlılar eşli uçan kargaların Koronis ve İskhys olabileceklerini düşünüyorlardı. Her ne hal ise, genç bir kızın aşka uğruna, statü ve güç getirecek politik bir evlilik yerine, kendisinden daha düşük konumdaki birini yeğlediği ilk masallardan biridir bu masal.

Fasti'de Ovidius güneş tanrısının karga hizmetkârından memnun olmadığı başka bir öykü anlatır. Apollon Jüpiter için bir şölen hazırlarken, bir pınardan su getirmek üzere kuzgunu yollar. Su kabıyla havalanan kuzgunun gözüne tam o sırada meyve dolu bir incir ağacı ilişir. Kuzgun pike yapar, incirden tadar ve hâlâ ham olduklarını anlar. Orada oturup incirler olgunlaşana dek bekler, tıka basa yedikten sonra tanrıya karşı görevini anımsar. Hemen oracıktan bir su yılanını kaptığı gibi Apollon'a döner ve yılanın ırmağın yolunu kestiğini söyler. Bunun yalan olduğunu anlayan Apollon bundan böyle incirler olgunlaşana dek kuzgunun herhangi bir pınardan su içmesini yasaklar. İşte bu yüzden kuzgunun susuzluktan çatlamış gibi bir sesi vardır. Apollon insanlara kuşun budalalığını anımsatmak üzere, kuzgunu, su kabını ve yılanı burçlar kuşağına yerleştirmiştir.

Pek az Yunan söylencesinde Coronis, savaş ve bilgelik tanrıçası Athena'nın yoldaşdır. Romalı coğrafyacı Pausanius'un *Yunanistan Rehberi* adlı kitabında, Corone adlı Yunan kentinde Athena'nın öne doğru uzattığı elinde her zamanki gibi bir baykuş değil, bir karga tuttuğunu bildirir. Ovidius'un *Değişimler*'de aktardığı başka bir uyarlamada Coronis pek çok talibi olan güzel bir genç kadındır. Deniz tanrısı ona tutulur, ama genç kadın onun yaklaşımlarını reddeder. Tanrı onun peşine düştüğünde genç kadın Athena'nın Roma mitolojisindeki dengi Minerva'ya yakanır. Genç kadın ansızın kendini yükseklerde süzülürken bulur, tanrıça onu bir kargaya çevirmiştir.

Bununla birlikte, çoğu yazar kargayla Athena arasında bir düşmanlıktan söz etmiştir. Bir öyküye göre tanrıça tanrıların demircisi Hephaistos'un ışığını ziyaret eder ve demirci ona tecavüz etmeye yeltenir. Athena onu engellemeyi başarır, ama iğrenerek saldırganın menisinin bir bacağına bulaşmış olduğunu fark eder. Bir parça bezle siler ve bezi yere atar. Toprak Ana böylece gebe kalır ve Erichonius doğar. Athena çocuğu üstü örtülü bir sepete gizler ve üç kız kardeşe emanet eder. Kız kardeşlerin en büyüğü merak eder ve örtüyü açar ki ne görsün! Sepetin içinde vücuduna yılanlar dolanmış bir çocuk vardır. Karga olan biteni Athena'ya yetiştirir, işte o gün bu gündür tanrıça ona kızgındır. Belki bu öykü karganın gecenin gizeminin örtüsünü kaldırarak sabahı muştulayan ötüşüne bir göndermedir.

Bir Ezop masalında, karganın biri tanrıça Athena'ya bir kurban adar ve verdiği ziyafete bir köpeği de davet eder. Köpek adağın bir işe yaramayacağını, çünkü ne yaparsa yapsın tanrıçanın kargadan nefret ettiğini söyler. Karga yanıtlar, "Beni sevmediğini biliyorum, zaten ben de benimle yeniden barışması için kurban adıyorum."

Tıpkı tanrılara sunulan kurbanları yedikleri gibi, kargalar ve kuzgunlar yeni ölmüş insanların etlerini de yerler. Bir Yunan masalında savaşta giderken kuzgunların vahşi çığlıklarını duyan bir adam anlatılır. Korkudan donakalan adam kuşlara dönerek şöyle der: "İstediğiniz kadar yüksek sesle gaklayın, beni yemeyi başaramayacaksınız." Aristophanes'in *Kuşlar* adlı komedisinde karakterlerden biri "Kuzgunlara yem olası!" der. Bu deyiş, iyi bilinen "Kurda kuşa yem ol inşallah" şeklindeki bedduanın ilk halidir. Bir zamanlar bu beddua bugünkü halinden çok daha anlamlıymış. Bu, yalnız başına ölmesini dilemekmiş, çünkü doğru dürüst gömülmeyen cesetler köpeklerle ve kargalara yem olurmuş.

İnsanların ister istemez dikkatini çeken şey, kargaların tanrıların veya insanların fazla bir yardımı olmadan da kentlerde yaşayabilmesiydi. Karga, Yunanlılar ve Romalılar için uzun yaşamın simgesi olarak da kabul ediliyordu. Bu ilişki tümünden hayal ürünü değildir, çünkü birçok karga 20 yılı aşkın süre, kuzgunlarsa 30 yıldan fazla yaşayabilirler. Hesiodos'un kayıp eseri *Khironos Hypothekai*'den (Khiron'un Emirleri) Plutarkhos tarafından alıntılanan bir pasajda karganın, insanoğlunun dokuz kuşağı süresin-

Resim 21.

Kargaların atasözlerine geçen uzun ömürlülükleri onları Harry-Holmes-Tarn armasında olduğu gibi, hanedan armacılığında önemli kılmıştır. Üstteki bantta Latince, 'Ebediyen güçlü ol' yazıyor.

ce yaşayabileceği söylenir. Bir erkek geyiğin ömrünün karganınkinin dört katı olduğu, ama kuzgunun bir geyikten üç kat uzun ömürlü olduğu eklenir. Ortalama insan ömrünün 70 yıl olduğunu düşünürsek, küçük bir hesapla bir karga 630 yıl, kuzgun ise tam 7.560 yıl yaşar.

Plutarkhos'un genellikle "Usdışı Hayvanlar Tarafından Mantığın Kullanımı Üzerine" diye isimlendirilen keyifli diyalogunda zekâsıyla ünlü bir adam olan Odysseus, Gryllus adındaki domuzla girdiği münazara-da, boşu boşuna insanların üstünlüğünü savunmaya çabalar. Yunanlı kahraman insanların daha yüksek ahlaka sahip olduklarını öne sürünce domuz şu ezici yanıtı verir: "Penelope'nin (Odysseus'un karısı) kendine hâkim olması söz konusu olduğunda, kargalar gevrek gevrek gülmekten kırılacak ve onu hor görecektir, çünkü eşini kaybeden bir karganın yalnızlığı kısa süreli olmaz, dokuz insan nesli boyunca yalnız yaşar." Horapollo kargaya biraz daha alçakgönüllü bir yaklaşımla 400 yıl ömür biçmiştir. Unutmamalıyız ki, o zamanlar insanlar için beklenen yaşam süresi 20 yılın birazcık üzerindeydi, uzun yaşamaya büyük değer veriliyor ve bilgelikle yakından ilişkilendiriliyordu.

Grekoromen uygarlığının ilk yüzyıllarında kuşlar aracılığıyla yapılan kehanetler sezgiseldi. Kritik bir anda bir kuşun dramatik biçimde belir-

mesi kaderin bir mesajı sayılıyordu. Plutarkhos, Büyük İskender'in yaşamı üzerine yazdığı kitapta, ünlü fatihe ve ordularına Mısır'daki Ammon tapınağına giderken kargaların veya kuzgunların kılavuzluk ettiklerini söyler. Askerlerden bazıları gruptan koptuğunda, kuşlar öterek arkada kalanları yetiştirmeleri için çağırırmış. Ne var ki, daha sonra İskender'e öleceğini de kuşlar haber vermişler, Babil surlarının üzerinde iki karga sürüsü savaşa tutuşmuş ve birkaç karga İskender'in ayaklarının dibine düşmüş.

Kehânet giderek karmaşık kuralları olan bir meseleye dönüşmüştür. Romalı oyun yazarı Plautus, MÖ 3. yüzyıldan kalma *Asinaria* (Eşekler Komedyası) adlı eserinde zor bir kararla karşı karşıya olan bir adamın gözlemlerini anlatır: "Himaye edildim, alametler aldım, kuşlar canımın istediği yere dümen kırmamı sağladılar! Ağačkakan ve karga solda, kuzgun ve baykuş sağda. 'Haydi ileri' diyorlar!"⁴ Yaklaşık iki yüzyıl sonrasında Romalılar giderek daha kuşkucu olmuşlardır ve Çıçero, *De Divinatione*'da (Kehânet üzerine) retorik bir ifadeyle, sağa doğru uçan kuzgun olumlu bir işaretken sola uçan karganın neden kötü şans işareti sayıldığını sorar.

Erken Yunan edebiyatında kargagillere epey gönderme vardır, ama hangi türün kastedildiğine emin olmak mümkün değildir. Yunanlıların kendileri de büyük olasılıkla betimlemelerinde tutarlı olma çabası içinde değillerdi, ta ki Aristoteles ilk olarak hayvanları biçimsel olarak araştırma girişiminde bulunana dek. *Korone* sözcüğü genel olarak "karga" şeklinde çevrilirken *korax* "kuzgun" diye çevrilir. Bugünkü Yunanistan'da hâlâ bu anlamlar korunur. *Historia Animalium* (Canlılığın Tarihi) adlı eserinde Aristoteles *korone*'nin kısmen gri olduğundan söz eder, bu da aklındakinin gri leş kargası (*Corvus corone cornix*) olduğunu düşündürür. İyi de, Aristoteles'in sözünü etmediği kara leş kargası ne olacak? Bu kuş Yunanistan'da bulunmazdı ama gezginler onu mutlaka tanımış olmaları.

Aristoteles hem "kuzgunun" (yani "*korax*") hem de "karga"nın (yani "*korone*") kentlerde yaşamayı yeğleyen kuşlar olduğunu da söyler. Her ikisi de insanların bıraktıkları artıkları seviyor olabilir, yalnızca kurbanları değil, çöpleri de. Eski çağlarda olduğu gibi günümüzde de kuzgunlar ve kargalar, sanki kemirgenler gibi, kentlerde ve kırlık yerleşim yerlerinde serpilirler.

Resim 22.

Bir Roma lahtinde, öte dünyada huzur içinde yatma arzusu, kargaların üzümleri gagalarken gösterildiği geleneksel pastoral sahneyle temsil edilmiş.

Kargalar küçücük bir çimenlik ve ağaçlık alanda bile rahatça yaşamlarını sürdürebilirler. Çöp torbalarını deşmekte de kayda değer hünerleri vardır. Pek az insan büyük kentlerde yaşayan kargaların farkındadır. İnsanlardan uzak dururlar, dağlık yerleşim alanlarını andıran yüksek binaların çatılarında sıklıkla yuva kurarlar. Oysa Eski Yunan'ın daha küçük binalarının arasında kuzgunların insanlarla temastan kaçınma olasılıkları çok düşüktü. Büyük olasılıkla *korax* sözcüğü genellikle kuzgunun yanı sıra leş kargası ve belki de ekin kargasını da anlatıyordu, çünkü bunlar da simsiyahtı.

Aristoteles'in *Historia Animalium*'u ilk bilimsel zooloji kitabıydı. Çobanaldatan denen kenelerin musallat olduğu keçiler kör olurlar gibi masallar içerse de dikkate değer ölçüde doğru bilgiler içeriyordu. Aristoteles, kargaların yavrularına çoğu kuştan daha uzun süre baktıklarını ve ana-bayla yavrular arasındaki bağın yavru uçmayı öğrendikten sonra da korun-
duğunu doğru biçimde gözlemlemişti.

Resim 23.

'Yenilmez güneş' Mitras,
dünyayı yeniden gençleştirmek için
büyük bir boğayı kurban ederken
bir kuzgun onu izliyor.

Ne var ki, kitabın dili, çağdaş bilim adamlarınıninkine kıyasla çok daha renkli mecazlarla süslüydü. Aristoteles farklı türleri düşmanlıkları ve ittifaklarıyla, neredeyse insan krallıklarımış gibi ele alıyordu. Aristoteles karganın balıkçılın dostu, baykuşun düşmanı olduğunu gözlemlemişti. Gündüz, baykuşun iyi görememesini fırsat bilip yumurtalarını yiyordu, buna karşın baykuş da gece gidip karganıninkileri yiyordu. Çağdaş ornitologlar kargaların ve baykuşların bazen birbirlerine saldırdıklarını onaylıyorlar, ama Aristoteles'in abartılı betimlemesi öykücülere belki de bilim adamlarından daha çok esin vermiştir.

Romalılar kargagiller de dahil, hayvanlara büyük bir sevgiyle yaklaşırlardı. Plinius "Hak ettikleri şükranı kuzgunlara sunalım!"³ der ve sonra da Castor ve Pollux'a adanmış bir tapınağın damında kuluçkaya yatmış bir kuzgunun öyküsünü anlatır: Kuzgun, bir gün uçarak bir ayakkabı tamircisinin dükkânına girer, tamirci kuşu tanrıların elçisi olarak karşılar. İnsanlar arasında yaşayan kuzgun çok geçmeden konuşmaya başlar. Her gün foruma uçan kuş önce İmparator Tiberius'u adıyla selamlar, sonra da generalleri ve halkı. Kuzgunun yaşadığı dükkân öyle ün kazanır ki, tamircinin rakibi hiddetlenerek kuşu öldürür. Galejana gelen vatandaşlar da o adamı öldürürler. Mahşeri kalabalık, kuzguna muhteşem bir cenaze töreni düzenler. Önde bir flütçü, arkada Habeş köleler üstü örtülü tabutu huşuyla omuzlarda taşırlar.

Romalı şairler, insanların henüz açgözlülük ve hırsla bozulmamış oldukları hayali bir çağa özlemle bakmışlardır. Bu romantik hasretin belki de

Resim 24. Mithras'ı dünyayı yeniden canlandırmak üzere bir boğayı kurban etmeye hazırladığı sırada omzunun üzerinden kuzgunlara bakarken gösteren bir kabartma. Tek yerine iki kuzgun göstermesi açısından sıra dışı olan bu resim belki de doğurganlığa bir göndermedir.

en ünlü eseri olan Vergilius'un *Georgica*'sında yazar gıklayan kuzgunun yağmuru haber verdiğini sevgiyle söyler. Suetonius, Roma İmparatoru Domitianus zamanında bir karganın Capitolium Tepesinin en yüksek noktasına tünediğini yazar. "Karga, 'O iyi' diyemediği için, 'Olacak (erit)' der."⁶ İnsanlar bunu iyi zamanların yakında geleceği anlamına yorarlar. Bu kehânet doğru çıkar, giderek daha sefih ve zalim hale gelmiş olan Domitianus çok geçmeden öldürülür; ardından bir dizi iyi huylu imparator tahta çıkar.

Kuzgunun ötüşü Romalılar tarafından *cras* Latince "yarın" şeklinde anlaşılmış ve sonsuz umudun bir ifadesi olarak yorumlanmıştır. İlk gezgin ozanlardan sayılabilecek Romalı şair Tibullus şöyle yazmış: "Şimdi buracıkta sefaletimi ölümle sona erdirebilirim, ama iyi kalpli Umut, kıvılcımı

canlı tutuyor, daima işlerin yarın düzeleceğini fısıldıyor.” Şair kuştan açıkça söz etmese de, “yarın” (*cras*) şeklindeki ötüşü sayesinde, “Umut” (*Spes*) kuzgunla özdeşleştirilmiş gibidir.

Romalılar saksığanların dilsel yetilerini kargalar ve kuzgunlarınkinden bile daha etkileyici buluyorlardı. Plinius bazı saksığanların sık kullanılan bazı sözcükleri tekrarlamakla kalmayıp, bunları sevdiklerini ve sürekli anlamları üzerinde düşündüklerini yazar. Bir saksığan sevdiği bir sözcüğü anlayamazsa, hayal kırıklığından ölebilirdi. Kuzgun bir savaşçıysa, saksığan da kendini adanmış bir akademisyendi.

Romalılar fethettikleri toprakların halklarının kültürlerini özümledikçe, karga gibi hayvanlarla ilgili bilgi ve inançlar da giderek çeşitli ve karmaşık hal almıştır. Plinius, Krates Monokeros isminde bir adamın öyküsünü anlatır. Yırtıcı kuşları eğitip avcılıkta kullanan bu adamın ormana giderken her iki omuzuna ve miğferinin üstüne birer kuzgun tünemiş. Plinius ayrıca Aristaes isimli bir adamın ruhunun, adam uyurken ağzından bir kuzgun şeklinde uçarak çıktığının görüldüğünü bildirir.

Arkaik Pers dininde kuzgun tüyleri tılsım olarak rağbet görüyordu (kuzgun, muzaffer savaşların tanrısı Veretranga'nın vücut bulmuş halidir). Sonraları, İran'da ortaya çıkan ve özellikle askerler arasında yaygınlaşarak Roma İmparatorluğu'nun son yüzyıllarında Hristiyanlığın başlıca rakibi haline gelen Mitras dininde, kuzgun kardeşliği ilk yedi kabul töreninin ilki olmuştu. Mitras, “yenilmez güneş” olarak biliniyordu ve yaygın olarak Apollo ile özdeşleştiriliyordu. Başka şeylerin yanı sıra, Mitras Grekoromen güneş tanrısının kargalarla ilişkisini de paylaşıyordu. Gizli törenlerde insanlar kuzgun ve aslan kılığına giriyorlar, bir yeraltı sunağının etrafında dans ediyorlardı.

Mitras, kıyamet koptuğunda dünyayı yeniden canlandırmak üzere büyük bir boğa kurban edecekti. Bir köpek boğanın kanını yalayacak, bir akrep boğanın cinsel organlarını kavrayacak, bir yılan boğayı sokacak ve Mitras ile güneş arasında duran kuzgun da etrafa bakacaktı. Boğanın kurban edilişi yaşamı besleyecekti. Bazen de boğanın kanından filizlenen tahıllar gösterilirdi. Bir zamanlar sunaklardan hırsızlık yaptığı için kınanan kuzgun o eski tanrılardan daha uzun yaşamış ve artık Tanrının hizmetkârı olmuştu.

AVRUPA'DA ORTAÇAĞ VE RÖNESANS

*Aksi halde asılacağına kuşku yok, der, Jim Jones ve sonra da,
Darağacının tepesinde kargalar kemiklerini didikleyecekler.*

ANONİM, *Jim Jones in Botany Bay*

Kendisi de Kelt asıllı olan Romalı tarihçi Livy bir keresinde dev bir Galyalının Roma ordusunun kampına daldığını ve kendisiyle teke tek dövüşmeleri için askerlere meydan okuduğunu bildirir. Askerlerin çoğu bu yabancıнын cesametinden ve cesaretinden ürker, ama Mar-
kus Valerius adındaki genç bir tribün dövüşmeyi kabul eder. Dövüş başla-
mak üzereyken, bir kuzgun Valerius'un miğferine konar ve Galyalıya ba-
kar. İki hasım dövüş mesafesine yaklaştıkları sırada kuzgun havalanır ve
Galyalıya saldırır, kanatlarıyla döver, pençeleriyle üstünü başını yırtar, onu
paniğe sürükler. Herkese meydan okuyan adam az sonra öldürülmüştür.
Kuzgun doğuya doğru uçar. Romalılar, kuşu bir tanrının gönderdiğinden
emin olarak kendilerini yeniden toplarlar ve savaşı kazanırlar. Romalı genç
tribün bundan böyle Valerius Corvus (Karga Valerius) diye anılır.

Kuzgunu hangi tanrı göndermiş olabilir? Daha önce de gördüğümüz gibi, karga Juno, Minerva ve Apollon'la ilişkilendirilir, ama asla savaşlarla ilişkilendirilmemiştir. Bununla birlikte, bu tür bir savaş kuşu göndermek birkaç Kelt tanrısının, özellikle de İrlanda Savaş tanrıçaları Badbh ve Morrigan'ın karakterine çok uygundur. MÖ 2. veya 3. yüzyıldan kalma, Romanya'daki Ciumeşti kentinde bulunan demir bir Kelt miğferinin tepesinde menteşeli kanatları olan bir kuzgun motifi vardır. Takan kişi savaşa tutuştuğunda bu kanatlar çırpma hareketi yapıyorlardı herhalde. Bunlar pekâlâ da gerçek bir kuş sanılmış olabilir, tıpkı Romalı tribünün miğferindeki gibi. Valerius Corvus öyküsü büyük olasılıkla sonradan Romalılar tarafından sahiplenilen bir Kelt öyküsüdür. Roma ordusu büyük ölçüde yabancılardan oluşuyordu ve bunlara hizmetleri karşılığında yurttaşlık hakkı veriliyordu. Valerius'un kendisinin de bir Kelt olması pekâlâ olasıdır.

Resim 25.

İrlanda'da MS 8.yüzyıl sonları veya 9. yüzyıl başlarında yazılmış olan *The Book of Kells* (Keltler Kitabı) adlı kitapta birbirlerine dolanmış kuş ve hayvan figürleri biçiminde dekoratif harfler. Yaratıkları tanımlamak zor ama kuşlardan bazıları kuzgun olabilir.

Romalılar fethettikleri yerlerdeki halklardan sadece asker değil, çok daha fazlasını almışlardır. Zengin bir edebiyatları olmasına karşın, Roma kültüründe daima ruhani bir boşluk vardır. Bu boşluk Roma İmparatorluğunu sürekli genişlemeye zorlamıştır, ama aynı zamanda Romalıları fethettikleri halkların (Mısırlılar, Yunanlılar, Persler ve Keltler) dinsel uygulamalarını kendilerine maletmeye itmiştir. Kelt tanrıçası Epona, Roma sikkelerinde eyere yan oturmuş olarak resmedilmiştir. Romalıları, tıpkı Yunanlılar gibi, Keltleri ve Germenleri genellikle barbar sayıyorlardı, ama aynı zamanda ilkel olduklarını düşündükleri bu halkların yaşama bağlılıklarını takdir ediyorlardı.

Kuzey Avrupa halkları, Yunanistan ve Roma'nın gibi bir yaratılan edebi kültüre sahip değillerdi belki, ama onların hayvan ve bitki formlarını temel alan yuvarlak hatlı desenlerle yaratıkları görsel sanatlar, Akdeniz'in daha entelektüel kültürlerinin pek nadiren yakaladığı, hatta asla yakalayamadığı duygulara hitap eden bir canlılığa sahipti. Romalılarda hayvanlar genellikle işaret ve simge olarak kullanılıyordu, ama Kelto-Germen kültüründe daha özerk bir gerçekliğe sahiptilerdi. Sadece insan biçimli tanrıların maskotu değillerdi, kendi başlarına bilge ya da güçlü olabiliyorlardı.

Keltlerden ve İskandinavlardan aktarılan edebiyat ancak ortaçağın ortalarında yazıya dökülebilmıştır, ama arkaik çağlara uzanan öykülerle ve tanrılarla doludur. Yunanistan ve Roma'nın aksine bu edebiyatta soyutla-

Resim 26.

The Book of Kells'te
(Keltler Kitabı) yer alan
bir çizim. Birbirlerine
dolanmış kuş figürlerini
gösteren dekoratif harfler.
Bu yaratıkların uzun
bedenleri kuşu
akla getirir de, kafaları
kuzgunu andırmaktadır.

malara pek az ilgi gösterilir, ama yine de duygusal olarak çok karmaşıktır. Antikçağdan kalan ciddi edebiyat eserlerinin çoğu gibi bunlar da trajiktir. Her şeye rağmen, bu bakış açısı hemen her zaman gülmeceyle biraz hafifletilir, özellikle de İrlanda edebiyatında. Kuzey Avrupa'nın arkaik edebiyatı cesur gerçekçilikle, savurgan büyüü ve hicivli abartıyı harmanlar, tıpkı şimdiki İrlanda meyhane şarkıları gibi.

Kasvetli tüylerine tezat biçimde, kargalar, tıpkı filler gibi, gülmece anlayışına sahipmiş gibi duran az sayıda hayvan arasında yer alır. Viking, Kelt ve Sakson destanlarında kargalar ve kuzgunlar daima arka

planda bir yerlerde gizlenmişlerdir ve önemli anlarda meşum ötüşleri işitilir. Bu renkli masallarda kargaların en karmaşık ve en ilginç hayvanlar olmaları doğaldır.

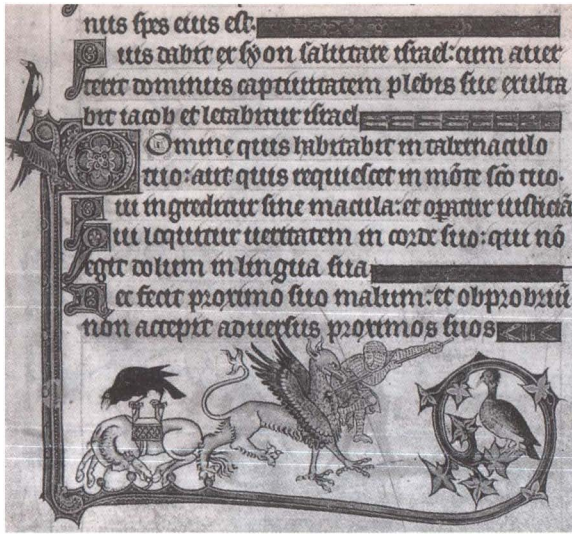
Kuzgun ya da karga özellikle Vikinglerin baş tanrısı Odin'le ilişkilendirilir. Odin bazı yerlerde "Kuzgunların Tanrısı" olarak bilinir. Odin'in omzunda tünemiş iki kuzgunu vardır. İsimleri "Hugin" (düşünce) ve "Munin"dir (bellek). Nordik *Poetic Edda*'da yer alan "Grimnir'den Deyişler'de Odin kılık değiştirerek, kapüşonlu mavi bir pelerinle Got kralı Geirrod'u ziyaret eder. Amacı, kralın konukseverlik yasalarına karşı gelmekle yaptığı ünü sınamaktır. Geirrod, Odin'i tutuklatır ve tanrıyı bir ağaçtan aşağı, iki ateş arasına sarkıttırır. İşkence görürken Odin yere ve göğe şunları söyler:

Hugin ve Munin uçarlar her gün
Uçsuz bucaksız dünyanın üzerinde;
Hugin geri gelmeyecek diye korkarım,
Ama beni asıl titreten Munin için duyduğum korku.'

Uygarlığın armağanları olan tefekkür ve anımsamanın yitirilmesiyle dünyanın yozlaşıp kaosa gireceği korkusuydu bu. Odin'e yapılan işkence, kişiye gizemli bilgiye erişme şansı sunan şamanik bir kabul törenini akla getirmektedir. Savaşın yanı sıra büyü tanrısı da olan Odin belki de ilk başlarda bir şamandı ve ona eşlik eden kuzgunlarla kurtlar da yardımcılarıydı.

Vikingler için kuzgunlar belki Romalılar ve Yunanlılar için olduğundan da fazla kehanet kuşları haline gelmiştir. Bir evin önünde gıklayan bir kuzgun, o evin sahibinin öleceği haberini veriyor olabildi. Kanatları açık bir kuzgun, savaşa giden Viking kabile reislerinin bayrağı olurdu. Ortaçağdan kalma *Flokki Efsanesi* bir denizcinin bir kuzgunu salıp onun arkasından giderek İzlanda'yı nasıl keşfettiğini anlatır.

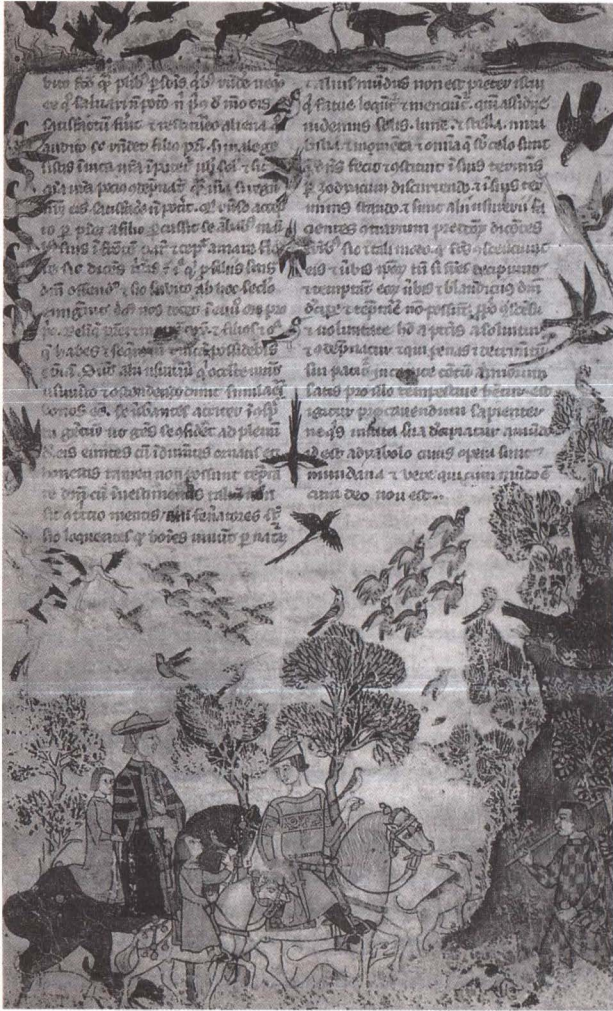
Erken Keltler için kargalar ve kuzgunların önemi aynıydı. Keltlerin ışık tanrısı olan Lugh'un adının sözcük anlamı "parlayan"dı. Bu sözcüğün Galyaca "kuzgun" anlamına da gelen "*lugos*" ile akraba olması Odin gibi Lugh'un da bir kuzgun tanrısı olmuş olabileceğini düşündürür, çünkü Lugh da Odin gibi, savaşlar ve büyücülükle ilişkilendirilmiştir. İrlandalıların *Book of Invasions*'ında (İşgaller Kitabı) kuzgunlar Lugh'u düşmanları

Resim 27. Alphonso Psalter'da (Mezmunlar Kitabı, 13. yy) yer alan bir karga çizimi. Kuşlar güzel resmedilmiş olmalarına karşın, tuhaf biçimde durağan gözüküyorlar, sanatçı belki de sahneleri sonsuzluğun bakış açısından yakalamaya çalışmış.

olan Formiyanların yaklaştığı konusunda uyarır. Lyon şehrinin özgün ismi olan *Lugdunum* "Kuzgun Tepesi" anlamına gelir. İlk yerleşimcilere evlerini nerelere kurmaları gerektiğini kuzgunlar uçuşarak gösterdiği için şehre bu isim verilmiştir.

Keltlerin kuzgunlar ve kargalara dair imgelemi genellikle güneşle ilgili olmaktan çok toprağın altındaki karanlık ölümler diyarına aittir. Demir Çağında Keltler tarafından çukurlara gömülmüş birçok kuzgun bulunmuştur. İngiltere Winklebury, Wiltshire'da bulunan bir kuzgun iskeletinin kyunun dibine kanatları tamamen açık halde yerleştirilmiş olması, bir kurban törenini düşündürmektedir. Kargagiller, daha önce de söz edildiği gibi, en sık olarak savaş tanrıcaları Badbh ve Morrigan'la ilişkilendirilirler. Her ikisinin de üçlü biçim alma yetenekleri vardır ve savaştan önce veya savaş sırasında gözükmeleri genellikle bir hezimet haber verir. Eski İrlanda efsanesi *The Death of Cu Culainn*'de (Cu Culainn'in Ölümü) efsanevi kahraman Cu Culainn savaşa giderken kargaya benzeyen ve büyük olasılıkla Badbh'nin kendisi olan üç cadıyla karşılaşır. Cadılar, Cu Culainn'i kandıra-

Resim 28.

Cocharelli'nin
Tractatus de vitis
septem'inde

(14. yy sonları) yer alan
kargalar ve diğer kuşlar.
Ortaçağ "sanki öte
dünya" şeklinde
kلیleşmiştir, ama bu
kuşları resmeden
sanatçı belli ki doğayı
gözlemlemekten büyük
keyif alıyormuş.

Resim 29.

Ezop Masalları'ndan, ikisi de zekâlarıyla ünlü karga ile tilki arasındaki irade savaşını resmeden ortaçağ İngilteresi'nden kalma tahta oyma.

rak ona köpek eti yedirirler. Böylece bir tabuyu ihlal etmiş olan Cu Culainn çok geçmeden ölümcül bir yara alır ve ayakta ölmek için kendini bir ağaca bağlar. Yaklaşmaya korkan düşmanları onu uzaktan izlerler, ta ki bir kuzgun ya da karga, yani Baddb ısıltılar içinde omzuna ininceye dek.

Mabinogion'daki Gal masalları da kahramanlık dünyasına ancak biraz yaklaşabilmiştir. "Rhonabwy'nin Düşü"nde klan reisleri Arthur ve Owein satranca benzer bir oyunda zekâlarını yarıştırdıkları maiyetleri de savaşa tutuşur. Arthur'a şövalyeleri eşlik etmektedir; Owein'in yoldaşları ise sihirli kuzgunlardır, bunların yaraları hemen iyileşir, hatta ölüp yeniden dirilebilirler. Tam kuzgunlar Arthur'un adamlarını yenilgiye uğratmak üzereyken reisler yarışı sonlandırır ve barış ilan ederler.

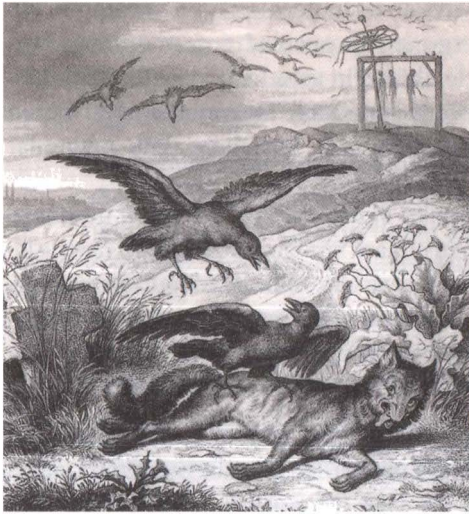
"Branwen, Daughter of Llyr" (Llyr'in Kızı Branwen) öyküsündeki kahraman, adı Galce'de "karga" ya da "kuzgun" anlamına gelen dev Brân'dır. Adı "beyaz kuzgun" anlamına gelen kızkardeşi Branwen uğradığı kötü muameleyi haber vermek üzere denizleri aşacak bir sığırcık uçurur. Çok geçmeden Brân'in orduları İrlanda'yı işgal ederler. Korkunç bir savaştan sonra Brân ve adamları İrlanda'daki herkesi öldürürler, bu kıyımdan yalnızca bir mağaraya sığınmış olan beş gebe kadın kurtulur. Brân'ın kendisi de ölümcül bir yara alır, ve adamlarının yalnızca altısı sağ

kalır. Adamları onun emri üzerine Brân'ın kafasını keserler ve hâlâ konuşmakta olan kafayı Londra'ya götürürler ve Londra Kulesine gömerler. Efsaneye göre Kule'deki kuzgunlar Brân'ın ruhudur. Kuzgunlar oradan yok olmadıkça Britanya asla işgal edilemez.

İnsanlar eski dünyaya göre hayvanlara kehanet için daha az başvurur oldukça, giderek onları ahlak dersleri veya estetik tefekkür nesnelerinin taşıyıcıları olarak görür olmuşlardır. Yine *Mabinogion*'da yer alan "Peredur, Son of Efwarg" (Efwarg'ın oğlu Peredur) öyküsündeki ünlü sahnede, kahraman Peredur karların ortasında ördek yiyen bir kuzgunla karşılaşır ve sevgilisini düşlemeye başlar. Karın beyazlığı ona sevgilisinin tenini anımsatmıştır, kuzgun ise saçları kadar karadır, iki damla kan da yanaklarının alıdır. Bu imge halk edebiyatında çeşitlemelerle birçok kez tekrarlanmıştır. Sözelimi, Wolfram von Eschenbach'ın şövalye destanı epik Parsifal'de ve Grimm Kardeşler'in "Pamuk Prenses" masalında. Bu sahne ortaçağla özdeşleştirdiğimiz bütün güzellikleri ve zulmü özetler.

Ortaçağ zaman olarak bize Grekoromen dünyadan daha yakın olabilir, ama birçok açıdan daha esrarengizdir. Grek vazoları ve Roma duvar resimlerinde yaptıkları işe odaklanmış figürler vardır. Oysa ortaçağda resmedilmiş figürler belki biraz melankolik görünse de, genellikle gayet ciddi gözlerle doğrudan bize, izleyicilere bakarlar. Ortaçağ ve Rönesans sanatçıları genellikle bir öyküden birkaç sahneyi tek bir resimde canlandırmışlardır. Bize, ebedi durumun bir kısmını temsil ettiklerini anımsatmak için olsa gerek.

Ortaçağ hayvan hikâyelerinde hayvan figürleri esas olarak mecazi anlamda kullanılır. Yaradan tarafından insanlara ahlak dersleri vermek üzere yaratılmışlardır. Buna göre, geyik ve fil Hz. İsa'yı simgelerken, yılan ve domuz da şeytanı temsil edebilir. Ama ortaçağ yazarları sırf hayvanlar hakkında öyküler anlatmaktan da keyif alıyor gibidirler. Avrupa Hristiyanlığı döndükçe, insan biçimli pagan tanrıların ölümü, bazen daha da arkaik bir mirasın yeniden ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ortaçağ Avrupası'nda halkın Hristiyanlığı genellikle Yunan ve Roma dinlerine kıyasla daha az insanmerkezciydi. Ortaçağ edebiyatındaki hayvanlar, Yunanlılar ve Romalılarda alışlageldiği insan biçimli varlıkların elçileri olarak gözükmeyenler, erkeklerle kadınların öykülerinde aktif katılımcılardır.

Resim 30.

19. yüzyılda Wilhelm Kaulbach tarafından yazılmış hayvan masallarında yer alan bu çizimde kargalar ölü sandıkları dalavereci baş kahraman tilki Reynard'ı didiklemek üzere geliyorlar. Uzakta, tepedeki darağacının etrafını ise kargalar sarmış.

Ortaçağ insanları daha erken zamanların halk öykülerini Hıristiyanlığa uyarladıkça ahlakçı bir cila da eklemişlerdir. Bununla birlikte, kargagiller Eski Ahit'teki Yehova gibi, aynı anda hem iyi hem de kötü olarak gözüktürler. Bir pasajda kargalar göklere çıkarılırken bir sonrakinde onlara acımasızca lanet okunabilir. Fouilloy'lu Hugh'un 12. yüzyıl başları ile ortaları arasında bir zamanda yazmış olduğu, ancak neredeyse 300 yıl sonra basılabilmiş olan *Aviarum*'da "kuzgun bazen bir vaiz, bazen bir günahkâr, bazen de Şeytan olarak algılanır"² denmektedir. Bunun nedeni belki de kuzgunların iyi ve kötünün bir bileşimini simgelemeleridir. Fransız köylüleri yoldan çıkmış rahiplerin kuzguna, kötü rahibelerin de kargalara dönüşeceklerini söylerlermiş.

Kargalar ve kuzgunlar ölümle çok yakından ilişkilendiriliyorlardı. En azından yakın tarihe dek, her savaşçı alın yazısında kargalar tarafından yenmek olabileceğini biliyordu. Ölenlerin öte dünyadaki akıbetinin doğru düzgün bir definle en azından kısmen ilişkili olduğuna inanılan kültürlerde bu özellikle rahatsız ediciydi. Ölümle ilgili ve bazen hayal ürünü ayırtılar leş yiyen kargalarla ilgili öykülere ekleniyordu. Seville'li İsidore ve Fouilloy'lu Hugh gibi ortaçağ yazarları kuzgunun ilk önce kurbanının

gözlerini oyacağını, sonra da göz yuvalarından beyni çekip çıkartacağını anlatıyorlardı. Konrad von Megenberg 1349'da yayınladığı popüler doğa tarihi kitabında, kuzgunların çiftlikteki öküzlerin veya katırların gözlerini kasten oyduklarını bildirmişti. Hayvanlarının artık işe yaramadığını gören köylüler onları öldürüp derilerini yüzüyorlardı. Böylelikle akıllı kuzgunlar hayvanları mideye indirme şansı buluyorlardı.

Hayvanlar tarafından yenme fikri bazen çok ilkel bir dehşet uyandırır. Cesedinin kargalar ve kuzgunlara yem olmaya bırakılması, başka bir deyişle kişinin insan toplumu tarafından dışlanmış ve terk edilmiş olduğu anlamına gelir. Suçluların kaderi tam da budur, cesetleri halka ibret olsun diye darağaçlarında bırakılır. MS 7. yüzyıl ortalarıyla 10. yüzyıl arasında bir zamanda yazılmış olan Anglosakson destanı Beowulf'ta bu açıkça dile getirilmiştir:

Tıpkı, oğlunun darağacında sallandığını görecektense kadar uzun yaşayan yaşlı bir adamın hissettiği perişanlık gibiydi. Kuzgunun onun asıldığı yerde "oh olsun" dercesine durduğunu gördüğünde, oğlu için ağıt yakmaya ve ağlamaya başlar...³

Suç işlemeye meyilli olanların gözü, kargalar ve kuzgunlara yem olacaklar diye korkutuluyordu. Üzerinde suçluların kellelerinin uçurulduğu kütük "kuzguntaş" olarak biliniyordu.

Kimisi ortaçağ ve daha da eskilerden kalma halk türkülerinin birçoğunda kuzgunlar veya kargalar savaş alanının üzerinde daireler çizerek öldürülmüş bir şövalyeyi yiyip yutmayı planlarlar. İskoç-İngiliz sınır bölgesinde anonim bir türkü olan *The Twa Corbies*'in (İki Kargacık) sözleri şöyledir:

Yapayalnız yürürken ben,
İki kargacığın konuşmalarını işittim:
Biri öbürüne dedi ki,
Nereye gidip karnımızı doyuracağız?

Arkanda otlarla kaplı eski bir hendek var
Orada henüz öldürülmüş bir şövalye yatıyor;
Ve onun orada olduğunu bilen kimse yok,
Yalnızca şahini, tazısı ve beyaz tenli hanımı.

Tazısı ava çıkmış
Şahini yaban kazlarını getirmeye gitmiş
Hanımı başka birini bulmuş
Biz de yemeğimize lezzet katabiliriz

Sen onun beyaz boyun kemiğine oturursun
Ben de mavi gözlerini yuvalarından oyarım
Altın sarısı saçından bir tutam alarak,
Yuvamız aşındığında yamamak üzere

Çokları onun için ağlayacak,
Ama hiçbiri nereye gittiğini bilemeyecek
Ak kemikleri iyice sıyrıldığında
Rüzgâr onları üförecektir sonsuzluğa.⁴

Türkünün başka versiyonlarında sadık hanımı ve tazısı ölü şövalyenin başında nöbet tutarlar ve onu kuzgunlardan, kargalardan korurlar.

Shakespeare'in oyunu *Julius Caesar*'da asi Cassius yenilgisini önceden sezer ve şunları söyler:

...kuzgunlar, kargalar ve çaylaklar
Uçuşur oldu tepemizde; gözleri üstümüzde,
Can çekişen hayvanlara bakar gibi.
Gölgeleri bir ölüm sayvanı sanki,
Altında yatıyor ordumuz,
Hortlaklara dönmezden önce.

(çev. Sabahattin Eyüboğlu, *Julius Caeasar*, Remzi Kitabevi, 1982)

Bu sözler oyunun son repliklerinde yankılanır, Octavianus ve Marcus Antonius yenilmiş Brutus'a nihayet doğru düzgün bir defin töreni yapılacağını ilan ettiklerinde.

Ortaçağın sonlarından modern çağa dek, darağacının çevresinde tünememiş bir karga sürüsü resmetmek görsel sanatlarda bir tür gelenek halini almıştı, ama ilginç bir istisna vardı. Çarmıha gerili İsa'nın cesedinin etrafında asla kargalar toplaşmıyordu, aslında onunla birlikte öldürülmüş olan iki hırsızın cesedinin etrafında da karga yoktu. Din şehitlerinin bedenleri-

ni didiklerken de hemen hiç resmedilmiyorlardı, şehitlik en kanlı ayrıntılarına kadar resmedildiği halde kargalar böyle bir bağlamda gösterilmiş olsalardı, kuşkusuz ya iblisleştirilir ya da göklere çıkarılırlardı. Oysa, onlara genelde saygı duyuluyordu, öyle ki her türden yaratık için bu tür bir yaklaşım çok daha güvenliydi.

Flaman ressam Baba Pieter Bruegel'in 1562'de tamamladığı *The Triumph of Death* (Ölümün Zaferi) adlı resimde bir elinde kum saati ve diğer elinde çan tutan bir iskelet, ata binmiş ve kafatasları ile dolu bir arabayı çekiyor. Belki de açlıktan ve vebadan bitap düşmüş insanlar arabanın tekerlekleri altında eziliyor. Yine atın üzerinde, etleri dağılmış sürücünün hemen arkasında duran büyük bir karga ya da kuzgun ölümlere ve can çekişenlere bakıyor.

Avrupa'daki pek çok batıl inançta kargalar ve kuzgunlar ölümün habercileridir. Bir evin çatısının üzerinden tek bir karga üç kez geçer ya da çatıya konarsa, bu yakında o evden birinin öleceğinin işaretidir. İngiltere'de Doğu Yorkshire'da halk, kilise avlusuna bir karga konarsa bir yıl geçmeden oraya birinin gömüleceğine inanır. Kuzgunlar özellikle kötüye alamettir; hasta bir insanın evinin yakınlarında bir kuzgun gaklarsa o insanın fazla ömrü kalmamış demektir. Şimdi Oxford'taki Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan ortaçağ sonlarından kalma bir elyazmasında Londra'daki insanların üç yıl boyunca vebadan nasıl kırıldıkları anlatılır. Yaklaşık 1474'lerde:

...Londra'da Charing Cross'da daha önce orada hiç görülmemiş bir kuzgun türedi. Ve bundan sonra veba salgını geldi, üç yıl sürdü; her yerde kadın erkek çoluk çocuk bir sürü insan öldü.⁵

Shakespeare'in *Othello*'sunda kuzgunların ölümü önceden haber verebildikleri batıl inancına bir gönderme vardır. Kahraman şöyle der:

– ama, kuzgunlar nasıl vebalı evin damına üşüşür, bu da gelip aklıma takılıyor.

(çev. Ülkü Tamer, Varlık Yayınevi, İst. 1964)

Shakespeare'in *Macbeth*'inde Lady Macbeth, Kral Duncan'ın ölümünü planlarken şu gözlemi yapar:

Karganın da sesi onun için kısıldı demek.

Kara haberini veriyormuş meğer,

Surlarımızdan içeri giren kralın.

(çev, Sabahattin Eyüboğlu, *Macbeth*, Remzi Kitabevi A.Ş. İst. 1981)

Ama unutmamalıyız ki kuzgun felaket habercisi olsa da nadiren talihsizliklerin nedeni sayılmıştır.

Ölüm, ortaçağ ve Rönesans insanları için günümüz insanlarına kıyasla çok daha tanıdıktı. Ortalama insan ömrü daha kısaydı, katlık ya da salgın hastalıklara karşı koruma da pek azdı. Avrupa'nın neredeyse bütün nüfusu kırsal kesimde yaşıyordu ve insanlar tavukların ve domuzların yenmek üzere kesildiklerini görerek büyüyorlardı. Ebedi mutluluğu arayanlar ya da en azından yakalamayı umanlar için ölüm ille de kötü bir şey değildi. Kasvetli ihtişamıyla, insanın yaşamının sona erışı çok görkemliydi. Dahası, ölüm kişisel bir mesele değil, toplumsal bir mesele sayılıyordu. İnsanlar hazırlanabilmek için ölecekleri saati önceden bilmeyi arzuluyorlardı. Yataklarında aileleri, dostları ve hatta helalleşebilecekleri eski düşmanlarıyla çevrili halde ölmek istiyorlardı. Hiç kimse ölüme gafil avlanmak istemiyordu, çünkü bu onları Tanrıyla ve dünyayla barışma şansından yoksun bırakacaktı. Kuzgunun yaklaşan ölümü haber vermesi korkutsa bile, yine de bir lütuf olarak algılanıyordu.

Daha önceden de gördüğümüz gibi, Romalılar kuzgun ya da karganın ötüşünü "yarın" anlamına gelen "*cras*" şeklinde algılıyorlardı. Veba salgınları ve giderek daha zalimleşen savaşlar ortaçağ sonlarında Avrupa'yı kırıp geçirmeye başladıkça, faniliğin anımsatıcısı olarak da algılanan bu ötüş aynı zamanda kendini beğenmişliğin umursamazlığıyla Tanrı rızasını almayı erteleyen, her an öleceğini kavrayamayanın da simgesidir.

Karga, Rönesans sırasında pagan öğretilerin dirilmesiyle Pandora'nın simgesi haline gelmiştir. İlk kez Hesiodos tarafından anlatılan bir Yunan söylencesine göre, Pandora adındaki genç kız içinde dünyanın bütün kötülüklerini saklayan bir kutuyu açar. Olup bitenin farkına vardığında kutunun kapağını hemen kapatır, ne ki kutunun dibinde yalnızca Umut kalmıştır. Ortaçağ sonları ve erken Rönesans döneminin aşırı kötümserliği yerini bir inkişaf ülküsüne bırakmaya başladıkça, bu genç kız da günah

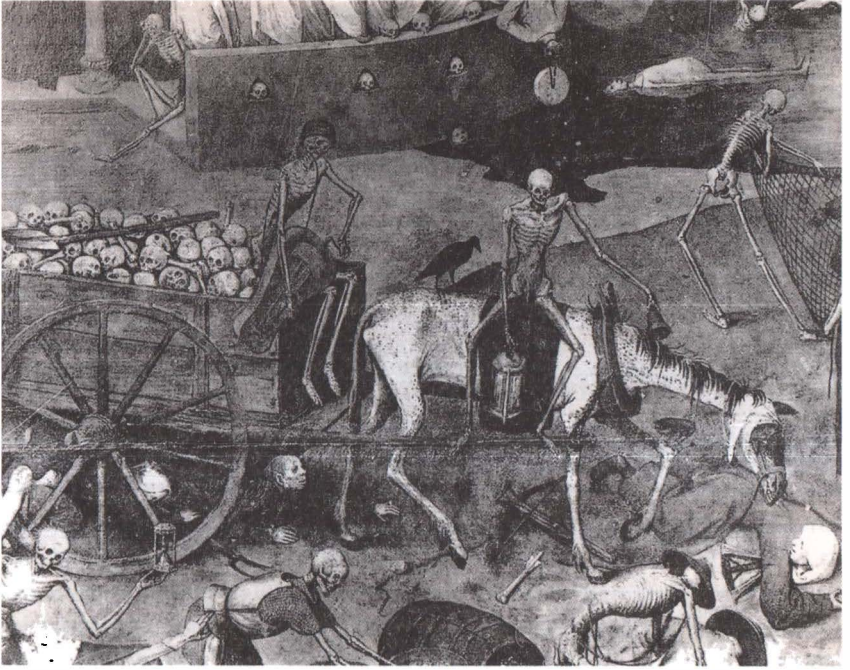

Resim 31.

13. yy sonlarında İngiltere'de çizilmiş bir Kıyamet tasvirinde karganın biri ölmüş bir askerin gözlerini didikliyor. Ortaçağ sonlarına doğru, daha sık ve acımasız savaşların olması, savaş alanına üşüşen ve cesetleri yiyen karga manzaralarını da giderek alışıldık bir görünüm haline getirmişti.

simgesi yerine insanın hata yapabilirliğinin simgesi olarak kabul edilme-ye başlanmıştır. Kargagillerin “*cras*” ya da “*yarın*” şeklindeki ötüşleri daha iyimser bir nitelik kazanmış ve bazı sanatçılar Pandora’yı omuzunda veya kutusunun üzerinde bir karga ile resmetmişlerdir.

Kargaların fanilikle ilişkileri, bugün de gözlerin çevresindeki yaşlanma çizgilerini tanımlarken kullanılan “karga ayağı” deyişinde kendini gösterir. Bu terim büyük olasılıkla karga pençesinin sihir yapımında kullanıldığı zamanlardan kalmadır. Kargaların kehanetle bağlantıları gemi direğinin tepesine yakın kondurulan gözlem kulesi anlamındaki “karga yuvası” teriminde de kendini gösterir. Bu deyiş kısmen kargaların yuvalarını ağaçların tepelerinde kurma alışkanlıklarından gelir. Yine de, karga yuvasından karayı ya da uzaktaki gemileri görmeye çabalayan nöbetçi, biraz da bir münecim, yani bir karga gibidir.

Resim 32. Baba Pieter Bruegel'in *The Triumph of Death* (Ölümün Zaferi) (1562) adlı tablosunda bahtsız erkek ve kadın vücutları üzerinden geçen, içi kurukafa dolu bir arabayı çeken atın üzerinde ölümü temsil eden iskeletler. Atın üzerine tünemiş kargaya dikkat.

Ortaçağdan kalma birçok efsanede, kargaların veya kuzgunların Tanrının elçileri olması, İncil'de yer alan İlyas Peygamber öyküsünün yankılarıdır. Sözgelimi *The Aurora Legenda* 'da (Altın Efsane) Jaco de Voragine, Münzevi Aziz Paul'un bir keresinde İmparator Decius'tan kaçarken ormandaki bir mağaraya nasıl sığındığını anlatır. Her gün ona yarım somun ekmek getiren bir karga, Aziz Anthony ziyarete geldiğinde, bu kez bütün bir somun getirir.

Genellikle Aziz Vincent ile birlikte bir karga resmedilir. Jacob de Voragine, İmparator Dacian'ın şehit olan Aziz Vincent'in naaşının leş yi-

Resim 33.

Sebastian Brandt'ın *The Ship of Fools* (Soytarılar Gemisi, 1400) kitabı için oğul Albrecht Dürer'in gençliğinde yaptığı bir çizim. Soyтары, kuzgunun kulağa *cras cras* (yarın, yarın) gibi gelen gaklamasıyla büyülenerek yapacaklarını ertelemeye ikna oluyor.

ciler tarafından parçalanmak üzere meydana bırakılmasını emrettiğini yazar. İlk önce melekler cesedin etrafına sıralanarak herhangi bir kuşun veya hayvanın yaklaşmasına izin vermezler, sonra da gökten bir karga inerek bazıları kendisinden daha büyük olan diğer kuşlara saldırır ve hepsini dağıtır. Bir kurt yaklaşır, ama karga gaklayarak ve gagalayarak onu da uzaklaştırmayı başarır. Nihayet karga Aziz'in ölü bedenine doğru döner ve huşuyla bakar. Bu gizemli kargayı İsa'nın bir simgesi olarak alabiliriz belki, ama bu öyküde Hristiyan olmaktan çok pagan bir tını var.

İslamiyette insanlar kargalara karşı çok daha olumsuz bir bakış açısına sahiptirler. Popüler bir efsanede bir keresinde Hz. Muhammed'in düşmanlarından kaçmak üzere bir mağaraya saklandığı anlatılır. Onu ilk fark eden o zamanlar beyaz bir kuş olan karga olur. Karga, peygamberi ele verme çabasıyla "Çar! Çar!" (Mağara! Mağara!) diye bağırır. Ne var ki silahlı adamlar onu anlayamaz ve mağaranın girişine bakmadan geçip giderler. Hz. Muhammed sığındığı mağaradan çıktığında kargayı kara renge dönüştürür ve lanetler, o günden itibaren karga o hain ötüşünü tekrarlamak zorundadır.

13. yüzyıl Arap ansiklopedici Iraklı Hamdullah El-Mustafa El-Kazvini hayvanlar üzerine olan bölümde, karganın hayvanlar arasındaki "beş hain" den

Resim 34.

The Book of the City of Ladies'te (1405)
Christine de Pisan tarafından yapılmış
bir çizimde yeraltına yolculuğunda Aeneas'a
kılavuzluk eden Sibyl
Arnaltha. Kehanet
yeteneğini Apollon'dan alan
Arnaltha burada iki kâhin
kuşu (bir kuzgun ve bir gri
leş kargası) selamlıyor.

biri olduğunu yazar. Diğerleri kuduz köpek, yılan, sıçan ve çaylaktır.⁶ Müslümanların Mekke'ye doğru Hac yolunda hayvan avlamaları ya da öldürmeleri günahıdır. Ancak bu hayvanlar öyle iğrenç sayılıyorlardı ki, bunlar için bir istisna yapılmıştı. Müminler her koşulda bu zararlı hayvanları yok etmek zorundaydılar. Bununla birlikte, El-Kazvini kargagillerin bedenlerinden yapılabilecek öyle çok ilaç ve büyü sayar ki, okuyan bu kuşların yalnızca zorunluluktan mı öldürüldükleri konusunda şüpheye düşebilir. Belki de, bedenleriyle gerçekleştirilebilecek mucizeler uğruna öldürülüyorlardı. Sözgelimi bir karganın dalağı bunu üzerinde taşıyan herkes için bir aşk iksiriydi. Padişah, ekin kargası yağını, gül yağıyla karıştırıp yavaş yavaş süren gözdesinin her istediğini yerine getiriyordu. Sorun çıkarmaktan hoşlananlar için, bir leş kargası ya da ekin kargası gözüyle baykuş gözü karıştırılıp bir grup insan arasındayakıldığında aralarında bir kan davası başlıyordu.

Ortaçağda ve Rönesans döneminde kargaya Yahudilerin bakış açısı da genellikle olumsuzdu. Efsanevi Haham

Bu arma kuzgunun atasözlerine geçmiş *cras* veya 'yarın' şeklindeki ötüşüne iyimser bir bakış getiriyor. Altaki banтта James Aitken'in düsturu 'Bugün mutlu; yarın üç katı mutlu olacak' yazıyor.

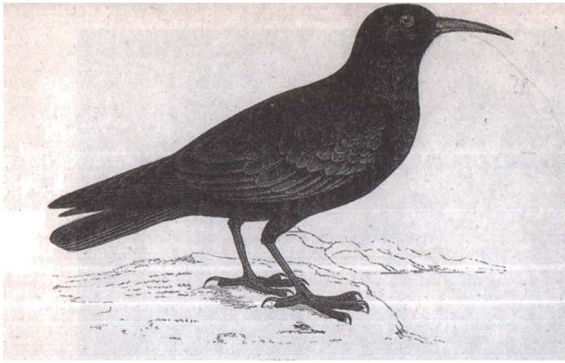

Resim 35. Karga Hristiyan ikonografisinde yüceltilen bir hayvan değildir, ama Diego Velázquez'in *St. Anthony Abbot and St. Paul the Hermit with Raven* (1635 civarı) (Aziz Anthony Abbot ve Kuzgunla birlikte Münzevi Aziz Paul) başlıklı resminde kuzgun tıpkı Kutsal Ruh gibi, doğrudan Cennetten inerken gösterilir.

Resim 36. Albrecht Dürer'in Aziz Anthony ve Aziz Paul Ormanda (1504) isimli tahta oymasında bir kuzgun iki münzevi azize, bir somun ekmek getiriyor.

Resim 37. Kızıl gagalı dağ kargası bildik kargaya çok benzediğinden genellikle karga sanılır. Bazı Gal efsanelerine göre, Kral Arthur bir kızıl gagalı dağ kargası olarak yaşamını sürdürmektedir.

Mısırlı İzak Lurya birçok Asya dinine benzeyen şekilde ruhların göçü üzerine bir kuram geliştirmişti. Kefarete giden yolda kişi birçok kez yeniden doğuyordu. Ardılları bazen fakirlere karşı duyarsız davranışların karga şeklinde yeniden doğacaklarını öne sürmüşlerdi. Safed’li Moiz Galante, Haham Luria’nın bir keresinde iki kuzgunu İncil’deki Balak ve Balaam’ın ruhları olarak betimlediğini bildirir. Yine, güya Luria’ya göre, bir başka karga da nefret edilen bir vergi tahsildarının yeniden doğmuş haliydi. Her şeye karşın, kargalar Yahudiler ya da diğerleri için gündelik yaşamın fazla tanıdık bir parçasıydı, bu yüzden sürekli olumsuz ya da olumlu olarak algılanamazlardı. İnsanların zamanı büyük oranda hayvanların sesleri ve davranışlarıyla belirledikleri, kol saatlerinin icadından önceki bir devirde Yahudiler, kargalar geceyi geçirmek üzere tünediklerinde işlerini paydos ederlerdi.

İngiltere’de, en baştaki mitolojik bağlamından soyutlanmış olsa da, kargagillerin totem olarak kabul edilmesi Avrupa’nın diğer bölgelerinden çok daha uzun sürmüştür. Pierre Belon *L’Histoire de la Nature des Oyseaux*’da (Kuşların Doğasının Tarihçesi) (ilk basımı 1555) İngiltere’de kuzgunlara zarar vermenin ağır bir cezayla yasaklandığını bildirir. Belon’un verdiği gerekçe şudur: kuzgunlar leş yemezse etler kokuşur ve havayı zehirler. Bu gerekçeyi “ekolojik” görebiliriz, ama İngilizler büyük olasılıkla bunu basit bir pratik önlem olarak görüyordu. Çürümüş etle hasta-

lık arasındaki bağlantının sezgisel olarak farkındaydılar, ama her şeyin ötesinde, nahoş görüntülerden ve kokulardan kurtulmak istiyorlardı.

Belon'dan yaklaşık yarım yüzyıl sonra İspanyol yazar Miguel de Cervantes, ünlü romanı *Don Kişot*'ta İngilizlerin kuzgunları öldürme yarışına başka bir açıklama getirir. Kahraman, Britanya kralı Kral Artur'un bir kuzguna dönüşmüş olduğunu ve halkının onun dönüşünü beklediğini açıklar. Efsanevi kralları olabileceği korkusuyla hiçbir kuzgunu öldürmezler. Halk bilimciler bu inancın en azından 19. yüzyılın son çeyreğine dek Galler ve Cornwall'de devam ettiğini doğrularlar. Efsane-nin bazı versiyonlarında kral kızıl gagalı bir dağ kargası haline gelmiştir. Öykü büyük olasılıkla karganın bir totem olarak gördüğü saygının izlerini taşımaktadır.

Ortaçağ ve Rönesans folklorunda kutsal ile lanetli olanın sembolizmi arasında tuhaf bir paralellik vardır. Genellikle aynı nesne veya yaratık her iki niteliği de simgeleyebilir. Bu bağlamda, elma Havva'nın elinde Cennet'ten kovulmanın simgesidir. "Yeni Havva" olan Meryem'in elinde ise elma kefaretin simgesi haline gelmiştir. Benzer şekilde, karga ya da kuzgun ortaya çıktıkları bağlama göre, iyi veya kötünün aşırı uçlarını temsil edebilir. Aziz Vincent'in yanında kuzgun Tanrının ete kemiğe bürünmüş halidir, oysa bir cadıya eşlik ettiğinde şeytanın elçisidir.

Kargaların büyücülükle ilişkilendirilmeleri kısmen, eski çağlarda kehanet amacıyla kullanmalarından kaynaklanmaktaydı Bugün bize batıl inanç örnekleri olarak görünen ortaçağ hayvan öyküleri kargaların geleceğin habercileri olarak görülmemeleri gerektiğini belirtiyordu. 17. yüzyıl ortalarında yaşamış İngiliz zoolog Edward Topsell, "Tanrının vahiylerini kargalar aracılığıyla gönderdiğine inanmak büyük günahtır" der.⁷ Amerikan yerlilerinin yaptığı gibi kargaları kullanarak kehanetlerde bulunmanın aslında iblislerin işi olduğunu ekler. Alman masallarından yaptıkları derlemede Grimm Kardeşler, Lüttich'li bir adamın ve bir kadının 1610 yılında kurt kılığında dolaştıkları, on iki yaşındaki oğullarının ise bir kuzgun olarak onlara eşlik ettiği gerekçesiyle idam edildiklerini anlatır. 1662'de büyücülük yaptığını itiraf etmiş İskoç İso-bel Gowdie cadıların gece yolculuk ederken sıklıkla karga şekline girmeyi sevdiklerini söylemiştir.

Bununla birlikte, cadılarla beraber dolaşan hayvanlar genellikle kargalar ve kuzgunlardan daha küçük hayvanlardı. Malmesbury'li William Berkeley, Gloucestershire'daki bir İngiliz cadının beraberindeki gözde hayvanının bir küçük karga olduğunu anlatır. Bu kuşun ötüşünde genellikle insan konuşmasını taklit eden bir ritim vardır. 1065 yılında bir gün kuş her zamankinden daha ısrarcı öter. Kadın korkuyla elindeki bıçağı düşürür, çünkü ölmek üzere olduğunu anlamıştır. Gerçekten de o gün çok hastalanır ve çok geçmeden Şeytan onu alıp götürür.

Rönesans simyacıları kargaların ve özellikle kuzgunların öte dünyacı güçlerini kullanmak üzere karmaşık ve gizemli yollar geliştirmişlerdir. 17. yüzyıl başlarında yazan İngiliz Robert Fludd damıtmadan sonra imbikte kalan koyu tortuya "kuzgun" veya "kuzgun kafası" der. Fludd evrenin bu maddeden yaratılmış olduğuna inanıyordu. Bu tortu şeytanın mekânıydı, ama aynı zamanda Tanrı'ya yükselişin başlangıç noktasıydı. Simyacıların karmaşık allegorilerinde kuzgun mezarla ya da tutulmuş güneşle özdeşleştirilebiliyordu. Leş, hatta insan cesetlerini bile yiyen kuzgun, dünya yavaş yavaş ama kesin biçimde kusursuzluğa doğru ilerledikçe, her şeyde gerçekleşen dönüşümü simgeliyordu.

ASYA

*İnsanların en zekisi berberdir;
Hayvanlarınsı çakal.
Kuşların en akıllısı kargadır;
Rahiplerinki ise beyaz cübbe giyen.*
PANÇATANTRA

Büyük dinlerin, Amerikan yerlilerinin inançlarında olduğu gibi, karga veya kuzguna odaklanması çok enderdir. Bununla birlikte, dünyanın hemen her yerinde kargagiller kehanet, bilgelik ve uzun ömürle ilişkilendirilir. Belki çok eski devirlerde bir karga kültü vardı ve dünyanın büyük kısmına yayıldı, günümüzde parça bölük efsanelerde ve halk inanışlarında yaşamayı sürdürüyor. Bu tür bir kültün coğrafi merkezi büyük olasılıkla kuzey-orta Asya olsa gerek. Oradan doğuda Eskimolara (İnuit) ve onlarla akraba halklara, batıda Keltler ve Nordik halklara ve daha zayıflamış biçimlerde İbranilerden tutun Çinlilere dek muazzam sayıda insana yayılmış gibi duruyor. Birçok antropolog Sibiryalı halklarının şaman inançlarıyla kuzeydeki Amerika yerlilerinin inançları arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Kuzey Kutup Dairesi boyunca ve daha da ötede karga veya kuzguna bazen yaratıcı bir ilah olarak tapınılır. Kuzgun ayrıca hilebaz da olabilir, aynı anda hem kutsal hem de müstehcendir.

Yaratılış destanları halk geleneklerinin en eski ürünleri değildir; bunlar genellikle kabileden daha kozmopolit bir topluma geçişin parçasıdır. Dünyayı yaratan tanrılar her zaman aktif olarak tapınan tanrılar olmayabilir. Yaratılış destanları sıklıkla bir geçiş devrini anarlar. Sözgelimi Yunan Gaea ve Hindu Brahma gibi yaratıcılar halihazırdaki dinsel gelenekleri daha da arkaik bir geçmişle bağlantılandırma işlevi görmüşlerdir. Kutup Dairesinde yaşayan halkların bir kuzgun veya karga tarafından yaratılışına ilişkin destanlar yitlik bir mitolojinin kalıntıları olabilir. Bu söylenceler genellikle parça bölüktür ve gelişkin dinsel kozmolojilerin herhangi birine

Resim 38. Japon sanatı ve şiirinde sık rastlanan bir tema olan erik çiçeğinin zarafeti ve kısa ömürlülüğü karganın yarattığı tezatla vurgulanıyor. Kawanabe Kyosai (1831-1889) *Full Moon with Crow on Plum Branch* (Dolunay ve Erik Dalındaki Karga).

dahil edilmemişlerdir. Karların ortasında ansızın bir kuzgunun belirivermesi gibi aydınlanma anlarıdır.

Kuzey-doğu Sibiryalı Çakçılar bir zamanlar evrende yalnızca Kuzgunla karısının var olduğunu ve canlarının sıkıldığını anlatırlar. Karısı Kuzgundan bir dünya yaratmasını istediğinde, nasıl yapılacağını bilmediğini söyler Kuzgun. Karısı uykuya dalar ve ikiz yavrular doğurur. Yavruların hiç tüyü yoktur ve ilk başta baba Kuzgunun gaklayan sesiyle çok keyiflenirler; işte bunlar ilk insanlardır. Karısının bu eylemini hem bir esin, hem de meydan okuma olarak alan Kuzgun yeryüzünü yaratır. Dağlar, nehirler ve vadiler oluşturmak üzere dışkılar, sonra da hayvanları ve bitkileri yaratır. Bering Boğazındaki Kukulik Adasında yaşayan Eskimolar Kuzgunun suyu yarıp dipten kum çıkararak kendi topraklarını yaratmış olduğunu anlatır-

Resim 39.

Bir Japon baskısında bir karga ailesi (1860 civarı). Anne kuş bütün dikkatiyle yiyecek ararken, baba kuş belki de ilk uçuşlarını yapan yavrulara endişeli bir ifadeyle bakıyor.

lar. İri kum taneleri insanlara dönüşmüştür ve Kuzgun insanlara avlanmayı ve balık tutmayı öğretmiştir.

Sibirya'daki Kamçatka Yarımadasında yaşayan Koryak'ların masallarında dünyanın yaratıcısı ve kabilenin atası Büyük Kuzgundur. Kuzgun Adam onun yozlaşmış eşdeğeridir, açgözlü ve patavatsız, ama yine de güçlü. Bir öyküde Kuzgun Adam Büyük Kuzgun'un en büyük kızı Yinyé-a-nyé-ut'a kur yapar, ama kız onun yerine Küçük Kuşla evlenir. Ansızın her yer tamamen kararır ve şaman Kuzgun Adam'ın güneşi yutmuş olduğu kehanetinde bulunur. Yinyé-a-nyéut Kuzgun Adam'a gider ve ona cilveli, övgü dolu sözler söyleyerek dikkatini dağıtır. Sonra aniden onu tutarak koltuk altlarını gıdıklar, Kuzgun Adam dayanamayıp kahkahalar atınca güneş ağzından kaçır.

Bir Japon efsanesi de bir zamanlar bir canavarın güneşi yutmaya hazırlandığını anlatır. Bunu önlemek için göklerin efendileri ilk kargayı yaratırlar. Tam güneş gözden kaybolmak üzereyken karga doğruca canavarın boğazına doğru uçar ve onu boğar, böylece ilahi güneş kurtulur. Bundan böyle, gösterdiği bu kahramanlığın ödülü olarak, tarladaki ekini yiyen kargaya çiftçiler ses çıkarmazlar.

Karga veya kuzgunun kaderin habercisi olduğu birçok efsanede arkaik bir kargagil tanrının izleri bulunabilir. Sözgelimi Japon kahraman Jimmu-Tenno, krallığını kurmak üzere bir yer aradığı sırada gezinirken güneş tanrıçası Ameratsu tarafından gönderilmiş olan kargaya gözü ilişir. Kargayı Yamoto'ya dek izler ve MÖ 660'da buraya yerleşerek bütün Japon imparatorlarının atası olur.

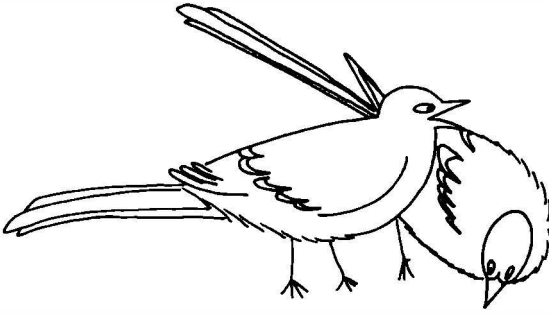
Kargaların ve kuzgunların güneşle yakın ilişkileri, Çin mitolojisinin en popüler kahramanlarından olan kutsal okçu Yi'nin öyküsünde de anlatılır. Bir zamanlar, okyanusun ötesindeki tanrısal dut ağacında yaşayan on güneş vardır. Bunlar gök Tanrısı Tiayang Dijun ile güneş tanrıçası Xi-he'nin çocuklarıdır. Her gün çocuklardan biri gökyüzüne çıkar. Bir gün güneşler göğün buyruklarına karşı isyan ederler ve hepsi birden aynı anda gökyüzüne çıkarlar, ekinleri yakar, denizleri kurutur ve hatta buzulları eritirler. Konfüçyus'un efsanevi imparatoru Yao, yardım etmesi için Tiayang Dijun'a dua eder ve tanrı güneşleri oklarıyla korkutup ağaçlarına dönmelelerini sağlamak için Yi'yi gönderir. Fakat, Yi güneşleri vurmaktan başka seçeneği olmadığına karar verir. Attığı her okla gökyüzünde kocaman bir ateş topu belirir ve üç bacaklı bir kuzgun yere düşer. Yao, Yi durdurulmadığı takdirde dünyanın karanlıkta kalacağından korkar, bu yüzden okçunun sadakından bir ok çalar, böylelikle son güneş kurtulur. Han dönemi Çin heykellerinin bazılarında rastladığımız üç bacaklı kuzgunun bacakları güdüm, öğlen ve günbatımına karşılık gelir.

Çin'de ve dünyanın hemen her yerinde kargalar ve kuzgunlar evrensel mitolojilerde olduğu kadar yerel destanlarda da önemli olmuşlardır. 17. yüzyılda yazılan ve P'u Sung-ling'e atfedilen "Bir Çinlinin Stüdyosundan Tuhaf Öyküler" adıyla bilinen derlemede kargaya dönüşen bir adamın büyüleyici öyküsü anlatılır. Hunan eyaletinde fakir bir aileden gelen, Yi

Resim 40. İslam kültüründe kargalar genellikle kötü ünlenmiş olsa da, 'Baykuşları Mağarada Kısıran Kargalar' masalında, masalcılar ve sanatçılar onların zekâsına hayran kalırlar. Bu 14. yy çiziminin yer aldığı ve Arapça hayvan masallarının derlendiği *Kelile ve Dimne* Hindu geleneğinin büyük hayvan destanı olan *Pançatantra*'nın çevirisidir.

Jung adındaki genç bir adam sınavlarını başaramamıştır ve keder içinde Taocu karga tanrısı olan Wu Wang tapınağında dua etmek üzere mola verir. Yi Jung oracıkta uyumak üzereyken bir hizmetli gelir ve onu bizzat Wu Wang'ın huzuruna çıkarır. Tanrının buyruğuyla fakir öğrenciye siyah bir cübbe verilir. Cübbeyi giyen genç adam kargaya dönüşür. Sonra Chu-ch'ing adındaki bir kargayla evlenir. Karısı ve sürüdeki diğer kuşlarla bir-

Resim 41.

19. yüzyılda yapılmış bir Japon porselen kâse üzerinde iki saksâğan figürü.

likte denizcilerin şans getirsin diye kuşlara attıkları ekmek ve et parçalarıyla beslenirler. Ne var ki, karısının ikazlarına kulak asmayan genç adam insanlara fazla yaklaşır ve bir askerin attığı okla göğsünden vurulur.

Yi Jung ansızın kendini tapınakta insan biçiminde, yerde yaralı yatarken bulur. İyileştikten sonra, Chu-ch'ing'le karga olarak sürdürdüğü yaşamını unutamaz. Tapınağa giderek Wu Wang'a dua eder ve kargalar için yiyecekler bırakır. Sonraları, sınavını başaran Yi Jung bir koyun kurban eder. Bu bir kuş sürüsünü oraya çeker, aralarında artık bir ırmak perisi olmuş karısı da vardır. Chu-ch'ing kocasına siyah cübbeyi geri verir ve onu görmek istediğinde tek yapması gerekenin bunu giymek olduğunu söyleyerek evine uçar.

Eskiçağlardan kalma bir Hindu destanı olan *Ramayana*'da ölüm tanrısı Yama bir keresinde iblis Ravana'dan gizlenmek üzere karga kılığına girer. Tekrar eski haline döndüğünde kargayı kutsar ve bu kuşun yaşlılıktan veya hastalıktan asla ölmeyeceğini ama öldürülebileceğini söyler. İşte bu kutsama yüzünden kargalar kıtlık dönemlerinde bile insanlardan önce beslenirler. Bazı Hindular, bu dünyadan göçmüş olan dostlarına ve ailelerine merhamet edeceği umuduyla Yama'ya sunu olarak kargaları beslerler. Hinduizmde karga yalnızca Yama'nın yanında yer almaz, aynı zamanda göklerin bilge kralı Varuna ile de anılır.

Batı folklorunda bilgeliğiyle ün yapmış kuş baykuştur, oysa Hindistan'da bu onur kargaya aittir. Her iki gelenekte de kargalar ve baykuşlar

Resim 42.

Çin'de saksabaan 'keyif kuşu' olarak bilinir ve özellikle evlilikte mutlulukla ilişkilendirilir. Sung Hanedanından kalma ipek bir duvar halısı olan *Four Mappies*'teki kuşlar çift gibi dursalar da, Zhao Chang'ın gerçekçi tarzı simgeledikleri şeyi gölgelemiş.

arasında daima destansı bir savaş vardır. Bu gündüzle gece arasındaki çatışmayı temsil ediyor olabilir. Hindu geleneğinin büyük hayvan destanı olan *Pañçatantra*'da, kitaplardan biri tümüyle kargalarla baykuşlar arasındaki çekişmeye adanmıştır.

Bir keresinde kuşlar bir kral seçmek üzere toplanırlar ve saygıdeğer görünüşünden ötürü baykuşu kral seçerler. Muhteşem bir taç giyme töreni için hazırlık yapılır. Baykuş aslan heykelleriyle bezeli altın bir tahta oturacak, bu arada Brahminler ve genç kızlar şiirler okuyacaklardır. Ansızın kuşların en akıllısı olan karga çıkagelir. Yapılan seçime kahkahalarla güler ve baykuşun kanca gagası ve boncuk gözleriyle çok çirkin olduğunu söyler. Acımasızdır. Yüzünde şefkate dair hiçbir ifade yoktur. Ayrıca, der karga, kuşların Garuda'da zaten bir kralları var, tanrı Vişnu'nun kartal başlı atı, ve başka bir kral seçmek tanrıları gücendirebilir. Daha sonra karga aptalca seçimler yapıp bunların bedelini ödemiş olanlara dair öyküler anlatır. Diğer kuşlar onu onaylar ve uçup giderler. Gündüzü uyuyarak geçirmiş olan baykuş akşam taç giymek üzere gelir ve olup bitenleri öğrenir, işte o günden beri kargalarla baykuşlar arasında bir kan davası sürmektedir.

Bunu izleyen öykü, entrika ve ihanetlerle dolu acımasız bir öyküdür, tıpkı antik dünyadaki pireyi deve yapan kabile şeflerinin savaşları gibi. Bulutlu adındaki bir karga-kral, erkânıyla birlikte, büyük banyan ağacından [Hint inciri] ülkeyi yönetir, Düşman-Ezen adındaki bir baykuş kralın erkânı ise yakınlardaki bir mağaradadır. Düşman-Ezen ve maiyeti karşılaştıkları her kargayı öldürürler, ta ki banyan ağacının dibi cesetlerle dolana dek. Nihayet, Güçlü-Yaşa adındaki çok akıllı bir karga bir intikam planı hazırlar.

Danışıklı bir dövüşte Bulutlu, Güçlü-Yaşa'ya söver sövüştürür, canını acıtmadan gagalar, birazcık kanatır ve maiyetiyle birlikte uçup gider. Kargaların planladığı gibi, casuslar hemen dövüşü Düşman-Ezen'e yetiştirirler ve Düşman-Ezen, Güçlü-Yaşa'yı himayesine alır. Şeytani karga baykuşların kralını öyle büyüler ki, en leziz yiyecekler önüne serilir. Baykuşların mağarasının hemen dışında yaşamaya başlar ve yavaş yavaş dallardan koca bir yığın oluşturur. Günün birinde, baykuşlar uykudayken kargalar gelir ve dal yığınına tutuşturup düşmanlarını yakarak öldürürler.

Kargagiller ailesindeki bütün kuşlar içinde belki de en cazipleri saksağanlardır. Hem Doğu'da hem Batı'da sürekli cıvıdamalarıyla ve parlak nesneleri çalmalarıyla ün salmışlardır. Keskin tezat oluşturan siyah ve beyaz tüylere sahip adi saksağan (*Pica pica*) Avrasya'nın çoğu yerinde ve ABD'nin bazı yerlerinde bulunur. Doğu Asya'nın yeşil saksağanı (*Cissa chinensis*) daha da çarpıcı bir görünüme sahiptir, tüyleri cennet kuşunkiler kadar parlaktır. Her türlü yaramazlığına karşın saksağan aynı zamanda bir evcillik simgesidir, çünkü çok karmaşık ve incelikli, tek bir yandan girişi olan ve daldan sarkan kubbeli yuvalar yaparlar. Çince'de saksağanın adı sözcük anlamıyla "keyif kuşu"dur ve iyi kehanetler taşıdığına inanılır.

Hepsinin ötesinde, saksağan âşıkların koruyucusudur. Doğu Asya'nın birçok yerinde çeşitli versiyonları bulunan bir halk masalında, dokumacılık yapan Zhi nu Qian niu adlı genç kız bir öküz çobanı ile evlenir. Kız Gökler İmparatorunun torunudur ve görevi bulut desenli gök kumaşını dokumaktır. Evlendikten sonra, bütün vaktini kocasıyla gülüp oynatarak geçirmeye başlayan Zhi nu görevini ihmal eder. Sonunda Gökler İmparatoru ayrılmaları gerektiğine karar verir. Zhi nu'yu doğu göğüne, Qian nu'yu batı göğüne koyar ve ikisinin arasına da Samanyolu'nu yerleştirir. Karıkoca o kadar çok ağlarlar ki dünyayı sel basar. Nihayet, Çin takviminin yedinci ayının yedinci gününde saksağanlar (bazı versiyonlarda kargalar) uçarak gökyüzünde bir köprü oluştururlar. Gökyüzünün bir ucunda artık Vega yıldızı olan kızla, diğer uçtaki Altair yıldızı çoban, her yıl bu kuşlar sayesinde bir araya gelirler.

AMERİKAN YERLİ KÜLTÜRÜNDE KARGA

Dünya - karga,

Dünya - karga.

Karga dünyayı beraberinde getirdi,

Karga dünyayı beraberinde getirdi.

ARAPAHO YERLİLERİNİN ŞARKISI

Karga veya kuzgun uzak kuzeyin söylenceleri ve destanlarında çok ön plandadır. Karganın kara renginin karda dramatik biçimde göze çarpması ve karganın haşın çılgınlığının Kutup Dairesinin sessizliğinde çınlaması bunun nedenlerinden olabilir. En önemli açıklama, kuzeyin iklimi çetin bölgelerinde, yiyeceğin hemen hiçbir zaman yeterli olmadığı yerlerde karganın leş yiyerek sağ kalma yetisinin hem korku hem de hayranlık uyandırmış olmasıdır.

Eskimolar ve Kuzey-Batı Sahilindeki halklarla, Koryaklar gibi Sibiryalıların karga veya kuzgun kültü ortaktır. Bu, efsanelerin Bering Boğazından göç etmiş olduklarını düşündürür. Modern zamanlar öncesindeki Avrupalılar gibi, Amerikan yerlileri de genellikle kuzgunla karga arasında kesin ayırım yapmamıştır. Her durumda, kuzgun (bundan böyle her ikisi için de bu adı kullanacağız) serüvenleri sırasında sürekli şekil ve kişilik değişti-riyor gibidir.

Avrupa ve Asya'da olduğu gibi Eskimolar arasında da kuzgun çok eskiden beri kehanetleriyle ünlüdür. Eskimolar bazen yiyecek ararken tılsım olarak yanlarında kuzgun pençesi taşırlar, çünkü ne zaman bir hayvan ya da insan öldürülse, kuzgunlar anında orada bitiverirler. Kuzgunların başlarının üzerinde uçtuğunu gören Eskimolar onlara seslenerek bir yaban geyiği veya ayı görüp görmediklerini sorarlar. Kuzgunların av hayvanlarının yerini işaret etmek üzere tek kanatlarını indirdiklerine inanıyorlardı, hâlâ da inanırlar. Eskimolar, bir şamanın ruhu bedeninden ayrılıp göğe yükseldiğinde, iglosunun üzerinde çokluk bir kuzgunun uçarken görüldüğünü söylerler.

Resim 43.
Kwaikutl yerlilerine ait
bir kanodan bir kuzgun
deseni.

Çok az sayıdaki Eskimo yaradılış efsanelerinden birinde, gökyüzünde beliriveren Tulungusaq adındaki bir yaratıktan söz edilir. Kırılancık ona uçurumun dibindeki dünyanın yaratılış günlerinden kalma kili gösterince, bu malzemeyi kullanmak üzere yaratık bir kuzgun ya da karga şekline bürünür ve kilden bitkileri, hayvanları, insanları yaratır. Kendi yaratıklarına duyduğu hayranlık azalınca, bu sefer erkeklere eşlik etmesi için kadınları yaratır. Son olarak ise ezeli karanlığı yok etmesi için güneşi ve ayı yaratır.

Queen Charlotte Adalarında yaşayan Haida yerlileri, kuzgunla ilgili iki tür öykü anlatırlar. Büyük Kuzgun dönemini anlatan hikâyede ruhani bir ses tonu kullanırlar. Kuzgun sonsuz denizden dünyayı vareden yaratıcıdır. Büyük Kuzgun insanoğlunu kayadan ve yapraktan yaratmıştır, ama kaya insanlar asla tamamlanamamıştır. Yaprak insanlar ise çok geçmeden yürümeye başlarlar. Büyük Kuzgun bunlara yaprak gibi düşmeleri ve geride iz bırakmadan çürüyerek yok olmaları gerektiğini söyler ve onlara nasıl yapılacağını gösterir. Böylece dünyaya ölüm gelir.

Bir başka efsaneye göre Büyük Kuzgunun bir kız kardeşi vardır, kuzgun kendisine meydan okuyacağı korkusuyla kardeşinin erkek yavru doğurmasını istemez. Kız kardeşinin birçok çocuğu olur ve kuzgun hepsini öldürür. Balıkçılın önerisiyle kız yanan bir taş yutar ve ondan hamile kalır, Küçük Kuzgun'u doğurur. Küçük Kuzgun taş gibi sağlamdır ve sonsuza dek yaşayacaktır. Bunu gören Büyük Kuzgun dünyanın idaresini genç kuşa bırakır ve kendisi çekilir. Kuzey Kanada'da Atabaska yerlileri arasında bu söylencenin değişik bir şekline rastlanmıştır. Habil ile Kabil'in öyküsünü andıran masalda, büyük olasılıkla Hristiyanlıktan etkilenmiş olan Ata-

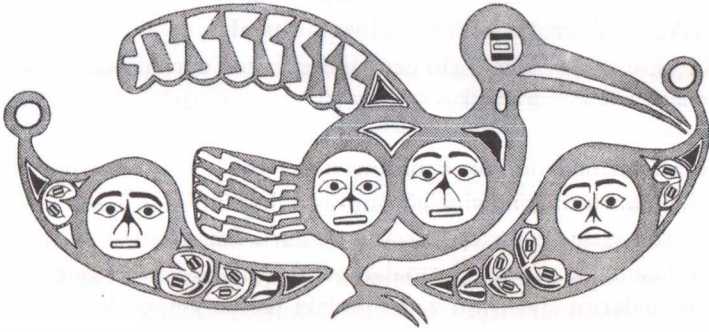
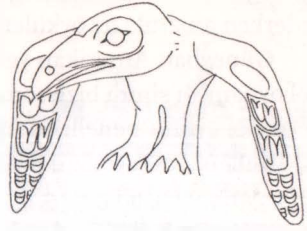
Resim 44.

Tlingit Yerlilerinin Kuzgun kabilesi tarafından kullanılan 20 metre uzunluğundaki kanonun pruvası.

baskahılar dünyanın yaratılışında var olan, biri beyaz, diğeri siyah iki kuzgundan söz ederler. Beyaz kuzgun dünyayı yaratır, ancak kıskançlığa kapılan siyah kuzgun erkek kardeşini öldürür.

Küçük kuzgun ABD'nin güneybatısında yaşayan yerliler arasında bir numaralı hilebaz olarak tanınan Çakalı andırır. Her iki efsanevi figür aynı anda hem soytarı hem de bilgedir. Çakal cinsel arzularıyla ün yapmıştır, Kuzgun doymak bilmez iştahıyla tanınır. Bu, ölüm ve doğumun sonsuz döngüsünde yeniden yaratılış için gerekli olan yıkımın nedenidir. Kuzgun dünyanın oluşumunda gerçekten de büyük rol oynamıştır, ama bu hilebazlığının tesadüfi bir sonucudur.

En iyi bilinen yiğitliklerinden biri, dünya için ışığı çalmaktır. Bu öykü, kuzeybatı sahilinde yaşayan kabilelerde birçok çeşitlemeyle anlatılır. Tsimshan'lar, Kuzgunun bütün dünyaya balık ve meyve saçtığını anlatırlar. Böylece, daima yiyecek bir şeyler bulacaktır, ancak dünyada hâlâ hiç ışık olmadığından bu yiyecekleri bulmanın güç olacağından endişelenir. Kuzgun gökyüzündeki delikten yukarıya doğru uçar ve orada bizimkine çok benzeyen başka bir dünya bulur. Orada göklerin reisinin kızı bir dere-den su almak üzere gelmiştir. Kuzgun kılık değiştirerek bir sedir ağacının diken yaprağına dönüşür ve kızın bkracına düşer. Prenses bakraçtan su içtiğinde Kuzgun kızın bedenine girer; kız gebe kalır ve Kuzgun küçük bir oğlan çocuğu biçiminde kızıdan doğar. Bebek reisi ve karısını büyüler, onlar da Kuzgunun içinde gün ışığı bulunan kutuyla oynamasına izin verirler. Kuzgun hemen kutuyu kapar ve kaçır, yeniden kendi kılığına bürüne-

Resim 45. Kuzey Amerika'nın kuzeybatı sahilinde totem direklerine oyulmuş kuzgun figürleri. Kuzgun tanrı ve iki deniz yaratığı figürü. 18. yüzyıldan kalma, sedir kabuğu ve ısırgan lifinden dokunmuş bir Nootkan yerlisi pelerinininden kopyalanmış.

rek, gökyüzündeki delikten dünyaya geri döner. Sonra vargücüyle kutuyu kırınca gökyüzü güneş, ay ve yıldızlarla dolar.

Kuzgunun kuzeybatı sahilindeki Amerikan yerlilerinin öykülerinde sahip olduğu karmaşık, ikircikli konum ve sık sık biçim değiştirmesi bize eski dünya tanrılarının birçoğunu anımsatabilir. Kuzgun, biraz Yunan Dionisos, Nors Loki ya da Hindu Siva'ya benzer, ama onlar kadar insani niteliklere sahip değildir. Hayat dolu olmasına karşın kendisine tapan kabilelerin kültürüne aşına olmayanlar için ilişki kurulması zor bir varlık olabilir. Bazen öyküler öyle çetrefil hal alır ki, Kuzgun figürü bir hayvan olarak değil, fizik ötesi bir inanç gibi görünmeye başlar. Aslında, belki de çağdaş

kozmologların evrenin başlangıcındaki ezeli güçlerden veya parçacıklardan söz ederken anlattıkları öykülere de biraz benzerler.

Güneybatı Amerikan yerlilerinin ayinlerinde karganın çok merkezi bir rol oynaması şimdi bize son derece trajik gelebilir. Amerikalılar 19. yüzyılın son on yılını genellikle “Şen Doksanlar” olarak anımsarlar, hemen hiçbir kısıtlama olmaksızın ticaretin ani bir yükselişe geçtiği dönemdir bu. J.P. Morgan gibi iş adamları muazzam finans imparatorlukları kurmaktaydı, Kuzey Amerika’ya boydan boya tren yolları döşeniyordu ve Avrupalılar için önceden uygun olmayan bölgeler yerleşime açılıyordu. Henry Ford ilk Amerikan arabalarını üretmeye başlamıştı. Ama yerliler için bu dönem “şen” olmaktan çok uzaktı. Geleneksel yaşam tarzları yok olmaya yüz tutmuştu. Birçoğunun geçimleri için gerekli olan bizon sürüleri tükeniyordu. Yerleşim alanları giderek daralan yerliler alkolizm ve hastalıkların pençesine düşüyorlardı.

1890 civarında, bir güneş tutulması sırasında, Wovoka adındaki bir Paiute yerlisi Tanrının kendisine görünmüş olduğunu iddia eder. Kabilesi üyelerine birbirlerini sevmeleri, beyaz insanlarla barış içinde yaşamaları, hırsızlık ve yalancılıktan uzak durmaları gerektiğini söyler. Bu gerçekleşirse Tanrı topraklarını atalarının zamanındaki haline getirecektir. Av hayvanları geri dönecek, ataları da dirilecektir. Artık yaşlılık, hastalık ve ölümün bulunmadığı yenilenmiş bir dünyada yaşayacaklardır. Bu değişimi hızlandırmak için yerliler beş gün beş gece dans ederler. Dinlenme molasında aralarından birçoğu atalarını gördüklerini öne sürerler. Wovoka’nın böyle bir iddiası olmasa da, yerliler onun ikinci kez yeryüzüne gelen İsa olduğunu düşünüyorlardı.

Bu yeni ayin beraberinde yeni ümitler getirmişti, ne var ki daha da büyük bir trajediyle sonuçlandı. Çok geçmeden farklı kabilelerde Ruhlar Dansı adını verdikleri bu dansın birçok versiyonu ve yorumu türedi. Bazıları yenilenmiş, gençleşmiş dünyanın bütün yerliler için olduğuna inanırken, bazıları yalnızca peygamberi kabul edenler için olduğuna inanıyorlardı. Bazıları da bütün ırkların paylaşacağını düşünüyordu. Siyu’lardan bazıları Wovoka’nın ilk başta barışçıl olan öğretilerini bir savaş tavsiyesi olarak algıladılar. Bu arada hükümet yetkilileri yerlilerin kendilerine anlaşılmaz

Resim 46. 1890'lardan bir çizimde Amerikan Yerlileri Karga Dansı yapıyor.

görünen ayinlerle toplaşır olmalarından korkuya kapılmışlardı. Gerginlik tırmandı ve 1890 Aralık ayında Wounded Knee'deki toplu katliam gerçekleşti. Bu, Amerikan yerlilerinin geleneksel yaşam tarzının nihai yıkımıydı.

ABD'nin hemen her yerinde Amerikan yerlilerinin mitolojilerinin çoğunda büyük rol oynayan kuş kartaldır, ama kriz zamanlarında daha çok kargayı öne çıkarmışlardır. Kartal güneşin ve evrensel düzenin simgesidir ve sulh zamanlarında esin verir. Ne ki, büyük kriz zamanlarında aynı anda hem güneşe hem de karanlık ölümler diyarına ait olan karga daha fazla kurtuluş umudu sunar gibidir. Karga daha yaklaşılabılır bir kuştur ve ayrıca sağ kalmayı hep başarır. Ruhlar Dansı'nda, genelde dansçıların oluşturduğu halkanın merkezine içi doldurulmuş bir ölü karga yerleştirilirdi: Ayrıca giysilerinde, tozluklarında ve makosenlerinde de karga figürleri olurdu. Dansçılar karganın çılgınlıklarını kehanet haberi olarak yorumlardı.

Umutsuzluk dönemlerinde insanlar daima daha arkaik dinsel geleneklere yönelmişlerdir. İncil'den bir örnek verilecek olursa Mısır'dan kaçışları sırasında İbraniler Mısır dinine dönüp altın bir buzağıya tapınırlar. Ama kavmin varlığı ne zaman tehdit altına girse neredeyse unuttukları tan-

nları Yehova'ya yeniden dönmüşlerdir. Belki de, bir zamanlar Bering Boğazını geçerek Yeni Dünya'ya ulaşan göçmenler için eskiden merkezde yer alan karganın yeniden saygınlık kazanması da buna benzer bir nedenle olmuştur. Ruhlar Dansı'na dayanan din, zaten genelde "ilkel" sayılan bir halkın, yarım yamalak anımsanan arkaik geleneklere dönüşüydü.

Aynı zamanda, belki de bu dini getiren Avrupalılarınkinden çok daha içten bir biçimde Hristiyanlığa açılan bir kucaktı. Binlerce yıllık beklentileriyle çok güçlü bir vecd hali yaratan Ruhlar Dansı inanışı, Avrupa'ya yerleşen insanların bürokratikleştirilmiş inançlarından çok, erken Hristiyan dönemlerindeki inancı andırıyordu. Tıpkı Ruhlar Dansı müritleri gibi, erken Hristiyanlar da dünyanın pek yakında bir dönüşüm geçireceği beklentisiyle yaşıyorlardı. Yine yerliler gibi, inançlarını aldıkları öğretilerden çok vecd deneyimine dayandırıyorlardı. Ruhlar Dansı dinindeki karga, kabaca İsa'nın ilk müritleri için Kutsal Ruhun simgesi olan güvercine denkti.

Ruhlar Dansı'nı yönetenler başlarına kartal tüyleri takıyorlardı, en sık kullandıkları biçim "wakuna"ydı. Wakuna, birbirinden hafifçe uzak duracak şekilde bağlanmış iki karga tüyünden oluşuyordu, bir kadın veya erkek dansçı bunu saçına takıyordu. Diğer dansçılar da törenden önce özenle boyadıkları ve şekil verdikleri tüyleri takıyorlardı. Melek kanatlarını temsil eden bu tüyler dansçıyı cennete yükseltecekti. Ruhlar Dansı sırasında Arapaho Yerlilerinin söylediği bir şarkının sözleri şöyleydi:

Çocuklarım, çocuklarım.
Rüzgâr başımızdaki tüylere şarkı söyletiyor
Rüzgâr başımızdaki tüylere şarkı söyletiyor
Çocuklarım, çocuklarım.'

Bir diğerinin sözleri:

Bizim babamız Kasırğa,
Bizim babamız Kasırğa,
Karga tüylerinden yapılma süslü başlığı başında,
Karga tüylerinden yapılma süslü başlığı başında.'

Kargaya övgüler düzen daha pek çok şarkı vardı.

Şarkılar, Ruhlar Dansı sırasında ölmüş ataların hayalleri veya vecd anında görülen ruhlara yanıt olarak doğaçlama bestelenip söyleniyordu. Arapahoların gözde şarkılarından birindeki nakarat da şöyle:

Karga başımın üstünde daireler çiziyor,
Karga başımın üstünde daireler çiziyor,
Karga beni almak için geldi,
Karga beni almak için geldi.¹

Bu şarkıyı besteleyen dansçı başının üstünde daireler çizerek uçan karganın onu ölmüş akrabalarına kavuşturacak bir elçi olduğuna inanmış olsa gerek.

Halka açık törenlerde olmasa da, ayinsel toplanmalarda kargayı merkez alan danslar ve törenler bugün de Great Plains yerlileri için önemini korur. Sözelimi Pawnee'ler arasında bir Karga Mızrak Cemaati vardır. Hayvanlar tarafından ölü bulunmuş genç bir keşşaf bu cemaati kurmuştur. İnanışa göre çakallar ölü genci yemeye yeltenmişler, ancak kargalar onu diriltmiştir. Onu bir mağaraya götüren kargalar orada üç gece boyunca onunla dans ederler. Bu kabul töreninin sonunda ona karga tüyleriyle kaplı bir mızrak verirler. Bu mızrak onu avda ve savaşta başarılı kılacaktır.

Resim 47. 20. yüzyıl yapımı seramik bir Hopi kâsesi. Desen büyük olasılıkla karga olan bir kuşu tasvir ediyor. Genç Hopi'lerin kabileye kabul törenleri sırasında onlara eşlik eden kamçıllı iki kachina ve Karga Ana.

Resim 48.

Kwakiutl kuzgun maskı. Fotoğraf 1914 civarında çekilmiş. Kwakiutl'lar Kuzgun söylenceleri gibi çeşitli söylenceleri totem direklerinde ve işli kostümlerinde tasvir etmeleriyle tanınırlar.

Amerika'nın güneybatısında yaşayan Hopi yerlileri ataları gibi tarımla geçinirler ve kargaya zararlı bir hayvan gözüyle bakarlar, ama bir yandan da kargagillere karşı gönülsüz bir hayranlıkları vardır. Bir Hopi masalında, karganın dostu şahini akşam yemeğine çağırışı anlatılır. Müşkülpesent avcı kuş yalnızca kanı henüz kurumamış et yediği halde karga ona çürümeye yüz tutmuş yağlı bir boa yılanı sunar. Şahin nazikçe, yermiş gibi yapar, hatta kargayı aşçılıktaki becerisi için över, ama bir yandan da gizlice intikam almayı planlar. Çok geçmeden şahin kargayı yemeğe çağırır ve ona tavşan derisi ve bağırsaklarından oluşan iğrenç bir yemek su-

nar. Karga iğrenerek uzaklaşmak yerine, yemeği afiyetle mideye indirir ve şahini eskisinden de büyük bir öfke içinde bırakır.

Karga bazen besleyip büyüten ana figürü olarak karşımıza çıkar. Bazı Hopiler arasında, bütün *kachin*aların (ruhlar dünyasının sakinleri) anaerkil atası Karga Ana olarak bilinen bir figürdü. Başından karga kanatları çıkıyordu. Genellikle, elinde yaşam kaynağı kabul edilen su dolu bir kâse taşıyordu ve genç insanların erişkinliğe geçiş törenlerini yönetiyordu. New York Lenapeleri gibi, ABD'nin kuzeydoğusunda yaşayan bazı yerlilerin söylencelerinde, buğdayı insanoğluna bir karganın getirdiği anlatılır.

Pennsylvania Lenape efsanesine göre, karga bir zamanlar rengârenk tüylere ve güzel bir sese sahipmiş. Yeryüzüne yağın ilk kar ortalığı kaplamaya başladığında, Yaratıcıya elçi olarak kargayı gönderirler. Yaratıcı konuşunu fark etmeyecek kadar meşguldür, o zamanki adıyla Gökkuşak Kargası, şahane bir şarkıyla onun dikkatini çeker. Yaratıcı kargaya kârın durdurulamayacağını söyler, ama ona güneşten tutuşturulmuş bir meşale verir. Karga meşaleyi dünyaya getirir ve alevlerin ısısı hayvanları kurttırır. Ne yazık ki, karga yanmış ve tüyleri kapkara olmuştur, o güzel sesi de artık kulak tırmalamaktadır. Ama, gösterdiği kahramanlık sayesinde karga insanoğlunun boyunduruğuna girmekten kurtulur. Hâlâ ormanda tehlike olduğunda hayvanları ötüşüyle uyardığı söylenir. Karganın koyu renkli tüylerine dikkatle bakanlar orada hâlâ parıldayan gökkuşağının renklerini görebilirler.

Kargalar sanayileşmiş dünya insanlarına normal gelseler de Amerikan yerlileri için hâlâ olağan dışıdır. Bu, büyük olasılıkla bugün Yerli Amerikan folklorunda “*New Age*” olarak bilinen seçmeci bir ruhani hayatın ortaya çıkışında etkili olmuştur. Amerikan yerlileri astrolojisi üzerine yakınlarda yazılmış bir kitapta şöyle söyleniyor: “Kuzgun insanları son derece özel bireylerdir, çünkü insanların yaşamlarındaki dönüşümlerde bir katalizör görevi görürler. Bunu başarmak için özellikle diplomatik davranırlar, diğer insanlara büyük özen ve ilgi gösterirler.” Ancak Kuzgun insanlarının toplumsal temastan mahrum bırakıldıklarında depresyona girmeye yatkın oldukları konusunda uyarıda bulunuluyor.⁴

Bu tanımın Amerikan yerlilerinin ruhani hayatına sadık kaldığı kuşkuludur, ayrıca, bu söyleyişte Çin lokantasındaki astroloji haritalarını andıran bir yan var. Amerikan yerlilerinin çoğu bugün onlar adına pazarlanan bu ruhaniliğe esef ediyorlar. Bazıları ise miraslarının bu şekilde ticarileştirilmesini görmezden gelirken, bazıları gülüp geçiyorlar ya da bu ticarileşmeye bizzat katılıyorlar. Her durumda, popüler kültürün en yoz ürünleri bile sahici bir ruhanilikten unsurlar taşır. Öte yandan bu Amerikalılar, basit bir biçimde de olsa karga gibi hayvanlara yeniden duyulmaya başlanan saygıyı güncel kültüre aktarıyorlar.

ROMANTİK ÇAĞ

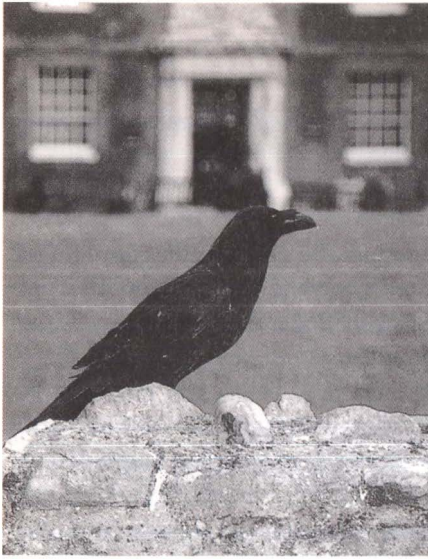
Çok kış görmüş karga, tiz gaklamalar arasında öbür kargaları yuvalarına götürüyor.

TENNYSON, *Locksley Hall*

Modern dünyaya, birçok geleneksel kültürün yok edildiği ve birçok hayvan türünün soyunun tüketildiği yollardan gelindi. “İlkel” insanlar gibi, başka bazı yaratıklar da doğal dünyadan geriye kalan azıcık şeyi yüceltmeye çabalayan TV programlarında ve doğal parklarda eğlence ve ilgi odağı haline geldi. Sıklıkla, kurt ya da balina gibi yaratıklar, bir yandan katledilirlerken, bir yandan da romantikleştirildiler. Günümüzün akıl karışıklığı ve geleceğin belirsizliği ile yüzleşen insanlar, bugünden daha erdemli, daha heyecanlı, daha uygar, daha kahramanca veya daha canlı hayal ettikleri yüceleştirilmiş bir geçmişe sığındılar. Bu nostalji kültüründe, bir tarlanın üzerinde uçan karganın arkaik imgesi hem hayranlık hem de korku uyandırır oldu.

“Modern dünya” dediğimiz şey, son birkaç yüzyılda gerçekleşen bir dizi (toplumsal, politik ve teknolojik) ayaklanma ve devrimin sonucudur. İnsanlar modernliğin ne zaman başladığı konusunda asla anlaşıyorlar. Bununla birlikte, kargaların tarihçesine bakarak başlangıcı 1666’da Büyük Londra Yangınına dek götürebiliriz. Yangında, en azından İngiltere’deki kentlilerin birçoğu için kargagillere duyulan geleneksel saygı birdenbire yok olmuştu.

Daha önce de gördüğümüz gibi, kuzgunlar İngiltere’de uzun zamandır koruma altındaydılar. 1666 Eylülü’nde Londra Köprüsü yakınlarındaki bir fırında çıkan yangın bir hafta söndürülemedi ve 13 bin ev kül oldu. Yetkililer yıkımla başa çıkmakta ve ölüleri gömmekte yeterince hızlı davranamadılar ve sağ kalanlar kargaların ve kuzgunların sokaklardaki yanmış cesetleri didiklediklerini görerek dehşete kapıldılar. Özellikle kuzgunlar, bu ziyafet için sürüler halinde Londra’ya geldiler ve burada ürediler, ta ki vatandaşların imza toplayarak kraldan bunların öldürülmesini emretmesini

Resim 49. Londra Kulesi'ndeki kuzgunlardan biri.

isteyene dek. Muazzam sayılarda kuzgun öldürüldü ve yuvaları dağıtıldı, ancak II. Charles Londra Kulesindeki kuzgunların krallığını korudukları yolundaki eski söylenceyi anımsıyordu. Yabani kuzgunlara hoşgörü kalmadığı için kral evcilleştirilmiş kuzgunların getirtilmesini, Sarayın Kuzguncubası tarafından eğitilip kontrol altında tutulmalarını emretti.

Aslında kuzgunlar pekâlâ da 1664 ve 1665'te İngiltere'de 75 bin can alan hıyarcık vebasının yeni bir salgınını önlemeye yardım etmiş olabilirler. Kuşlar ölüleri yememiş olsalardı, büyük olasılıkla fareler bunları yiyecek ve bu da aynı derecede tüyler ürpertici olmakla kalmayıp, halk sağlığı açısından çok daha tehlikeli de olacaktı. Yine de Londra'nın sıkıntıya düşmüş halkını bunu düşünemedikleri için suçlayamayız. Her durumda, Londra'daki kuzgunların kaderi de 20. yüzyılda kurtların ve diğer birçok hayvanınki gibiydi –bir yandan romantikleştirilirken bir yandan öldürülmek.

1666'da kuzgunlar ve kargalar aşağı yukarı ezelden beri davrandıkları gibi davranmışlardı, zaten modern çağ öncesinde insanlar onların varlığını genelde kaderin bir cilvesi olarak kabul etmişlerdi. Ancak 17. yüzyıl

Resim 50.

Londra Kulesi'ndeki Kuzguncubaşı.

sonlarından itibaren geleneksel soğukkanlılık yok olmaya başladı. Bu kuşları kaderin elçileri olarak görmek yerine, kuzgunları insanın, özellikle de İngilizlerin üstünlüğüne meydan okurmuş gibi görür oldular. Yabani kuzgunlar uygar dünyanın dönecekleri haline geldiler. Kıta Avrupa'sında, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde kuzguna karşı geleneksel saygı çok daha önce yittiğinden, daha da hırsla avlanıyorlardı. Geçmiş çağlarda kuzgunlara insanların silahlarıyla zarar vermek neredeyse olanaksızdı, ancak ateşli silahlardaki sürekli gelişme insanların bu kuşları neredeyse toptan yok edebilmelerine olanak tanıyordu. Amerika'nın kırsal kesiminde, insanlar karga etini iğrenç bulmalarına karşın, spor olsun diye karga vurmak gözde bir hobi haline gelmişti.

Her şeye karşın, kuzgunlar için asla ciddi bir yok olma tehdidi yoktu ve büyük olasılıkla bazı bölgelerde daha da yayıldılar. Kuzgunlar giderek

Resim 51.

Kuzguncubaşı Londra Kulesi'ndeki kuzgunlardan birini beslerken.

insanlardan kaçır oldular, uzak tepelere ve ormanlara sığındılar. Büyük kentlerde kalanlar binaların çatılarına, yükseklerle yuva kurdular, böylece gözden uzak oldular. Kargalara gelince, kentsel bölgelerde çöplerle beslenmeyi sürdürdüler. Öyle hızlı ürüyorlardı ki, insanlar ateşli silahları ve zehirleri olmasına karşın, bu kuşları ortadan kaldırma emellerinden vazgeçmek zorunda kaldılar.

İngiltere'nin kırsal kesiminde kuzgunlara karşı yer yer saygıya varan belli bir bakış günümüze dek korunmuştur. 18. yüzyıl sonunda, papaz ve doğabilimci olan Gilbert White, *The Natural History of Selborne* (Selborne'un Doğa Tarihi) isimli kitabında kargagiller üzerine duyulandırıcı yazılar yazmıştır. Bunlardan birinde, oradaki insanlar bildik bileli, kentin eteklerindeki muazzam bir meşe ağacının oyuğuna kuzgunlar yuva yaparlar. Kuşaklar boyunca haşarı oğlan çocuklar bu ağaca tırmanmaya çalışır, beceremeyip neredeyse meşeye düşman olurlar. Günün birinde, Londra Köprüsü için kalas gerektiğinde bu meşe de kesilir. Önce gövdede yarık açılır ve içine takozlar yerleştirilir, sonra, bunlara vurulan ağır balyoz darbeyle gövdenin devrilmesi sağlanır. Ana kuzgun yuvasını ve yavrularını terk etmez ve düşen gövdenin içindeki yuvalarında hepsi birden ölürler. Son derece iyi bir gözlemci olan ve asla melodrama kaçmayan Peder White, yalnızca "kuzgunun anaç sevgisi daha iyi bir kaderi hak etmişti" demekle yetinir.' Okurlar pekâlâ da kuzgunu sanayi ve ticarete kurban edilmiş bir azize olarak görebilirler.

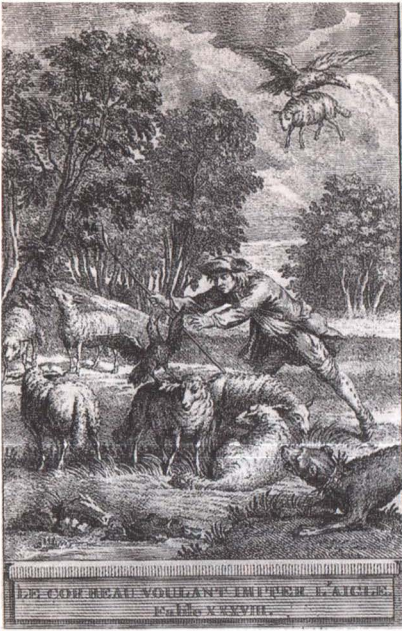
Resim 52.

Karga zekâ yarışında tilkiyi yeniyor.

Jean de La Fontaine'in hayvan masallarından

esinlenerek 18. yüzyıl ortalarında yapılmış bir çizim.

İnsanlar giderek doğadan uzaklaştıkça, hayvanlara duyulan hayranlık da giderek artmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda hayvanlar üzerine zengin kent efsaneleri türemiştir. Bunlar mükemmel Arapça konuşan hindiler üzerine fantastik masallardan tutun, cinayetleri çözen köpek efsanelerine dek uzanıyordu. En akla yakın olan bir tanesi Marie Antoinette'in kargasının öyküsüdür. Kraliçe 1785 Ekimi'nde, bir sabah kahvaltısını Versailles'daki sarayın arazisindeki gölün küçük adasında yapmaktadır. Tam kurabiyesini süt fincanına daldırmışken, bir karga konup ona bakar ve hafifçe kanat çırpmaya başlar. İlk başta irkilen kraliçe kurabiyesinin geri kalanını kuşa verir ve ikisi arasında bir dostluk başlar. Kraliçe her sabah kuşu besler ve karga da kraliçe bahçede dolaştığı sırada ağaçtan ağaca konarak onu izler. 1793'te Marie Antoinette'in boynu vurulunca karga da ortadan kaybolur ve uzun yıllar boyunca bir daha görünmez. 1810 yılında, Napolyon'la kısa süre önce evlenmiş olan Avusturya'lı Marie Louise aynı adada kahvaltı ederken, kargayı görür. Kuş kameriyenin üzerinde daireler çizip, onun yediklerinden pay kapma ümidiyle yüksek sesle gırtlıyordu. Marie Louise Napolyon'a kar-

Resim 53. La Fontaine öykülerinden birine dair bu çizimde kuzgun kartalı taklit etmeye çalışıyor ama boşuna. Sağda: Kuzgun diğer hayvanlar için gözcülük yapıyor ve tuzaklardan kurtulmalarına yardımcı oluyor, yine bir La Fontaine öyküsü.

gadan söz ettiğinde, imparator bunu kötü bir kehanet olarak alır ve eşine derhal Versailles'dan ayrılmasını buyurur. Gerçekten de bunu maiyetindekilerden çok imparator için talihsizlikler izler. 1816'da Napolyon Waterloo hezimetine uğradıktan ve St. Helena adasına sürüldükten sonra, Marie Louise Versailles'daki adaya babasıyla yeniden gider. Ansızın bir ötüş duyar, başını kaldırır ve kargayı tanır, dehşet içinde haykırır. Ne var ki bahçıvan ve hizmetkârlar kargayı eski bir dost olarak görmektedirler. Kuşu ölene dek beslerler, bu arada sırf Marie Antoinette'in kuş dostunu görmeye çok uzaklardan ziyaretçiler gelir.

Bu öyküde bizi kuşkuya düşüren, kuşun davranışı değil, insanların tepkileridir. Siz de bir karga değilseniz, belli bir kargayı, özellikle de uzaktan

Resim 54. Francisco Goya'nın *Don Manuel Osorio Manrique de Zuñiga* (yak. 1786-1788) isimli tablosunda, ulak karganın, kedilerin ve kafesteki ötücü kuşların içgüdüleri denetim altına alınmış. Ama kediler belki kuşları yiyecek, ya da karga yabani hayata dönecektir.

Resim 55. Caspar David Friedrich, *Hill and Ploughed Field near Dresden* (1824-25). Sanatçı kentin ötesini anlatan sade çizgilerinde insan emeğinden geçen kargaları resmetmiş.

tanımanız zordur. Nasıl oluyor da herkes Marie Antoinette, Marie Louise ve diğerlerine yanaşan karganın hep aynı karga olduğundan bu kadar emin olabiliyor? İki veya daha fazla sayıda karga olamaz mıydı? Durum her ne idiyse, bu öykü kriz anlarında batıl inançların nasıl geri döndüklerine bir örnektir. Bir zamanlar kötü kehanetlerin kuşu olarak tanınan bir karganın ötüşü, Napolyon gibi bir pragmatisti bile korkutabilmiş.

19. yüzyılda, ciddi natüralistler de dahil birçok yazar, hayvanları en az ortaçağ hayvan öykülerindekiler kadar aşırı uçlardaki antropomorfik terimlerle betimlemişlerdir. 19. yüzyıl başlarında amatör bir doğabilimci şunları yazmıştır:

Ekin kargaları yönetim biçimleriyle atasözlerine geçmişlerdir. Bir karga divanına tanık olan herkes de aynı yeteneğin hakkını kargalara teslim etmelidir. Belli açılardan bunlar Almanya'da genellikle ya-

banıl, ıssız yerlerde, sisli pazar günleri toplandıkları söylenen gizli mahkeme oturumlarını andırırlar.²

Belki günümüzde olduğu gibi, o çağda da, zaten böylesine yaratıcı öyküler anlatılmaktayken geçmişin mitolojilerini bulmak için araştırmaya gerek görülmemiş gibi duruyor. Ama zamanın romantik ozanları bilimin gelişmesi karşısında hayranlık ve korku duyup tehdit altında olduklarını düşünüyorlardı. Akılcılığın insanın hayal gücünü yok edeceğinden korkma yanılıgısına düşmüşlerdi.

Romantizme iyi bir örnek, Jacob ve Wilhelm Grimm'in 1812-1856 yılları arasında yedi baskı yapmış masallarınıdır. Masallar, Almanya'da ve belki de Batı dünyasının tamamında İncil'den sonra bütün zamanların en popüler kitabı olmuştur. Masallar, özellikle Jacob olmak üzere, kardeşler tarafından sözlü geleneklerden toplanmış ve ağırlıklı olarak Wilhelm tarafından, ticari ve sanatsal kaygılarla yeniden yazılmıştır. Bunlar bilimle sanatın, arkaik motiflerle popüler duygusallığın, masumiyetle sömürünün bir harmanıdır. Emekleme çağındaki çocuklardan tutun, en sofistike akademisyenlere dek hemen herkesin düşgücüne hitap ederler.

Grimm kardeşlerin "Sadık Johannes" isimli öyküsü, hem en eski öykülerden biridir, hem de en Viktoryen olanlardan biri. Genç bir oğlanın ço-

Resim 56.

Grimm Kardeşlerin "Hansel ve Gretel" masalında karganın hiç sözü geçmez, ancak 20. yüzyıl başlarında bu çizimi yapan Fritz Philipp Schmidt cadının karanlık yordakçısı olarak kuşu resme eklemiştir.

Resim 57.

Grimm Kardeşlerin masallarının 1886 İngilizce baskısında 'Sadık John' için Walter Crane tarafından yapılmış bir çizim. Bu çizim, arkaik büyü, katı gerçekçilik ve özgün masalın o döneme ait duygusallığa bürünmesinden oluşan eklektik bir harmanı yansıtıyor.

cukluğun korunaklı dünyasından çıkışıyla başlar –erken modern çağ öncesinde varolmayan bir dünyadır bu. Ölmekte olan kral, sadık hizmetkârı Johannes'e oğluna göz kulak olması için talimat vermiştir. Ona saraydaki her şeyi göstermesini söyler, yalnızca, “Altın Çatı Prensesi”nin resminin olduğu odaya girmek yasaktır. Elbette, genç kral odaya girmekte ısrar eder, prensesin resmini görür ve ona âşık olur. Johannes'la birlikte prensesi kaçırlılar. Anlatı kaçırmanın aşk için olduğuna dair romantik konuşmalarla dolu olsa da, bu öykü büyük olasılıkla Viking akınları üzerine sözlü geleneklere dayanmaktadır. Prenses genç adamdan çok hoşlanır ve evlilik planları yapılır.

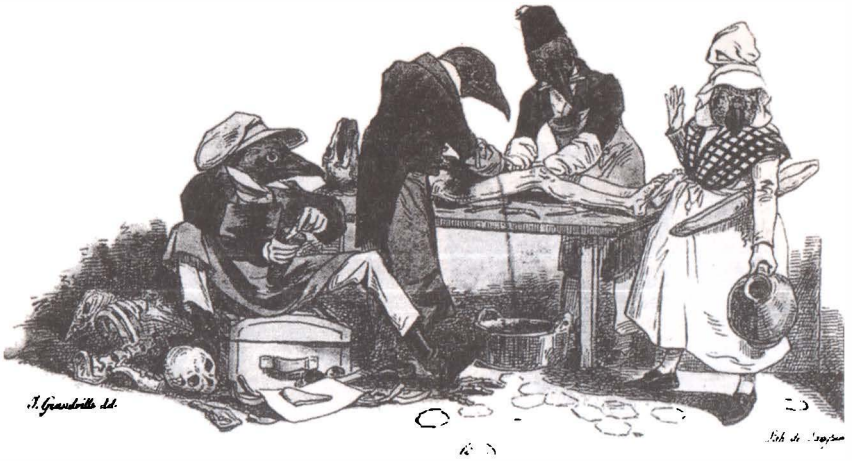
Masalın ikinci kısmı özellikle gizemlidir. Sadık Johannes geminin pruvasına oturmuş lir çalarken üç kuzgun yaklaşır. Kuşlar birbirleriyle konuşmaya başlarlar ve yalnızca Johannes (tıpkı bir şaman gibi) ne söylediklerini anlayabilir. Kuzgunlar, prensesle genç kralın tehlikede oldukları,

Resim 58. Bir karga, Strasbourg Katedralinin canavar başlı taş olukları arasındaki yuvasında, etrafında ailesi ve dostları, ölüm döşeğinde yatıyor. Bu hicivli çizim 1866'da J.J. Grandville tarafından yapılmış. Yine J.J. Grandville tarafından yapılmış sağdaki çizimde, genç tıp öğrencisi tıpkı yabani kuzgunlar gibi utangaç ve mesafeli gözüküyor.

ama yine de kurtulma şansları olduğu kehanetinde bulunurlar. Ancak onları kurtaran kişi, yaptıklarını asla krala açıklamamalıdır, aksi halde taşla dönüşecektir.

Gemi karaya yanaştığında bir at dört nala krala yaklaşır. Johannes, kuzgunların söylediklerinden, atın efendisini alıp havalanacağından ve kralı bir daha asla gören olmayacağından haberdardır. Kuzgunların söylediği gibi, Johannes atın üzerine atlar, eyerin üzerindeki heybede duran tüfeği kapar ve atı öldürür. Bu olay, kutupta yaşayan insanlardan tutun, İngiltere'den ta Hindistan'a kadar Hint-Avrupa halklarının da uyguladığı at kurban törenlerini andırmaktadır. Bu törende, şamana öte dünyaya yapacağı yolculukta eşlik etmesi için bir atın ruhu özgür bırakılmaktadır. Kuzgunlar, üçlü biçimiyle Kelt Tanrıçası Badbh'ı ve uzak kuzeyin diğer tanrılarını andırır. Öykünün geri kalanı, sadakat üzerine Viktoryen bir vaaz şeklinde

Resim 59. Kuzgunların cesetleri didikleme biçimlerine bakınca insan onların anatomi hakkında çok şey bileceklerini düşünüyor, 1829 tarihli bu taşbaskıda J.J. Grandville de öyle düşünmüş olsa gerek.

de okunabilir, ama aynı zamanda arkaik topluluğa kabul törenleri ve insan kurban etmeye de belirgin göndermeler vardır.

Grimm Kardeşler, Alman efsanelerinden yaptıkları derlemeleri masaldan daha önemli buluyorlardı, çünkü yalnızca efsanelere gerçekten inanılmıştı. En ünlülerinden birinde, İmparator Frederick Barbarosa ve şövalyelerinin ölmedikleri, Tanrı onları çağırana dek Kyffhausen dağında uymakta oldukları anlatılıyordu. Frederick günün birinde nihayet uyandığında, kalkanını kurumuş bir ağaca asacak, kuru ağaç yeşerip çiçek açacak ve daha mutlu bir çağ başlayacaktır. Bir gün, bir çoban dağa çıkar. Sakalı, oturur halde uyuyakaldığı masaya yayılmış olan imparator birden uyanır ve sorar, “Kuzgunlar hâlâ dağın etrafında uçuyorlar mı?” Kuzgunların hâlâ orada olduklarını işiten Frederick yeniden uykuya dalar ve yüz yıl daha uyur.³ Bu masalda kuzgunların daireler çizerek uçması dünyanın sonu geldiğinde duracak olan ölüm ve yaşam döngüsünü temsil eder.

Daha az endüstrileşmiş ülkelerin masalları daha da eski çağlara aittir. Aleksandır Afanasyev tarafından derlenmiş Rus masallarında kargagiller

Resim 60.

'Rüzgârlara dön yeniden...' diye bağırır ses, Edgar Allan Poe'nun 'Kuzgun' adlı şiirindeki kuzguna. Çizim 1883 yılında Gustave Doré tarafından yapılmış.

güçlü sihirlerle sahiptir. Bir masalda, yaşlı bir çiftçi şöyle der: "Güneş beni ısıtırsa, Ay bana ışık verirse ve Kuzgun yulaf toplamama yardım ederse, en büyük kızımı Güneşle, ikinci kızımı Ayla ve en küçük kızımı Kuzgunla evlendiririm." İstekleri gerçekleşir ve adam sözünü tutar. Daha sonra, kızlarını koca evinde ziyarete gider, ama Kuzguna yaptığı ziyarette gökyüzünden düşer ve ölür.⁴ Bu denli evrensel imgelemle dolu bir öyküde, yulaf toplayan kuzgunu yıldızları yutan karanlıkla kıyaslamak abartılı gelmiyor. Afanasyev'in derlemesinde yer alan "Beyaz Ördek" isimli diğer bir öyküde, saksanlar konuşma suyu ve yaşam suyu getirerek ölü çocukları diriltirler.

Modern çağ masallarının birçoğunda kargalar ve kuzgunlar neredeyse yok olmaya yüz tutmuş, ama asla tümünden unutulmamış arkaik mirasın anımsatıcılarıdır. Charles Dickens tarafından yazılmış, 1780'lerde geçen tarihsel bir roman olan *Barnaby Rudge*'da (1841) romana da adını vermiş olan esas karakter, yanında daima Chip isimli evcil kuzgunuyla dolaşır.

Resim 61. 'Kondu Pallas'ın büstüne hızla geçerek yanımdan...' çizimler Poe'nun 'Kuzgun'u için Gustave Doré tarafından yapılmış.

Barnaby iyi niyetli, saflık derecesinde sade bir adamdır, kuzgun ise onun göremediği iblis güçlerin sürekli anımsatıcısıdır. Kuzgun neredeyse saçma denecek sözler söyler, ama bunlar genelde kehanet doludur, hatta bazen Şeytan olduğunu bile öne sürer.

1845'te, Barnaby Rudge basıldıktan dört yıl sonra Edgar Allan Poe "Kuzgun"u ilk kez yayımlar. Günümüzde, çocuklara okutulan ilk ciddi şiirlerden biridir, çoğunun en iyi hatırladığı şiir de budur. Bununla birlikte, pek az insan durup bu şiirin ne hakkında olduğuna kafa yorar. Herkesin aklında kalan, nakaratıdır – "Kuzgunun deyişiyle 'Hiçbir zaman.'"

Şiirin âhengi o denli ısrarcı, uyandırdığı imgeler o denli melodramatiktir ki, çoğu okur için anlamı neredeyse önemsizleşir. Konuşan kişi, gecenin geç vakti bir kuzgun tarafından ziyaret edilir:

Gururlu, sert havasına kara kuşun alışınca
Hiçbir belirti kalmadı o hazine şaşkınlığımdan;
Gerçi yolunmuş sorgucun dedim, ama korkmuyorsun
Gelmekten, kocamış Kuzgun, Gecelerin kıyısından;
Söyle, nasıl çağırırlar seni Ölüm Kıyısından?
Dedi Kuzgun: Hiçbir zaman.⁵

(çev. Ülkü Tamer. *Modern Dünya Edebiyatı Antolojisi*. Hazırlayan Enis Batur, Gergedan Yayınları, İst. 1988)

Bundan sonra konuşmacı kuzguna giderek vahşileşen sorular sorar, konuşmalar yapar, ancak kuzgun hep aynı kehanet sözcüğüyle yanıt verir.

Şiirin kendisi, cinnet halinde, neredeyse delirmiş gibidir; yazarın “Kompozisyonun Felsefesi” başlıklı kısa makalesinde şiirin kompozisyonuna dair tanımı, patolojik denecek boyutta analitik bir tarafsızlıkla yapılmıştır. Romantiklerin çoğu gibi Poe da katışıksız duygularla fazlaca ilgilenmiyordu. Sanatsal ideali, zekânın disiplini ve denetimine tâbi olan tutkuydu. Şiirin tuhaf seslerini ve imgelerini, biraz zoraki olsa da tutarlı bir anlatıda bir araya getirmeyi başarmıştı. Kendisine sadece, “hiçbir zaman” sözcüklerinin öğretildiği evcil kuzgun sahibinden kaçmıştır. Fırtına kuşu bir öğrencinin odasına sığınmaya zorlar, gece yarısı olmasına rağmen odada hâlâ titrek bir ışık yanmaktadır. Genç adam o sırada batını bir kitap üzerinde kafa patlatmakta ve ölmüş sevgilisinin yasını tutmaktadır. Kuzgun içeri uçup Pallas Athena büstüne tünediğinde öğrenci kuzguna yaşam ve ölümle ilgili sorular sormaya başlar. Kuzgun yalnızca “Hiçbir zaman” yanıtını verir, öğrenci giderek aklını kayıracak hale gelir. Kuzguna orayı terk etmesini emreder, ancak kuzgun onun melankolik işkencesini sürdürmek istercesine bir yere ayrılmaz.

Poe, ayrıntıya profesyonel bir banka soyguncusuna yaraşır bir dikkat göstererek, güzel bir kadının ölümünü en melankolik konu olarak nasıl seçtiğini ve nakarat gibi şiirsel tekniklerle gamlı havayı nasıl yoğunlaştırdığını anlatır. “Hiçbir zaman (nevermore)” sözcüğünü tınılı olduğu için seçmiş, sonra da sürekli tekrarın bir hayvan tarafından yapılması gerektiğine karar vermiştir. İlk başta bir papağan kullanmaya niyetlenmiş, ama kâhinlikle ün yapmış kuzgun üzerinde karar kılmıştır.

Resim 62. Kuzgun Poe'nun mezarını dikkatle inceliyor, 1880 yılında çıkmış bir dergiden.

Akademisyenler, kompozisyon sürecinin Poe'nun öne sürdüğü kadar bilinçli olduğundan kuşku duymuşlar ve James Russell Lowell 19. yüzyıl sonunda "Eleştirmenler için Fabl" başlıklı yazısında şunları yazmıştır:

İşte Poe geliyor, kuzgunuyla birlikte, tıpkı Barnaby Rudge gibi,
O beşte üçü dâhi, beşte ikisi ise boş laftan ibaret,
Hece ve aruz vezni kullandığı dizelerle kitap gibi konuşuyor
Sağduyulu insanları lanet vezinler haline getirecek şekilde,
O ki türünün en iyilerini yazmış,
Yüreği sanki zihni tarafından boşaltılmış...⁶

Bu şiirle birlikte kuzgun Poe'nun simgesi haline gelmiştir, genellikle kuş omzuna tünemiş veya yanında durur halde resmedilir. Belki de daha önemlisi, kuzgun Gotik dehşet öykülerinin vazgeçilmez bir karakteri haline gelmiştir ve bugün de bu yerini korumaktadır.

Yüksek kültür kargagillerin ciddi ve kehanet taşıyıcı özelliklerini vurgularken, halk kültürü genellikle oyunculuklarının altını çizmiştir. Bu bizi "Jim Crow (Karga)" öyküsüne getirir. Bu isim özellikle ABD'de ırk ayrımcılığıyla eşdeğerdir. Pek çok kişi, ayrımcılık kurumunun yerleşmesinden çok önce Crow'un popüler kültürde tanınan bir sima olduğunun farkında değildir.

Jim Crow karakterinin kökleri geleneksel olarak Ezop'a atfedilen

Resim 63. 1880 yılına ait bir dergideki desede kuzgun Poe'nun mezar taşına bakıyor.

Resim 64. Stéphane Mallarmé'nin Paul Gauguin tarafından yapılmış gravür portresi (1891). Bir de kuzgun eklenmiş, çünkü Poe'nun şiirini Fransızcaya Mallarmé çevirmiştir.

popüler hayvan masalında, tavuskuşu olmaya kalkışarak rengârenk tüyler takan küçük kargaya dek uzanıyor olabilir. Bu öykü, kendi toplumsal konumundan yukarılara çıkmaya heveslenen insanlara bir uyarı olarak tekrar tekrar anlatılagelmiştir. Aristokratik toplumlarda küçük karga asilleri taklit etmeye çalışan avamdan biridir.

Bu hayvan masalı, 19. yüzyılda Avrupa-Amerikan toplumu gide- rek daha karmaşılaştıkça, sınıf, servet ve ulusal aidiyet ayrımları için de tekrar tekrar anlatılmıştır. Küçük karga, toplumda kendisine yasak bir ke- sime girmeye kalkışan her türden sahtekâr temsil eder. Ezop'un masa- lındaki gibi sahtekâr genellikle cezalandırılır, ama bazen de gösterdiği inisiyatif ödüllendirilir. Buna bir örnek, Peder Ingoldsby adı altında yazan R. H. Barham'ın popüler şiiri "Rheim"ın Küçük Kargası'dır. Barham, so- nunda Oxford'taki kraliyet şapelinde alt kademedan bir aziz haline gel-

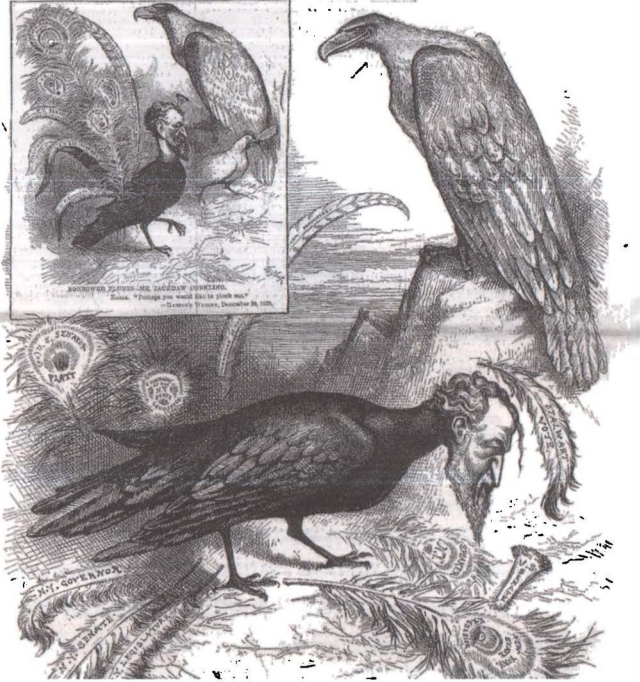
HARPER'S WEEKLY.

JOURNAL OF CIVILIZATION.

Vol. XXV.—No. 128.
Copyright, 1881, by Harper & Brothers.

FOR THE WEEK ENDING AUGUST 6, 1881.

NEW YORK: A. D. S. 1881.
\$4.00 PER YEAR, IN ADVANCE.

Resim 65. Ezop hayvan masallarından birçoğu, özellikle de tavus kuşu olmaya özenen küçük karga öyküsü modern dünyada politik anlatılarda kullanılmaktadır. Belki Ezop da bunları bu amaçla kullanmıştı.

Resim 66.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransızların Alman-karşıtı propagandalarına bir örnek olan bu çizimde, maymun darbimeselde tavus kuşu olmaya özenen küçük karganın yerine geçmiştir.

miş bir din adamıdır. Zamanın çoğu Protestan gibi, Roma Katolik ayinlerini hem büyüleyici derecede güzel, hem de saçma buluyordu. Belki masaldaki küçük karga, kendisinin *alter egosu* (öteki ben) olan Ingoldsby gibi, Barham'ın bir katolik olma hayalini temsil ediyordu.

Şiir süsler ve güzel yiyeceklerin çekimine kapılarak kilise törenlerine dadanan yaramaz bir küçük kargadan söz eder. Bir gün, herkes korunun ilahi sesini dinlemeye dalmışken, küçük karga uçup Kardinalin yüzüğünü kapar ve kaçır. Keşişler bütün gece yüzüğü ararlar ve nihayet küçük karganın yuvasında bulurlar. Yakalanan karga o kadar utanmıştır ki, alaycı tavırlarını bir tarafa bırakır ve yaşamının geri kalanını örnek bir dindar olarak geçirir. Ayinlerin hepsine katılır ve yalan söyleyen, küfreden veya ayin sırasında uyuyakalan insanları yumuşakça azarlar. Nihayet, öldükten sonra küçük karga aziz mertebesine yükseltilir. Şiir şöyle sona eriyor:

Sözcükler onun değerini anlatmaya yetmediğinde,
Kardinaller Meclisi onu bir Aziz yapmaya karar verdi!
Ve bildiğiniz gibi, yeni Azizlere ve Papalara

Resim 67. Kargaların yakın akrabası olan saksağanlar Claude Monet'nin *Magpie, Snow Effect, Outskirts of Honfleur* (1868-9) başlıklı tablosunda olduğu gibi, kırsal kesimin sakinliğini simgeler.

Adettir Roma'da yeni isim vermek,
Bu yüzden onu Jim Crow adıyla aziz yaptılar!⁷

Şiir ilk olarak 1837'de yayınlandı ve daha sonra Barham'ın *The Ingoldsby Legends, or Mirth and Marvels* (Ingoldsby Efsaneleri, ya da Şenlik ve Mucizeler) isimli son derece popüler skeç koleksiyonuna eklendi. "Jim Crow" adının yazılı halde ilk ortaya çıkışı bildiğim kadarıyla budur. Bu isim, kara tüylü bir John Doe'yu* akla getirmektedir.

"Rheims"ın Küçük Kargası'ndan yaklaşık on yıl sonra, Jim Crow ABD'de popüler gezici halk ozanlarının sergiledikleri gösterilerin (minstrel) demirbaşı haline gelmişti. Bu gösteriler, "karayüzlü" (yani zenci rolüne bürünmek amacıyla yüzlerini boyayan) beyaz erkekler tarafından sergilenen

* İngilizce'de kimliği bilinmeyen erkekler için kullanılan isim –ç.n.

hicivli ve müzikal oyunlardan oluşuyordu. Anlaşılacağı gibi bu gösteriler açıkça ırkçıydı ve halk ozanları zencilerin tümünü işsiz güçsüz, tembel, şehvet düşkün, cahil, alkolik ve sahtekâr olarak klişeleştiriyordu. Ama bazı siyah tarihçiler bu gösterileri hiç düşünmeden mahkûm etmekte bugün bile duraksıyorlar, çünkü zencilere yönelik bu horgörü alttan alta bir hayranlık duygusuyla karışıktı. Karayüzler beyaz adama o günün püriten ahlak kurallarının lanetlediği gizli fantazilerini eyleme dökme fırsatı veriyordu.

Jim Crow, ahırlarda çalışan ve kendi kendine şarkılar mırıldanan ahlaksız, vur patlasın çal oynasın bir köleyi kişileştiriyordu. Ezop'un masalındaki küçük karga gibi, bir sahtekâr olduğuna kuşku yoktu, gerçi bunun tam olarak nasıl olduğunu söylemek oldukça zor. Jim Crow siyah olmaya çalışan bir beyaz mıydı? Ya da beyaz olmaya çalışan bir zenci mi?

Her durumda, Amerikan İç Savaşı'ndan onlarca yıl sonra bile, bu isim beyazlarla siyahların zorla ayrılmasını simgeler olmuştu. "Jim" görece uygar bir insanoğlunu (herhalde beyaz adam) temsil ederken, "Crow (Karga)" hayvani tarafı (siyah

Resim 68. Odilon Redon'un 1882 tarihli karakalem çizimi 'Kuzgun'. Kuş sanki düşle gerçeklik arasındaki belirsiz alanda varlığını sürdürüyor.

Resim 69. Vincent Van Gogh'un son resmi *Buğday Tarlası ve Kargalar*'da (1890) kargalar tehditkâr bir doğa gücü gibi gözüküyor.

adam) temsil ediyordu; bu biraz da Freudcuların sonraları “ego” ve “id” adını verdikleri yapılara benziyor. Halk ozanı gösterisi bu ilkeleri kaba, bağnaz biçimde olsa da bir araya getirmeye çabalıyordu, daha sonra ayrımcılık kanunları bunları ayırmaya çalışacaktı. Kargaların Afrikalı-Amerikalıların simgeleri olarak öne çıkmalarının tek nedeni koyu renkleri değildi. Oyunculukları ve ne yapacaklarının önceden kestirilememesi yüzünden zencilerle aynı biçimde klişeleştirilmeleri çok kolaydı.

Halk ozanlarının gösterileri kargaların (ve çağrışım yoluyla Afrikalı-Amerikalıların) doğaya yakınlıklarıyla alay ediyor olsa bile, yaratıcı sanatçılar genellikle bunu göklere çıkarıyorlardı. Tıpkı Poe'nun kuzguna popüler bir imge kazandırması gibi, Hollandalı ressam Vincent Van Gogh da leş kargası imgesinin sanatsal kültürde şekillenmesine yardımcı olmuştu. İnsanlar mısır tarlasındaki kargaları düşündüklerinde, genellikle ilk akla gelen Van Gogh'un resimleridir. Özellikle unutulmaz resmi, 1890 yazında, intihar etmeden önce yaptığı son resimlerden biri olan *Buğday Tarlası ve Kargalar* adlı eseridir. Resimde, uçan kargaların yere paralellikleriyle buğday başaklarının dikliğindeki tezat ortaya konmuş-

tur. Kargalar yaklaşan fırtınadan sığınacak yer bulmak amacıyla tarladan dört bir yana dağılmaktadır.

Romantik bir dâhi olarak ünlenmesine karşın, Van Gogh'un harika bir uzduşlulukla yazılmış mektupları resimlerini çok bilinçli ve kasıtlı olarak planladığını göstermektedir. Beslenmenin simgesi olan ekin tarlalarından sık sık söz ederken kargaların lafını ağzına almaz. İki yakası bir araya gelmeyen Van Gogh, havanın kaprislerine karşın ekin ekmeğe çalışan köylülerle özdeşleşmiştir. Ölümünden kısa süre önce, ağabeyi Theo ve yengesi Johanna'ya yazdığı mektupta şöyle der: "Kara bulutların altında muazzam tarlalar var, hüznümü ve yalnızlığımı ifade edebilmek için fazla uzağa gitmem gerekmedi." Kısa süre sonra annesine yazar: "Tepelerin eteklerine uzanan ve engin bir denizi andıran buğday tarlalarıyla kaplı uçsuz bucaksız ovaya kendimi kaptırıyorum...."⁸

Van Gogh doğaya karşı derin bir sevgi besliyordu, ama aynı zamanda doğayı insanoğlunun ezeli düşmanı olarak görüyordu; kargalar bu ikircikliğin her iki yanını da temsil ediyor olabilirler. Bir yandan, tarımla geçinenlerin rızıkına sürekli tehdit oluştururlar. Ama aynı zamanda, tıpkı köylüler gibi, onların da derdi karın doyurmaktır.

Van Gogh'un resmetmeyi sevdiği diğer konu olan vazo çiçekleri gibi, kargalar da aynı anda hem doğa hem de insanlık âlemine aittirler. 20. yüzyılda, onun resimlerinde gördüğümüz toplumla doğa arasındaki bu çok güzel ama çok istikrarsız âhengi korumak daha da güçleşmiştir.

KARGALARIN TANRISI

*İşte burada, dediler, Fransızların Dehşeti
Çocuklarımızı bu kadar korkutan korkuluk.*

SHAKESPEARE, *Henry IV*, (1, iv)

Korkuluğun [İngilizce’de korkuluk anlamındaki “scarecrow”un tam çevirisi “karga ürküten”dir] amacı ne olursa olursa, kargaları gerçekten tarlalardan uzak tutamaz. Korkuluklar renkli ve eğlendirici olsalar da kargalar bir demet samandan ürkmeyecek (en azından uzun süreliğine) kadar akıllıdırlar. O halde insanlar korkulukları niçin yapıyorlar?

Ekin tarlaları sık sık çekirge ve diğer böcekler tarafından yağmalanır, kargalar veya kuzgunlar tarafından istila edilmeleri çok enderdir. Kargalar için tarlalardaki bitkilerden çok böcekler caziptir ve belki de birçok zararlıyı yiyerek çiftçilere yaptıkları hizmet, bu süreçte arada bir atıştırdıkları tahılı telafi edebilir. Ne var ki, bugün bile çiftçilerin birçoğu bunun farkında değildir. Ekilmiş bir tarlada çok sayıda karga görmek çiftçinin yüreğinde oldukça ilkel bir “kendine ait alanı koruma” içgüdüsü uyandırıyor olabilir. Kargalar, ortalarda dolanarak ve canlarının çektiği gibi ekinleri yiyerek, sanki çiftçinin alın teriyle dalga geçiyormuş gibi görünebilirler.

Geleneksel olarak, av hayvanlarına sağladıkları besin açısından en azından belli bir şükran ve saygıyla bakılmıştır. İngiltere’nin kırsal kesiminde yaşayan insanlar ekin kargası böreği yaparlarmış, bu yüzden ekin kargalarıyla çiftçiler arasındaki sürtüşme neredeyse dostça gözükür. ABD’de, İngiltere ve İrlanda’dan gelen göçmenler 1860’larda ekin kargalarını da beraberlerinde getirmişlerdir, hem zararlı böcekleri yesinler, hem de onlara eski yurtlarını anımsatsın diye. Mary Webb, *Precious Bane* isimli, 19. yüzyılda İngiltere kırsal yaşamını anlatan romanında yaşlı çiftlik sahibinin ölümünü ekin kargalarına haber verme âdetini kayda geçirmiştir. Genç vâris haberi ilettikten sonra:

Resim 70. Nazilerin öldürdüğü August Schenk'in *Agony* isimli tablosunu kendi kaderine dair bir önsezi olarak görmek olası.

Ekin kargaları yuvalarından aşağıya ona baktılar ve adam sözünü bitirdiğinde ani bir kanat çırpışıyla hep birlikte tiz çığlıklar atarak mavi gökyüzüne havalandılar, sanki onlara söylenen bir şeyi düşünürmüş gibi. Bir süre sonra geri döndüler, ciddiyet ve sessizlik içinde durdular. İşte böylece boyun eğdiklerini anladık. Yeni efendi içinin rahatladığını söyledi ve ekledi: “ekin kargası böreğini ne çok severim.”

Buna karşın, hem leş kargası hem de Amerikan kargasının eti geleneksel olarak yenilebilir etlerden sayılmaz. “Karga yemek” özellikle tiksindirici bir şekilde kefarete ödeme anlamında kullanılır. Halk etimolojisinde, bu deyimden ortaya çıkış nedeni İngiltere ile ABD arasında 1812 yılında yapılan savaşta gerçekleştiği söylenen bir olaydır. Amerikalı bir avcı güya İngiliz bölgesine sızmış ve bir karga vurmuştur. Silahsız bir İngiliz askeri avcıya yaklaşmış, atıcılığını övmüş ve silahına bakmak istemiştir. Avcı tüfeğini verdiğinde, asker silahı ona doğrultmuş ve adamı kargadan bir ısırık al-

Resim 71. 1840'larda John James Audubon tarafından yapılmış bu çizimde dalavereci Amerikan Kargası bir meyve dalına tünemiş. Karga, çiftçinin mahsülünü çalmadan önce dikkatlice etrafı kolaçan ediyor gibi.

maya zorlamıştır. Ne ki, aptal subay tüfeği geri vermiş, bu kez de avcı ona zorla kuşun tamamını yedirmiştir. Az sayıda aşçı Amerikan kargalarının etini denemiş ve lezzetli bulmuştur. Belki bu yiyeceğe duyulan aşâğılama, kargagillerin genellikle uyandırdığı nefretin nedeni olmaktan çok, bir sonucudur.

Çiftçiler bazen kargalara sinir olmakla kalmamış, onlardan nefret etmişlerdir. 19. yüzyıl başlarında, doğabilimci Alexander Wilson ve Charles Bonaparte Amerikan kargası hakkında şunları yazmışlar:

Hırsız ve yağmacı damgası yemiş; bir tür kara pelerinli serseri, emekçilerin tarlaları üzerinde dolanıyor ve onların alın teriyle semiriyor... Çiftçi ondan nefret ediyor, silah taşıyan herkes onu izliyor ve öldürmeye çalışıyor... Tanrılar ona son derece sıradışı bir zekâ ve bilgelik vermemiş olsaydı, bütün soylarının (en azından buralarda) çoktan tükenmiş olacağını düşünmek mantıksız olmazdı.²

Pennsylvania'da 1724 tarihinde kabul edilen bir kanunda, kargaları vurarak öldüren ve belediyeye getiren bütün beyazlara ödöl verileceği bildiriliyordu. Belediye görevlisi kargaların gagalarını kestirip belediye hazinesine gönderecek ve hayvan başına üç pens ödenecekti. 1750 civarında, ABD'nin Doğu eyaletlerindeki şehirlerde kargaların başına ödöl konması iyice yaygınlaşmıştı. Massachusetts'te ölü bir kargaya bir şilin ödeniyordu, şimdiki paraya çevrildiğinde bir dolardan biraz az. 1754'te Pennsylvania Eyalet Meclisine sunulan bir önergede, ilk yerleşimcilerden her birinin sınırda toprak sahibi olmaya hak kazanması için bir düzine karga vurması koşulu getirilmesi isteniyordu. Yerleşimciler ayrıca kargagillerin yuva yaptıkları ağaçları da havaya uçuruyorlar, bazen tek seferde binlerce karga öldürebiliyorlardı.

Bunca yoğun çaba, Amerikan tarlalarındaki kargaların sayısını azaltmayı başarmıştı, ama 19. yüzyıl ortalarında çiftçiler kargaların yokluğunun sonuçlarını görmeye başladılar. Ekinler, solucanlar ve böcekler tarafından tehdit ediliyordu ve bu kuşların o zamana dek oluşturduğu tehditten çok daha fazlaydı. Eyaletler kuşların başına konan ödülleri yeniden göz-

den geçirmeye başladılar. Çiftçiler, kargaları vurmak yerine, avlanmalarını sınırlamaya çalıştılar, özellikle de yılın belli zamanlarında.

Zamanla, Amerika'daki birçok çiftçi kargalara teslimiyetçi bir hoş-görüyü bakmaya başladı, tıpkı İngiliz atalarının çok önceleri ekin kargalarına gösterdikleri hoşgörü gibi. Korkuluklar, amansız bir yok etme savaşının değil, insanların kargalarla giriştiği bir tür zekâ yarışının parçaları gibi görünürler, belki de hayvanlar arasındaki en akıllı hasımlarıdır. Kargalar çiftçilere gerçek anlamda zarar vermezler, yalnızca onları ürkütürler, belki de korkuluklar bu davranışa karşılık verme çabasıdır. En iyi korkuluk bile yalnızca bir iki hafta işe yarar, bundan sonra kuşlar onun zararsız olduğunu anlarlar, bazıları en başından beri işe yaramayabilir. En fazlasından, korkuluk çiftçinin yeni ektiği tohumların kök salmasına yetecek kadar zaman kazanmasını sağlayabilir.

Eski bir teknik, bir kısmının kuşların ve diğer zararlıların elinden kurtulacağı umuduyla fazladan tohum ekmektir. Tohum ekerken söylenen bir tekerleme, en azından Massachusetts'teki ilk göçmenlerin zamanına dek [17. yüzyıl] uzanmaktadır:

Biri solucana,
Biri kargaya
Biri kara kuşa,
Ve üçü başağa.³

Tamamen pragmatik yaklaşıldığında, fazladan tohum ekmek büyük olasılıkla iyi hasat kaldırmanın en etkili yoludur.

Aslında kargalarla korkulukların genellikle pek çok ortak noktası vardır. Her ikisi de biraz hırpani, biraz hınzırdır ve doğaüstü güçlerle yakından ilişkilendirilirler. Sanki ikisi de sürekli sırtıdır. Korkuluk için kullanılan İngilizce sözcük (*scarecrow*) kulağa bir kargagil adı gibi gelebilir. Yoksa korkuluk gerçekte bir tür "Kargalar Tanrısı" olmasın? Her durumda, korkuluklar sıklıkla kollarına ve başlarına kargalar tünemiş halde, bir karga tanrısıymış gibi resmedilirler.

İngilizce'de "*scarecrow*" ortaçağda tarlalardaki kargaları ürkütmek üzere çalıştırılan kişi anlamına geliyordu. Karga "ürkütücüler" bir yandan

Resim 72.

New Mexico'dan Mimbres yerlilerine ait seramik deseni. Ölü kargalar, tahılları çalmamaları için diğer kargalara ibret olsun diye tarlanın kenarına asılmış.

bağırırken, bir yandan da tencere tava tıngırdatarak veya sopa sallayarak kargaların üstüne giderlermiş. Bazıları “tıngırdak” olarak bilinen, bir dalla tutturulmuş iki tahta parçasından oluşma, sallandığında yüksek bir tıngırtı çıkartan ev yapımı bir alet kullanırlarmış. “Ürkütücü” belli aralıklarla tarlaları dolaşır, tıngırdağını sallarken şu şarkıyı söylermiş:

Defolun, defolun, defolun kuşlar
Bir parça mısır alın ve başka bir gün gelin kuşlar.
Büyük kuşlar, küçük kuşlar, güvercinler ve kargalar,
Tıngırdağım havalanınca, onlar da havalanırlar!⁴

Her durumda, “kuşun karşısında ürkütücü” oyunu sonunda iki tarafın da gerçekten kaybetmediği bir oyundu.

Kuşları ürkütme görevi oğlan çocuklara verilirdi, çoğu bu işi parasından çok eğlencesi için yapmış olsa gerek. Koşturmaktan ve gürültü etmekten hoşlanmayan kaç çocuk vardır ki? Diğer yandan, yuvaları dağıtmaları ve içlerindeki civcivleri öldürmeleri emredildiğinde duyarlı çocuklar çok zorlanmışlardır herhalde. Thomas Hardy'nin ilk kez 1895 yılında basılan romanı *Jude the Obscure*'da bu mesleğin canlı bir betimlemesi yapılır. Kitaba adını veren genç kahraman, Wessex'te küçük bir çiftçi tarafından ürkütücü olarak işe alınır ve:

Resim 73. 1930'larda Kuzey Carolina'da bir korkuluk. Giderek sanayileşen bir dünyada korkuluklar geleneksel, kırsal yaşantıyı simgeler oldular.

Oğlan saman yığının altında durmuştu... birkaç saniyede bir tıngırdağını veya çingırağını hızlıca sallıyordu. Her tıngırtıda ekin kargaları gagalamayı bırakıyor, tıpkı parlak miğfer kanatları gibi, telaşsız kanat çırpışlarıyla havalanıp uzaklaşıyorlardı, daha sonra dolanıp geri geliyor, ona temkinle bakıyor ve biraz daha uzakta yemlenmeye devam ediyorlardı. Oğlan kolları ağrıyana kadar tıngırdağını çaldı, sonunda yüreği kuşların çarpık emellerine karşı yumuşadı. Sanki onlar da, tıpkı kendisi gibi, onları istemeyen bir dünyada yaşıyor gibiydiler.⁵

Jude kuşların huzur içinde beslenmelerine izin verir, ama bu yüzden çiftçiden dayak yer ve kovulur.

Bugün, çiftliklerde hâlâ eskinin içi saman dolu korkuluklarına benzer korkuluklara rastlarız. Bunlar pratikte pek işe yaramazlar ama eski bir

geleneği hatırlatan hoşluklardır. Kuşkusuz korkuluklar makineleşmiş tarım öncesinde bile tarlaların tekdüzeliğini azaltmışlardır. Ekinleri yiyen kargaları pek ürkütmeseler de, tarlaları insanlar için daha cazip hale getirmişlerdir.

Bugün “korkuluk” dendiğinde genellikle ilk akla gelen eski giysiler giydirilmiş ve samanla doldurulmuş bir figürdür. İster doğru ister yanlış, kargaların belleğine övgü niteliğindeki popüler bir görüş, giysileri daha önce bölgede kargalara ateş etmiş birinden alındığında korkuluğun daha etkili olduğudur. Yaygın bir uygulama da, korkuluklara rüzgârda uçuşan parlak şeritler iliktirmektir, hareketin orada canlı birinin durduğu aldatmacasını yaratacağı umulur. Genellikle korkuluklara parlak metal veya cam parçaları takılır, bunların güneş ışınlarını yansıtıp, kuşların gözlerini kamaştırması amaçlanır.

Korkuluğun yanına bir iki tane ölü kuş koymak gibi eskiden kalma bir âdet vardır. Daniel Defoe’nun roman kahramanı Robinson Crusoe’nun da uyguladığı bu âdet, diğer kuşlara uyarı niteliğindedir. Kanuna veya düzene isyan etmeye kalkışanlara ibret olsun diye, korsanların veya isyancıların cesetleri darağaçlarında veya demir kafeslerde sergilenirmiş. Yalnızca kargaları korsanmışlar gibi görmek, mısır tarlalarında bu tür bir yöntemin etkisiz olacağını görmeye karşı insanları körleştirmiş olabilir. Ormanın ve tarlaların yaratıkları ölümün görüntüsüne tümüyle aşinadırlar. Kuzgunlar ve diğer kargalar kendilerinden birinin ölüsünü görünce ilk başta paniklerler, ama her durumda, yabani hayatta ölü hayvanın bedeninin yenmesi ya da çürüyüp yok olması bir iki günden uzun sürmez.

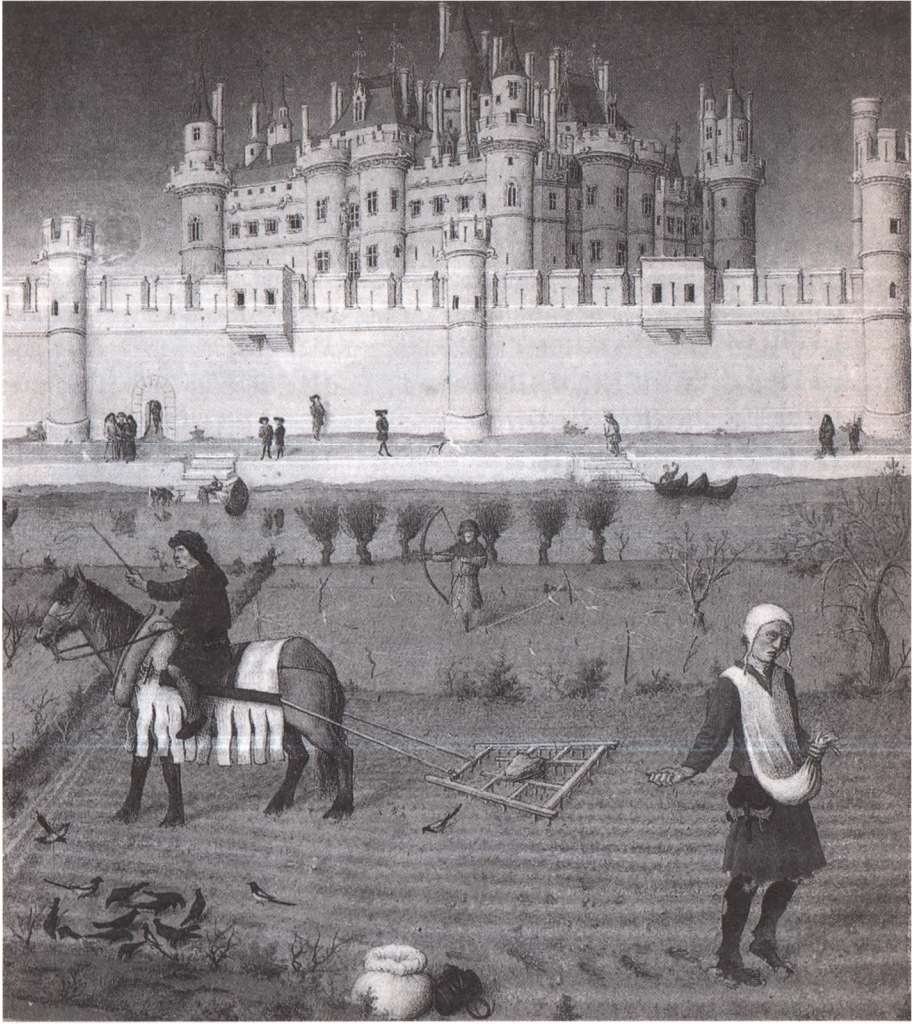
Korkulukların tarihi çok eski zamanlara uzanır, sadece kuşları kışkırtmak için değil, büyücülükte de kullanılmışlardır. Aelian, Adriatik kıyılarındaki bir kabile olan Venetilerin tohumları serpmeye başlamadan önce gerçekleştirdikleri bir törende küçük kargalara arpa, bal ve yağdan özenle yapılmış yiyecekler sunduklarını anlatır. Küçük kargalar sunuyu kabul ederlerse, güven içinde ekim yapabileceklerine inanırlarmış. Aksi halde, kuşların ekilen bütün tohumları yiyecekleri ve kıtlığa yol açacakları sanılırmış. Bu tür ayinsel uygulamalar büyük olasılıkla bir mihrabın önünde ve belki de dinsel imgeler eşliğinde gerçekleştiriliyordu, ancak bunlar kaydedilmemiş.

Resim 74. "Kargaları tarlalardan uzak tutmak için her çareye başvuruldu. 19. yüzyıl sonlarından kalma bu resimde Amerikan yerlileri kargaları kaçırmak için tencere çalıyor.

Aslında korkuluk, Yunanlıların ve Romalıların tarlalara yerleştirdikleri ahşap bereket tanrısı Priapus heykellerinden geliyor da olabilir. Priapus, şarap tanrısı Diyonsos ile aşk tanrıçası Venüs'ün oğludur. Ana baba-sının bu kadar haşmetli olmasına karşın, o çirkinliğiyle ünlüdür ve kuşlar bile onun görüntüsünden korkarlar. Priapus resmedilirken bir elinde asa ile gösterilir, daha da dehşet verici olması için mor renk kullanılırdı. Tanrının diğer elinde bir orak taşıması, bereketli bir hasat umudu demektir.

Başka bir kuram da, korkulukların tarihinin hasat bebeklerine dek uzandığıdır. Bu bebekler geleneksel olarak hasadın son demetinden yapılır. Hasat bebeği İskoçya'da "*hag*" İngiltere'de "*corn doll*," Polonya'da "*ba-ba*" ve Almanya'da "*kornwolf*" olarak bilinir. Hasat bebeği genellikle törenle tarlalarda dolaştırılır ve tahılın ruhunu temsil eder. Başakların üzerinde, tıpkı kasabanın damları üzerindeki ortaçağ kulesi gibi yükselen korku-

Resim 75. Berri Dükü için Limbourg Kardeşler tarafından yapılan *Trés Riches Heures*'da (Dua Saatleri Kitabı) Ekim ayına ait resimde korkulukların ilk örneklerinden biri görünüyor. Ön planda tohumları yiyen karga ve saksâğarlara bakılacak olursa pek işe yaramadığı anlaşılıyor.

luk gerçekten de tarlanın ruhu gibi gözüktür. Korkuluklar ayrıca Kelt din adamları tarafından verimli bir hasadı güvenceye almak üzere gerçekleştirilen insan kurban törenleriyle ilişkili olabilir. Ancak bu tür kuramlar herhangi bir somut kanıttan çok korkuluklara dair kendi sezgilerimize dayandırılmaktadır.

12. yüzyıl başlarından kalma anonim bir İngiliz şiiri olan *The Owl and the Nightingale*'de (Baykuş ve Bülbül), korkuluk olarak kullanılan insana benzer kuklaya gönderme vardır. Bülbül ve baykuş hararetli bir tartışmada karşılıklı atışmalar, bülbül kasvetli hasmıyla alay eder. Der ki, baykuş vurulacak olursa, içi doldurulup bir kazığın üzerine oturtulacak ve özellikle kargalar olmak üzere diğer kuşları kaçırtmak üzere tarlanın ortasına konacaktır. Ortaçağın alegorik düşüncesine göre bu imge iblis ruhları korkutan bir haç olsa gerek. Baykuş yanıtlar, ölümü bile hasmının avare ötüşünden daha yararlı olacaktır.

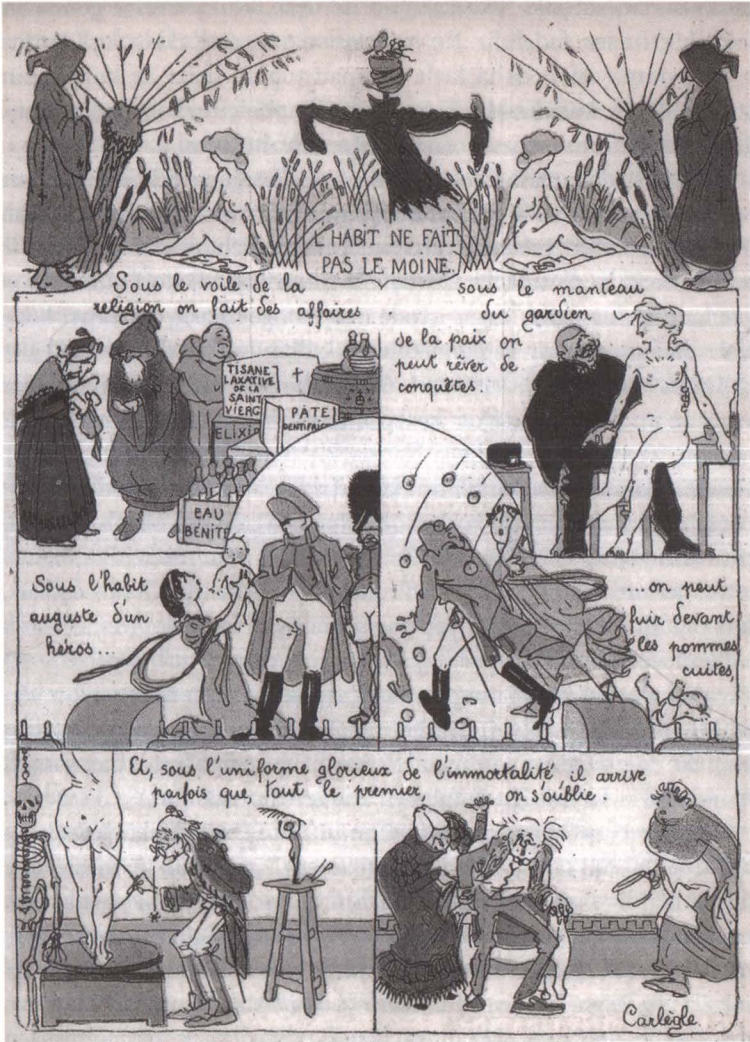
Berry Dükünün yaptırdığı *Trés Riches Heures* adlı eserde, 15. yüzyıl başlarında Limbourg kardeşler tarafından çizilen ve ekim ayını temsil eden bir resimde, bu türden bir korkuluk yer alır. Burada bir insan kuklası ok ve yay tutmaktadır. Figür pek de etkili görünmüyor, çünkü ön planda kuşlar tohum eken kişinin ardından tohumları gagalıyorlar.

16. yüzyılda, edebiyatta korkuluklara göndermeler yaygınlaşmıştır, Shakespeare'in eserlerinde pek çok gönderme yer alır. *Kısasa Kısas*'ta Dük Vincentio'nun vekilharcı Angelo kanunların katı biçimde uygulanmasını şu dizelerle ister:

Kanunu korkuluğa çevirmemeliyiz,
Avcı kuşlardan korkup koymuşsak,
Onu tek bir biçimde bırakıp,
Aalışkanlığın onu kuşların dehşeti yerine,
Tünekleri haline getirmesine izin vermemeliyiz.

W. Shakespeare

Edebiyatta korkuluklara göndermeler daima alaycı ve hicivli olmuştur. W.B. Yeats, *Among School Children* isimli şiirinde şöyle der: "Kuşları korkutmak üzere eski değneklere giydirilmiş eski giysiler." Edmund Spen-

Resim 76. 'Keşişi keşiş yapan cübbesi değildir.' Korkuluk, yüzyıl önceki bu Fransız karikatüründe olduğu gibi genellikle budalalık simgesi olarak kullanılmıştır.

ser’de ve ondan sonraki Rönesans eserlerinde, korkuluklara göndermeler özellikle küçümser ifadelidir. Ne var ki, modern çağa yaklaştıkça, korkulukların işe yaramayırları daha fazla sempati toplar, daha az horgörölür olmuştur. Giderek, korkuluklar bir modern sanat biçimi ve kırsal geçmişimizin nostaljik bir anımsatıcısı olarak değır kazanmıştır.

Korkulukların silueti ay ışığının aydınlattığı gecede belli belirsiz seçilir ve ansızın onlarla karşılaşan insanları ürkütmekte çok başarılı olabilirler. Pennsylvania’ya yerleşen Almanlar korkuluğa bazen “öcü adam” [*bootzamon*] derlermiş. Amerikan efsaneleri, insan biçimli korkulukların geceleri canlandığını anlatır. Yıllar içinde öcü [*boogeyman*], çocukları korkutarak uslu davranmalarını sağlamak üzere kullanılan bir figür halini almış.

Korkuluğun baş karakter olduğu birçok öykü vardır. Nathaniel Hawthorne’un ilk kez 1846’da basılan *Mosses from an Old Manse* adlı derlemesindeki “*Feathertop*” karakteri ilk örneklerden. Öyküde Rigby Ana isimli bir New England cadısı, tarlalarını kargalardan ve karakuşlardan korumak üzere olabilecek en gerçekçi korkuluğu yapmaya çalışır. Korkuluğun sırtı geceleri üzerine binip dolaştığı çalı süpürgesinin sapıdır. Bedenine, Londra ve Paris’ten gelme, eskimiş de olsa çok şık giysiler giydirir. Oyulmuş balkabağından yaptığı kafasına tüyler yapıştırır. Sonra da korkuluğun tarlalarda ziyan edilemeyecek kadar hoş olduğuna karar verince sihirli piposunu tüttürmesi için ona vererek korkuluğu canlandırır ve genç bir hanıma kur yapması için şehre yollar. Artık adı Feathertop (Tüylübaş) olan korkuluk, çok zeki ve cazip bir erkek haline gelmiştir. Ne var ki, gerçekte bir demet samandan ibaret olduğunu fark ettiği an, pipoyu elinden atar ve ölür.

Bugün Hawthorne’un öyküsü unutulmuş olsa da, korkuluğu popüler kültürde önemli bir figür haline getirmiştir. Doğuştan gelme zekâsı, buna karşın kendine güvensizliğiyle Feathertop 20. yüzyıl başlarından itibaren edebiyatta, hatta gerçek yaşamda çoğu korkuluk için bir model oluşturmuştur. L. Frank Baum tarafından yazılan *The Wonderful Wizard of Oz* (1900, *Oz Büyücüsü*, 1990) ve onu izleyen kitaplarda, ortaçağa uzanan bir fantezi, çocuk edebiyatındaki en sevilen karakterlerden biri haline gelmiştir. Dorothy isimli kahramanın korkulukla karşılaştığı pasaj, çocuk edebiyatındaki en ünlü sahnelerden biridir. İlk başta korkuluk gerçekten kuşla-

nı ürkütmüştür, ama sonra yaşlı bir karga onu hiçe saymış ve omuzuna tünemiştir. Korkuluk olayı şöyle anlatır:

Karga dedi ki: “Acaba çiftçi beni böyle beceriksizce kandıracağını mı sandı? Aklı başındaki her karga senin saman dolu bir şey olduğunu görebilir.” Sonra ayaklarının dibine zıpladı ve canının çektiği kadar mısıy yedi. Ona zarar vermediğini gören öbür kuşlar da mısırın başına üşüştiler, çok geçmeden etrafında bir sürü kuş vardı.

İlk başta bu beni üzdü, çünkü o kadar da iyi bir Korkuluk olmadığımı gösteriyordu; ama yaşlı karga içimi rahatlattı, dedi ki: “Kafanda beynin olsaydı, birçoğu kadar iyi bir adam olurdu, hatta bazılarından daha iyi bir adam. Bu dünyada sahip olmaya değer tek şey beynidir, ister karga ol, ister insan.”⁶

Herhalde hemen herkes bundan sonra neler olduğunu biliyordur. Birçok serüvenden sonra Oz Büyücüsü korkuluğun en başından beri gerçekten çok zeki olduğunu ortaya koyar. Saman adamın ihtiyaç duyduğu tek şey, zekâsını kanıtlayacak bir vesikadır. Bu öykü, 20. yüzyılın ikinci yarısında, yüksek benlik değerinin geniş yelpazedeki kişisel ve toplumsal rahatsızlıkların çözümü olarak sunulduğu popüler kültür eğilimlerinin başlangıcıdır. Bir tür eski dost gibi korkuluğun omzuna tüneyen yaşlı bilge karga, Amerikan popüler kültüründe ikonik bir imge haline gelmiştir. Her Cadılar Bayramında, posterlerde ve hemen her yerde boy gösterir, ama pek az kişi bunun L. Frank Baum'un çocuk klasiğinden geldiğinin farkındadır.

İngiltere’de, Oz Korkuluğunun rakibi, 1936’da romancı Barbara Euphan Todd’un yarattığı, “Worzel Gummidge” karakteridir. Todd’un öyküleri radyo oyunları, TV programları ve filmlerde anlatılır durur. Kukla Worzel’in kafası bir şalgamdan oluşur. Siyah bir melon şapka giyer, sevimli ama öfkesi burnunda, yontulmamış bir taşralıdır. Küçük kuşlara bile korkutucu gelmez. Bir çift kızılgerdan ceket cebine yuva yapmıştır, kırlangıçlar bedeninden saman çalarlar. Buna karşın, ekin kargalarını korkutmakta iyi bir iş çıkarmıştır. Worzel bu başarısının sırrını çok derbeder görünmesiyle açıklar, çünkü ekin kargaları, yuvaları dışında, pek düzen aşığdırlar.

Kuşlarla olan ilişkilerinde Worzel yetişkinleri ürkütebilen, ama küçük çocuklara dostça davranan bir amca gibidir.

Kırsal yaşamla ilişkilendirilen el yapımı diğer birçok şey gibi, geleneksel korkuluklar da daima şüpheli olagelmış yararlılıklarını büyük ölçüde kaybetmiş, ama yüksek teknoloji kullanılan çağımızda nostaljik bir çekicilik kazanmışlardır. Kargaları kaçırmayı gerçekten kafaya koymuş çiftçiler tarlalarına çeşitli elektronik modeller yerleştirebiliyorlar. Bunların bazıları düzenli aralarla parlayıp itfaiye düdüğüne benzer sesler çıkarmaya programlanmış. Bazıları, silah sesi ve diğer tehdit edici sesleri kayıttan çalıyor. Çetrefil bir teknoloji ürünü olan bazıları üstelik ayrıca bacaklarını sallıyor veya başlarını döndürüyor. Bu kuklaların kargaları ürkütmek açısından yararlılıkları hâlâ kuşku götürür olsa da, insanları ürkütmekte bir hayli etkili oldukları söylenebilir.

Her durumda, kargaları uzak tutmaya çalışmak konusunda ciddi olan bir çiftçi, kuşların bir adım önünde olabilmek için sürekli yenilik yapmak zorundadır. Catherine Elston, Arizona'da Hopi yerlisi olan bir çiftçinin tarlaya bir teyp getirip sesi sonuna kadar açarak rock'-n'-roll çaldığını yazar. Ertesi gün tarlasına geldiğinde eskisinden de daha çok sayıda karganın neşeyle ritme uygun olarak zıplamakta olduklarını görmüştür.

İşe yarama kisvesini bir kenara bırakan korkuluk artık bir sanat eseri statüsü kazanmıştır. Bugün Amerika'da birçok köyde her yıl ekim ayında "korkuluk festivali" düzenlenir. Korkulukların yapılması da oyunlaştırılmıştır. Bunlar ulusların kültürlerini yansıtır. Herhalde kargaların somurtuk bir yüzü özellikle tehditkâr bulacakları umuduyla Fransız korkulukları asık suratlıdır, oysa iyimser Amerikan korkulukları devamlı gülümserler. İngiliz ve İrlandalı korkuluklarını politik ve toplumsal hicivlerde kullanırlar. Amerika'nın güneybatısında yaşayan Zuni yerlilerinin korkulukları kemikler, çaputlar ve derilerden yapılmış rengârenk iblislerdir. Japonlar korkuluklarını genelde hasat tanrısı Sohodo-no-kami'ye benzetirler. Korkuluğun dibine bazen pirinç kekleri gibi ufak sunular bırakılır. Anlatılar tanrının mevsimlik evini bir korkuluğun içine kuracağını söyler.

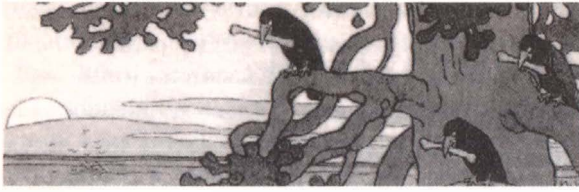
20. yüzyılda korkuluk çeşitleri hemen her yerde iyice artmıştır. Bugün artık düş gücüne sınırsız oyun fırsatları sunarlar. Hayalet, büyücü, vampir, dansçı, uzaylı, rap dansçısı ve türlü iblis kılığına girerler.

YİRMİNCİ YÜZYIL VE ÖTESİ

*Rızkın bol olsun! Ve sonsuza dek,
Hem de sonsuza dek rızkın bol olsun.
Gak! Gak! Gak!*
SEAN O'CASEY, *The Green Crow*

Hayvanlara dair yazılıp çizilen her şey, doğal âlemle temas kurma çabasıdır, ancak insanlar doğayı birbirine tezat biçimlerde algı-larlar. Van Gogh için doğa hâlâ bir âhenk kaynağıdır, ama 19. yüzyılın sonuna doğru, insanlar giderek vahşi yaşamın içerdiği şiddetle uğraşır olmuşlardır. Nispeten barış ve refah içinde geçen onlarca yıldan sonra birçok Avrupalı ve Kuzey Amerikalı sıkılmış ve yerinde duramaz ol-muştur. Friedrich Nietzsche gibi düşünürler yabani yaratıkları, özellikle de avcı olanlarını yiğitliklerle dolu bir geçmişle, Homeros kahramanları-nın ezele uzanan canlılığıyla ilişkilendirmiştir. Bu esin, İngiltere’de Rud-yard Kipling ve Kuzey Amerika’da Ernest Thompson Seton gibi “yabani hayvan öyküleri” olarak bilinen tarzın öncülerinin eserlerini doldurmuş-tur. Bu yazarlar, burjuva erkek ve kadınların içine düştükleri sefahatin ak-sine, hayvanların epik bir ölçekte yaşadıklarını düşünüyorlardı. Seton, *Wild Animals I Have Known* adlı kitabının girişinde şunları yazar, “Vahşi bir hayvanın yaşamı daima trajik bir biçimde sonlanır.” Daha sonra, çeşit-li hayvanların öykülerini anlatır, bunların birçoğu uygarlıktan kaçan ro-mantik haydutların öyküleridir.

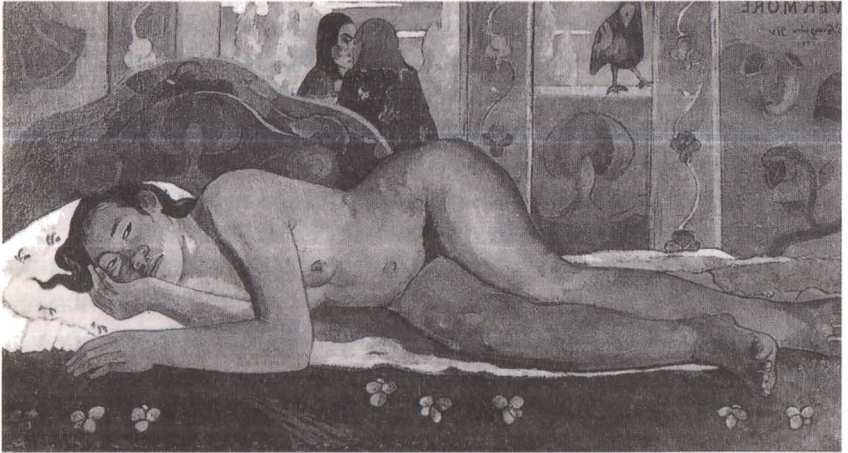
Seton’un hayvan kahramanlara dair öyküleri arasında “Gümüş Be-nek (*Silverspot*), Bir Karganın Öyküsü” de yer alır. Hayvan kahramanlarının çoğu gibi, gagasındaki bir beyaz leke yüzünden Gümüş Benek ismini alan karga da sıradışı bir cesarete ve zekâyâ sahip bir savaşçıdır. Yaklaşık iki yüz kargadan oluşan bir sürüyü Toronto yakınlarındaki bir tepeye götürür. Tıp-kı bir komutan gibi, kılavuzluk ettiği kargalara, silahlı insanlar gibi tehdit-lerden kaçmak veya yiyecek bulmak üzere çeşitli manevralarla talim yaptı-rır. Sürü onun liderliğinde serpilir, ta ki liderleri bir kış gecesi bir baykuş

Resim 77. Ivan Bilibin'in (1876-1942) deseni 20. yüzyıl başlarında kıtlıklar, toplu kıyımlar ve savaşların olduğu Rusya'daki yaşamın çetinliğini yansıtır.

tarafından öldürölünceye dek. Lidersiz kalan kargaların nüfusu giderek azalır, sürü sanki artık yok olmaya mahkûmdur.

Gilbert White gibi az sayıda dirayetli gözlemcinin çalışmalarına karşın, hayvan davranışları üzerine çalışmalar Aristoteles'ten Darwin'e dek büyük oranda duraklamıştır. 19. yüzyıl sonunda hâlâ tam olarak tanınmış bir akademik disiplin olmaktan uzaktı. Kuşkusuz Seton'un bilimsel emelleri vardı, bir iki ufak yorum ve süsleme haricinde, bütün hayvan öykülerinin gerçeğe dayandığını vurguluyordu. Zamanının en popüler doğabilimcisiydi, ancak meslektaşları bilimadamları arasında gerçeğe sadık kalmak açısından pek de iyi bir ünü yoktu. Hayvanlar arasında çok zaman geçirdiği ve gözlem-

Resim 78. Paul Gauguin'in *Hiçbir Zaman* (1897) isimli tablosu, belirsiz bir biçimde Poe'nun şiirine atıfta bulunuyor. Belki de Tahitili kadın, kuzgun aracılığıyla aşığından bir haber almakta...

lerini özenle kaydetmeye çalıştığına kuşku yok. “Gümüş Benek” öyküsünde kargaların dilini kaydetmek üzere müzik notaları bile kullanmıştı.

Birçok şair ve romancının geleneksel kahramanlığın olanaklı olduğundan kuşkuya düşerek J. Alfred Prufrock veya Leopold Bloom gibi “anti-kahramanlara” döndüğü bir çağda Seton hayvan öykülerini epik savaşlara girişen yürekli kahramanlarla doldurmuştur. Hayvanları daima “tarih yazan büyük adamlar kuramı” da denen bakış açısından görmüştür. Bu bakış açısı, ekonomik veya coğrafi koşullardan çok, öne çıkan, sivrilen bireyleri vurgular. Bu öyküler insanlar hakkında yazılmış olsalardı, büyük olasılıkla ucuz romanlar olarak bir kenara atılırlardı. Hayvanlar üzerine yazılmış olduklarından, Seton’un duygusallığı ve melodram eğilimi daha çok kabul görmüştü. Onun hayvan kahramanlarından her biri, Annibal, Robin Hood ya da geçmişteki yüce kişiliklerden birinin bir versiyonuydu. Gümüş Benek’e gelince, o da, kendi trajik ölümüne dek öncü yerleşimciler grubunu kanunsuz güçlere karşı savunan bir tür Wyatt Earp veya Wild, Bill Hickok idi. Her ne kadar muazzam bir kargagiller topluluğunun tek bir karizmatik birey tarafından yönetildiği fikrine inanmak zor olsa da, bazı kargalar gerçekten diğerlerinden daha otoriter gözüktürler. Öte yandan, kargalar sürprizlerle doludurlar ve böyle olmadığından emin olmanın hiçbir yolu yoktur.

Kargagiller üzerine bilimsel çalışmalar, yirmi yıl kadar sonra, en az Seton Thompson kadar karizmatik ve ondan çok daha kurnaz olan, tanınmış Avusturyalı etolog Konrad Lorenz’in araştırmalarıyla popülerlik kazandı. 20. yüzyılın ilk yarısına iki dünya savaşı damgasını vurmuştu ve her iki doğabilimci de hayvanları askeri mecazlarla ele alıyorlardı. Lorenz 1938’de Almanya’nın Avusturya’yı ilhakından hemen sonra Nazi Partisine katılmıştı ve başvurusunda, “yaşamım boyu sürdürdüğüm bilimsel çalışmalarım –ki bunlarda evrimsel, ırksal ve sosyo-psikolojik sorular en büyük önemi taşıdı– Nasyonal Sosyalist düşüncenin hizmetinde olmuştur” diyordu.’ Kısa süre sonra Lorenz, Nazi hükümetinin Irk Politikası Dairesine de üye olmuştu. Savaşın sona politik eylemlerini örtbas etmeyi başardı ve hayvanlarla geçen hayatını anlatan *King Solomon’s Ring* isimli bir kitap yazdı. Rağbet gören bu kitap çok geçmeden uluslararası en çok satanlar listesine girmişti bile.

pi Volo
LAPERITIF

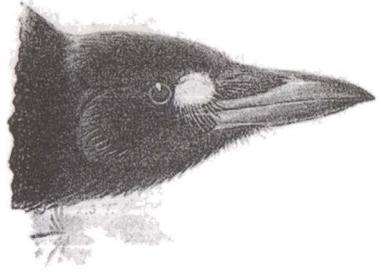

Resim 79. 1920'lerden kalma bu Fransız reklamında yer alan bu kuş büyük olasılıkla, toprak ve havayla yakından ilişkilendirilen gri leş kargasıdır.

Resim 80. Edouard Manet ve Mallarmé, Poe'nun 'Kuzgun'da yarattığı anlatıcıyı, sanayileşmiş metropoldeki bir konakta yaşayan bir aristokrat olarak yorumlarlar. Hem kuş hem de ev birer anakronizma [zamandışılık] halini almıştır.

Kitap sevimli küçük öykücükler ve karikatürlerle doluydu. Lorenz, evcil bir kuzgun besliyordu, kuş ara sıra komşuların çamaşır ipinden kadın iç çamaşırları çalarak onları sinirlendiriyordu. Ancak yabancı hayata salmadığı küçük kargalar ona daha da büyük malzeme kaynağı olmuştu. Bir keresinde, beslediği koloniden çok sayıda küçük karga üzerine üşüşmüş, bir elini gagalamaya başlamışlardı. Sonradan fark etmişti ki, elinde tuttuğu ıslak siyah mayo yavru bir küçük kargayı andırıyordu. Bundan vardığı sonuç, küçük kargaların civcivi andıran herhangi bir nesne gördüklerinde tetiklenebilen savunmacı bir içgüdüye sahip olduklarıydı.

Her şeye rağmen, yazarın Nazi bir kuramcı olarak geçmişi, doğayı bir hâkimiyet ve sonu gelmez çatışmaların bir alanı olarak ele alan bakış açısında belirgindi. Tıpkı Ernest Thompson Seton'un kişisel büyüklüğe saplanmış olması gibi, Lorenz de hiyerarşiye kafayı takmıştı. Kolonisindeki küçük kargaların tam olarak piramit şeklinde bir yapıda örgütlendiklerini gözlemlediğini öne sürüyordu. Her küçük karga, hangi kargaların astı, hangilerinin üstü

Resim 81. (solda) "Porselen bir fincan kulpu, koleksiyonun en değerli parçası:" Ernest Thompson Seton tarafından *Silverspot: The Story of a Crow* (1898) [Gümüş Benek: Bir Karganın Öyküsü] için yapılmış bir çizim.

Resim 82. Ernest Thompson Seton tarafından çizilmiş Gümüş Benek portresi.

olduğunu biliyordu, gerçek bir orduda olduğu gibi. Ne var ki, Lorenz'in yüksek rütbeli olduklarını düşündüğü bazı küçük kargalar sözde astlarıyla ilişkilerinde sık sık geri planda kalıyorlardı. O halde insan rütbelerin doğru olarak saptandığına nasıl emin olabilirdi? Belki de rütbeler geçişli değildi, ya da sürekli değişiyorlardı. Lorenz bu olasılıkları aklından bile geçirmemiş, başka bir açıklama sunmuştu: "Çok yüksek kasttan küçük kargalar, en düşük dereceden olanları öyle aşağı görürler ki, ayaklarının altındaki toz kadar bile umursamazlar..."² Başka bir deyişle, küçük karga sürüsü bir tür dev şirket gibiydi, yöneticiler montaj hattında çalışanlarla konuşmaya tenezzül etmiyorlardı.

İnsanlar hayvan topluluklarını daima tanıdıkları kurumların terimleriyle betimlemişlerdir, onları monarşiler, ordular, sosyalist cumhuriyetler ya da günün modası neyse ona uygun kılıklara sokmuşlardır.

Seton ve Lorenz, yukarıda da söylendiği gibi, hayvan davranışları üzerine çalışmaların başlangıcına yakındılar. 20. yüzyıl ortalarından itibaren bu çalışmalar çok daha karmaşık ve gelişkin bir hal aldı. Her iki doğa-

Resim 83.

20. yüzyıl başlarından kalma bir kitabın içinde yer alan bu resimde, tefekküre dalmış bir soytariya çekildiği köşede bir tür 'bilge abdal' olan karga eşlik ediyor.

Resim 84. (karşı sayfada)

Pablo Picasso,
Kargalı Kadın (1904).
Belki de Dickens ve Poe etkisiyle, kuzgunlar toplum dışına itilmişlerin ve egzantriklerin yoldaşları olarak görülür olmuştur.

bilimci de kullandıkları yöntemlerin bilimsel statüsüne ilişkin yoğun çatışmaları alevlendirdiler; bu tartışmalar bugün de sürmekte. Seton ve Lorenz, gözü kara biçimde antropomorfiklerdi. Başka bir deyişle, bütün insan tepkilerini hayvanlara atfediyorlardı. Hayvanlara bu tür bir yaklaşımın sorunlarından biri de, toplum sürekli değişim halinde olduğundan, antropomorfizmin modasının çabuk geçmesiydi. Lorenz ve Seton'un kullandıkları modeller bugün artık kulağa ne hayvan ne de insan gibi geliyor. Günümüzdeki şirketlerde bile büyük oranda, Lorenz'in küçük kargaları arasındaki hiyerarşi yok.

Bu arada, popüler kültür iki doğabilimci-den bile daha antropomorfikti. Halk ozanlarının gösterilerinde Jim Crow karakterinde kargaların siyah Afrikalılarla özdeşleştirilmesi, kötücüllük derecesi azalsa da, 20. yüzyıl boyunca devam etmiştir. 1941'de *Uçan Fil Dumbo* isimli çizgi filmde, kahraman kocaman kulakları olan genç bir fildir ve genellikle ağır bir güney aksanıyla İngilizce konuşan, büyük çiftliklerde çalışan siyah işçiler gibi karşısına çıkan kargalar ona eşlik ederler. Blues tarzıyla "Sanırım hemen her şeyi görmüşümdür / Bir filin uçtuğunu gördüm ya" şarkısını söylerler. Her şeye rağmen kargalar açıkça kahramanın tarafını tutarlar. Dumbo'ya destek ve anlayış sunarlar, hatta onun uçma yeteneğini geliştirmesine yardım ederler. Warner Brothers'ın yine tartışmalara yol açan diğer bir çizgi film dizisinde başroldeki Heckel ve Jeckel isimli iki karga 1950'lerde ve 60'larda ABD'de çok popüler olmuştur. Bugs Bunny ve zamanın diğer

Resim 85.

Londra'da çıkan *Evening Standard* gazetesinde 10 Haziran 1940'ta yayınlanan bir karikatür: Himmler ve diğer Naziler felaket getiren kuzgunlar olarak resmedilmiş. [Karikatürün üst yazısı: Himmler, Hollanda'nın "işini bitirdikten" sonra şimdi Belçika üzerinde çalışıyor. Himmler'in elindeki kitabın üzerinde: Gestapo Ölüm Listesi. Karikatürün alt yazısı: Barış Melekleri Belçika'ya İniyorlar.]

birçok çizgi karakteri gibi, bu kargalar da nüktedan hilebazlardı, tıpkı siyahların yaşadıkları varoşlarda klişeleşmiş sokak serserileri gibi.

Yine de, İncil'de sözü edilen dönemlerden bugüne gelen kargagil imgeleri, ister kötü ister iyi olsunlar, nadiren onursuzdur. 20. yüzyıl, Eski Ahit ölçülerine göre kıyamet boyutunda olaylara sahne olmuştur, toplama kampları ya da nükleer bombalar gibi. Günümüzde, ekolojik çöküntü ya da terörizm gibi daha da büyük yıkım tehditleri söz konusudur. 20. yüzyılın ilk yarısında Portekizli yazar Miguel Torga bu korkuları, İncil'de yer alan Nuh'un Gemisi öyküsüne dayandırdığı "Vincent the Raven" [Kuzgun Vincent] başlıklı öyküsünde ele alır. Gemideki hayvanlardan biri olan kuzgun, insanoğlunun suçları yüzünden hayvanların ve toprağın cezalandırılmasına hiddetlenir. Sonunda, izinsiz olarak gemiden ayrılır, Ağrı Dağının tepesine konar, Tanrı'ya isyanını haykırır. Sel suları yükselmeye devam eder, ancak Vincent oradan kıpırdamayı reddeder. Tanrı sonunda, Vincent'i boğarsa yaratusının eksik kalacağını fark eder ve geri adım atar, isteksizce suların çekilmesine izin verir. Vincent, Sodom ve Gomora öncesinde Hz. İbrahim gibi, Yahudi peygamberlerin ve bilgelerin geleneğini izleyerek, adalet adına Tanrı'yı sorgular, onunla pazarlık eder, hatta ona meydan okur.

İrlandalı oyun yazarı Sean O'Casey'nin (1884-1964) kargayı kendi simgesi olarak seçmesi de benzer bir esinle olmuştur. Şöyle yazar: "Sıra-

dan bir kuş karga, tıpkı benim sıradan bir insan olmam gibi, hepimizin sıradan olması gibi.”³ Uzun boylu, dağınık tüylü bir dişi karganın öyküsünü anlatır. Karga, kümeslerden yumurta çalarak çiftçileri kızdırır. Bir akşam O’Casey attığını vurmakla ünlenmiş Teğmen Roche adındaki İngiliz subayının kötü ün yapmış hırsız ağaçta yakalamasına tanık olur. Teğmen yaşıyla tüfeğini kaldırmıştır, izleyenler karganın az sonra paramparça olacağını sanırlar. Ancak tüfek ateş almaz. Hiç kimse uçuşunu görmediği veya kanat sesi duymadığı halde karga sanki yok olmuştur. Ansızın uzaktan kuşun alaycı ötüşü duyulur. O’Casey’nin bu olayın anlamını kendi vatandaşlarına açıklamasına hiç gerek yoktu. Kuşkusuz karga onlara yüzlerce yıldır egemenlikleri altında oldukları İngilizlere meydan okuyan ve onların elinden kaçmayı başaran İrlandalı asileri anımsatmıştır.

O’Casey kendisini aslında kuzgun olan “yeşil bir karga” olarak görüyordu. Herkesin bildiği gibi, yeşil 1798 Wexford isyanının ardından İrlandalı asilerin giymeye başladıkları renkti. Kuzgun genellikle siyah gözüktür, ama ışığın açısına göre yeşil hatta mor bile gözükebilir. İngiliz idaresi altındaki İrlandalı milliyetçiler de aynı biçimde, gerçekte neye sadık olduklarını düşmanlarından gizliyor, yalnızca dostlarına açılıyorlardı. Aslında O’Casey, onun daha evrensel sosyalizm idealleri uğruna İrlanda davasını terk ettiğini düşünen birçok milliyetçi tarafından dışlanmıştı. Bu eleştirilere yanıtı, herkes göremese de, kuzgunun yeşil olduğuydu; tıpkı O’Casey’nin İrlandalı olması gibi. Oyun yazarı ayrıca eski İbranilerin yaşadıkları sıkıntılar ve çektikleri cefalar gibi, İrlandalıların verdiği savaşımın da evrensel bir anlamı olduğunu düşünüyordu. Karga, İngiliz İmparatorluğu gibi güçlü kurumların egemen olduğu bir dünyada zekâsıyla sağ kalan bütün insanları simgeliyordu.

Buna karşın, şair Ted Hughes kargaların akıllılığını köylü kurnazlığından çok şeytani bir büyü olarak görüyordu. Hughes’un Crow (1970) isimli şiir kitabında, baş kahraman ağgözlü ve acımasızdır, ama aynı zamanda yenilmezdir. Başlardaki bir şiir, “Rahim Kapısında Sınav” şöyle biter:

Kim umuttan daha güçlüdür? Ölüm
Kim iradeden daha güçlüdür? Ölüm

Aşıktan daha güçlü? Ölüm
Yaşamdan daha güçlü? Ölüm
Ama kim ölümden daha güçlüdür?
Belli ki ben.
Geç, Karga.

Karga, doğa güçleriyle ve hatta Tanrıyla akıl yarışırır. Modern insanoğlu gibi, bitimsiz can sıkıntısını arabalardan tutun, aya çarpan bir roketek de uzanan teknolojik keşiflerle gidermeye çalışır. Arada bir yenilse de Karga daima sağ kalmayı başarır.

Bütün kültürel devrimlerin tutucu bir yanı vardır, çünkü *statükonun* bozulması, unutulmuş geleneklerin su yüzüne çıkınlarına izin verir. Kargaların durumunda, bu gelenekler Hristiyanlık ve Yahudilikten çok öncele-re uzanan “öte dünyacı” (ktonik) çağrışımlar içerir. Buna bir örnek, Peter Beagle’nin *Hoş ve Özel Bir Yer* isimli romanıdır. Öykü kısmen, İncil’de yer alan İlyas Peygamber üzerine kuruludur. Hz. İlyas, ıssız topraklarda inzivaya çekilir, orada kuzgunlar tarafından beslenir. Günün birinde dirilmiş olan ölülerin hayali ona bahşedilir. Roman ABD’de çağdaş bir banliyönün mezarlığında geçer. Bay Rebok adındaki egzantrik eczacı bu mezarlıkta yaşar. Ölülerin ruhlarını karşılar, onlarla konuşur. Konuşan bir kuzgun onu beslemek için sandviç çalar. Tıpkı Bay Rebok’un canlılar dünyasıyla ölüler dünyası arasına sıkışıp kalması gibi, kuzgun da huzursuzca doğa ile insan uygarlığı arasında gidip gelir. Diğer birçok idealist gibi, kuzgun da yaptığı hizmetten alaycılığa kaçabilecek bir mizah duygusuyla söz eder: “Kuzgunlar bir hayli nevrotik kuşlardır,” der kargagil. “İnsanlara diğer bütün kuşlardan daha yakın ve bütün yaşamımız boyunca onlara bağlıyız, ama onlardan hoşlanmak zorunda değiliz.” Günün birinde Bay Rebok, tatminsiz ve olaysız yaşamlar sürmüş ve aşk sayesinde yeniden doğmayı umut eden Michael ve Laura isimli iki hayaletle bir araya gelmek üzere mezarlıktan ayrılır. Roman, artık kendisine ihtiyaç kalmayan kuzgunun ufukta daireler çizmesiyle sona erer. Kuşkusuz insanları eski alaycı mizah duygusuyla gözlemliyordur.

Modern dünya, önceleri öğreti ve coğrafya bariyerleriyle ayrı tutulmuş olan folklorik ve dinsel geleneklerin her türden harmanını yaratmış-

tır. Bu hareketler, büyük ölçüde Latin Amerika ve Karaippler'deki fakir mahallelerden kaynaklanan ve Santeria'dan tutun, genelde Avrupa ve Kuzey Amerika'nın orta sınıfına hitap eden New Age spiritüalizmine dek geniş bir yelpaze oluşturur. Bütün bu bağdaştırmacı (sinkretik) hareketlerde karga ya da kuzgun önemli bir ikondur. 19. yüzyılda "New Orleans'ın Vudu Kraliçesi" olarak bilinen güçlü büyücü Marie Laveau'nun öldükten sonra karga şeklinde dirildiği öne sürülmüştür.

Bugünkü gerçek yaşama ne kadar yansıdığını ya da ne kadar taşındığını söylemek güç olsa da, intikamın kutsal bir görev sayıldığı Hristiyanlık öncesi ahlak anlayışını temel alan birçok film ve gösteri yaratılmaktadır. Buna iyi bir örnek, Alex Proyas'ın yönettiği, 1993 yapımı *The Crow* (Karga) filmidir. Çabucak bir kültürün merkezi haline gelen film, Cadılar Bayramında nişanlısıyla birlikte bir caniler çetesi tarafından öldürülmüş olan Alex Draven adında genç bir rock müzisyeni hakkındadır. Bir karganın kılavuzluğunda Draven intikam almak üzere ölümler dünyasından geri döner. Karga onu teker teker katillere götürür ve Draven işkenceyle öldürerek hepsini cezalandırır. Bu sinematografik öç destanında bölümleri birbirinden karganın uçuş sahneleri ayırır.

Film teknik olarak iyi yapılmıştır, ama kung fu efsanesi Bruce Lee'nin oğlu ve kendisi de savaş sanatları ustası olan, Draven rolündeki genç yıldız Brandon Lee olmasa pek de dikkat çekmeyebilirdi. Film boyunca gangsterlerin Draven'ı kurşunla ya da bıçakla öldürmeye çalıştıkları, ancak silahların zaten ölü bir adama zarar vermeye-

Resim 86.

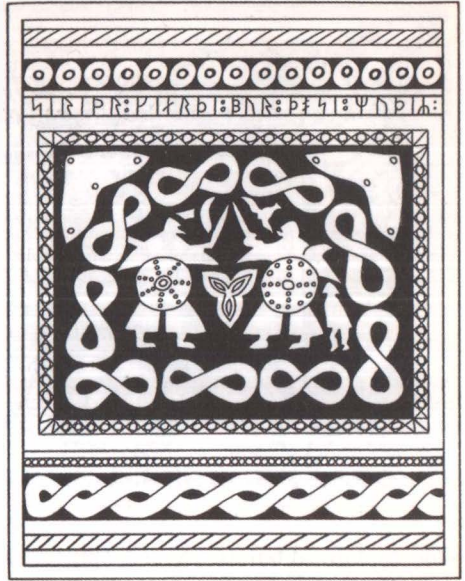
20. yüzyılın son çeyreğinin seçmeci, çapraşık spiritüalizmine iyi bir örnek: Brandon Lee'nin başrolünü oynadığı 1993 yapımı *The Crow* (Karga) filminin İtalyanca posterı.

ceğini anladıkları birçok sahne vardır. Ne var ki, son sahnelerden birinde, kuru sıkı atması gereken bir silahta gerçek kurşunlar vardı. Brandon ölüm-cül bir yara aldı ve 12 saat sonra öldü. Yoğun araştırmalardan sonra polis karizmatik genç aktörün ölümünün bir kaza olduğu sonucuna vardı, ancak o günden beri söylentiler ve efsanelerin ardı arkası gelmedi. Gerçekte yıldız sırlarını ele verdiği için bir savaş sanatları topluluğu tarafından mı öldürülmüştü? Gizlice Çin yeraltı dünyasını araştırdığı için mi öldürülmüş-tü? Öldüğü sahne gerçekten filmde yer alıyor muydu? Filmi, TV filmleri, dizileri ve çizgi romanlar izledi. Draven'in yanında bir kargayla hayaletva-ri gülümsemesi, ABD'de ve bütün dünyadaki fantezi ve korku tutkunları için simge haline geldi.

Peki ya dünyevi kargalar ne olacak? Hayvan davranışları üzerine araştırmalar 20. yüzyılın ikinci yarısında iyice gelişti ve birçok araştırmacı kariyerini kargagiller üzerine çalışmaya adadı. Sözelimi Lawrence Kilham karga gruplarını dikkatle izledi ve gözlemlerini titizlikle belgeledi. Daha ampirik yönelimli olan Bernd Heinrich çok sayıda alan çalışması gerçekleştirdi ve kuzgunların toplumsal yapılarını anlamaya uğraştı. Bu deneylerde ortalığa leşler bırakıyor ve yem haberinin kuşlar arasında nasıl yayıldığını inceliyordu.

Yöntemleri ne kadar gelişkin olursa olsun, bu tür araştırmacıların ortaya koydukları, bir sürü "bazen" ve epey çok "belki" ile kaldı. Henüz üniversite öğrencisiyken kuzgunlara hayranlık duymaya başlayan Heinrich'e hocası şunu söylemiş: "Kuzgunlar... senden daha akıllıdırlar ve onları zekâ yarışında anlamlı veriler elde etmeye başlayabilecek kadar aşman, yıllarını alacaktır."⁴ Yaşamının büyük bölümünü kuzgunları araştırmaya adanmış Heinrich şunları yazar:

Yıllardır kuzgunlarla yakın ilişki içinde yaşadım, bu sürede, bilimsel literatürde kuzgunlar üzerine yazılmış 1400'ü aşkın araştırma raporu ve makalede okumadığım ve mümkün olacağını hayal bile etmediğim şaşırtıcı davranışlar gözlemledim. Kuzgun davranışları üzerine bütün yorumların, arılarınki gibi, aynı biçimde programlanmış ve öğrenilmiş tepki kategorilerine sokulmasına kuşkuyla ba-

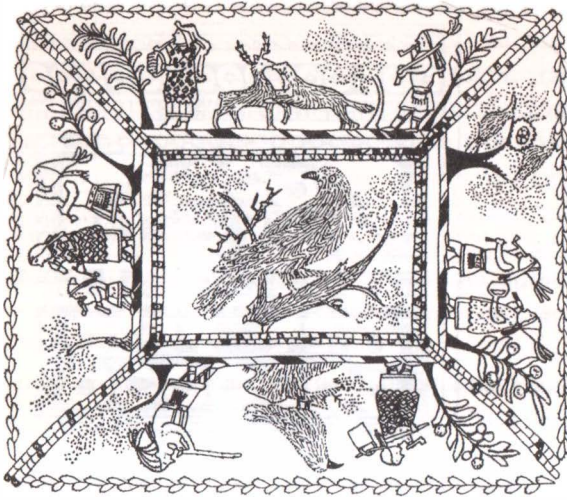

Resim 87. MS 5. veya 6. yüzyıldan kalma bir proto-Viking taş resminde yer alan desen. Savaş sürerken büyük olasılıkla kuzgun olan bir kuş yenilenin bedenini mideye indirmek üzere bekliyor.

kar oldum. Burada başka bir şeyler var... Nihayetinde, beyinlerinde neler olup bittiğini tam olarak bilmek, tıpkı sonsuzluk gibi, ulaşılmaz bir hedef.⁵

Heinrich, tıpkı insanlar gibi kuzgunların da ileri derecede bireysel olduklarını ve öngörülemeyen biçimlerde davranmaya yatkın olduklarını bulmuştu.

Kargagiller o denli esnekler ki, birkaç tanesinin davranışlarından genelleme yapmak çok zordur. Tıpkı insanlar gibi, kendilerine özgü bir kültürleri vardır, sözgelimi bilim adamları tarafından gözlenmek gibi, çok geniş yelpazedeki koşullara uyum sağlayabilirler. Çok sayıda kargagil güzleri ve kışın neden belli ağaç gruplarında toplanırlar? Peki insanlar neden Central Park gibi yerlerde toplanırlar? Bu soruyu insanlara yönelik olarak onlarca toplumbilimci, psikolog ve romancıya sorabilirsiniz, her biri farklı yanıtlar verecektir.

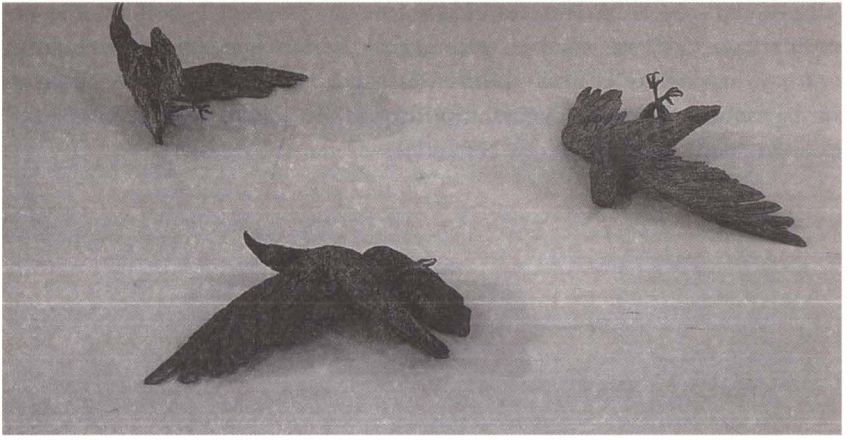

Resim 88. Amerika'nın kuzeydoğusunda yaşayan, Lenape'leri de içeren, dilsel ve kültürel olarak büyük bir grup olan Woodland yerlileri tarafından yapılmış bir kumaş deseni.

Güç, toplumsal temas, yiyecek, spiritüalizm, seks, doğa, para, korku... Kendi ilgilerine ve önceliklerine göre daha birçok şeyi vurgulayacaklardır. Yanıtların çoğu akla yakın gelecek, ama hiçbirisi tam olmayacaktır. Her yanıt kalabalıklar hakkında bir şey söyleyecek, ama daha çok yanıtlayan kişiyi anlatacaktır.

Çatılarda veya ağaç tepelerinde toplanan kargalar üzerine yazanlar hakkında da çok benzer şeyler söylenebilir. Bu tür bir soruyu ele alırken belli bir dereceye kadar antropomorfizm kaçınılmazdır ve bu, araştırmacının psikolojisini yansıtacaktır. Örneğin bir bilimadamı kargaların bunu korunma amacıyla yaptıklarını söylüyorsa, belki de bunun nedeni onun kendisini güvende hissetmiyor oluşudur. Diğer bir bilimadamı bunu topluma karışmak amaçlı yaptıklarını söylüyorsa, bu yanıt onun kendi yalnızlığını yansıtıyor olabilir. Kargagillerin davranışları öyle çok yönlüdür ki, asla tümüyle açıklanamazlar.

20. yüzyılın sonlarına doğru ve daha sonrasında kargalar, kentsel peyzajın gerçekten vahşi gözüken az sayıdaki öğesi arasında yerlerini korumuşlardır. Parlak, siyah renkleriyle kargalar genellikle pek tekin gözükmez, özellikle de karın üzerinde veya parlak sabah göğünde. Aynı zaman-

Resim 89. Kiki Smith'in *Three Crows* (Üç Karga) isimli heykeli (1995). Zehirli dumanlar veya böcek öldürücü ilaçlar yüzünden kuşların gerçekten ölüp, çarpmışa gerilmiş gibi bir halde gökten düşmelerinin ardından yapılmış olabilir.

da gürültücüdürler ve ötüşleri tam olarak müzikal sayılmasa da gayet taşkındır. İnsanların kargalara daha fazla dikkat etmiyor olmaları tuhaftır, ama bu onların bizim için önemli olmadıkları anlamına gelmez.

Genellikle kargaları ihmal etmemizin nedeni onlara dikkat etmek için fazla bir faydacı nedenimizin olmayışındır. İnsanlara yakın yaşayan hayvanların çoğunu sömürmenin yollarını biliriz. Sözgelimi mesaj taşımakta kullandığımız güvercinleri yediğimiz de olur. Fareler ve tavşanlar her yıl milyonlarca deneyde kullanılırlar. Kargalar, insanlarla hemen hemen aynı ortamlarda yaşamayı başaran ama en azından faydacı açıdan bize pek az yarar veya zarar veren çok az sayıdaki yaratık arasındadır. Genellikle insanlara tam bir kayıtsızlık gösterirler, sanki sabırla insanoğlunun devrinin geçmesini bekler gibidirler. İnsanlara başlıca yararları, buna yarar denebilirse, ilahi bir işaret veya kehanet taşımak şeklinde olmuştur.

Belki de, kargaları çoğu zaman fark etmediğimiz gerçeği, özel bir tür yakınlığın ifadesidir. Aşağı yukarı aynı biçimde, kalabalık bir caddede

yanımızdan geçen yüzlere de dikkat etmeyiz. Kargalar genellikle kriz zamanlarında ciddi ve mantıklı kadın-erkek herkes kaderin kılavuzluğunu aramaya başladığında fark edilirler. Kargalar, aşinalıkla asla yok olmayan bir hayranlık ve merak duygusu uyandırırılar. Bu açıdan ve diğer birçok açıdan kargalar insanoğluna çok benzerler.

KARGA'NIN KRONOLOJİSİ

KARGANIN KRONOLOJİSİ

MÖ 30-20 milyon

MÖ 12.000 civarı

MÖ 10.000 civarı

MÖ 3.000 civarı

Kargagiller ailesinin ilk ortaya çıkışı büyük olasılıkla bugün Avustralya olan büyük kara kütlesinde gerçekleşir.

Kıtalar birbirlerine yaklaşımaktadır ve kargagiller Asya'ya geçerler, ardından Avrupa'ya ve Amerika'ya yayıldıkça hızla evrimsel farklılaşmaya uğralar.

Son Buz Çağında kara leş kargası ile gri leş kargası farklılaşmaya başlar.

Şamanik kuzgun kültü Sibirya ve Orta Asya'dan kuzey yarıkürenin büyük kısmına yayılmaya başlar.

Efsaneye göre Nuh, gemisinden bir kuzgun gönderir, ancak kara bulunamaz; daha sonra güvercini gönderir ve gemi Ağrı Dağı'na oturur.

MS 20 civarı

MS 225 civarı

MS 500 civarı

MS 620 civarı

MS 864

Castor ve Pollux'a adanan bir tapınağın çatısında kuluçkadan çıkan konuşan bir kuzgun her gün foruma uçar, İmparator Tiberius'u ve diğerlerini isimleriyle selamlar. Kuş öldürülür, galeyana gelen halk faili öldürür ve kuş için, muazzam kalabalık bir cenaze töreni yapılır. (Plinius)

Münzevi Aziz Paul İmparator Decius'tan kaçmak için ormandaki bir mağaraya sığınır. Her gün bir karga ona yarım somun ekmek getirir. Bir keresinde Aziz Anthony Aziz Paul'u ziyaret eder, bu sefer karga bütün bir somun getirir. (Jacob de Voragine, *The Golden Legend*, 1290 civarı)

Arthur ile Owain'in orduları arasındaki bir İngiliz savaşında, Owain'in orduları sihirli kuzgunlardır, yaraları anında iyileşir ve hatta ölümden dirilirler, Arthur'un adamlarını yenmeye çok yaklaşırlar. (*Mabinogion*'da 'Rhonabwy'nin Düşü')

Efsaneye göre Hz. Muhammed düşmanlarından kaçmak için bir mağaraya saklanır. O zamanlar beyaz bir kuş olan karga peygamberi ele vermeye yeltenir ve Hz. Muhammed tarafından siyaha dönüştürülmek ve sonsuza dek lanetlenmek suretiyle cezalandırılır.

Bir Viking, bir kuzgun uçurup kendisi de ardından giderek İzlanda'yı keşfeder. (*Flokki Destanı*)

1812

1845

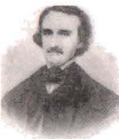
1862-74

1890

1890

Grimm Kardeşler'in kargagillere ait öykülerle içeren derlemesi '*Fairy Tales*'i (Masallar) ilk baskısını yapar.

Edgar Allen Poe'nun şiiri '*The Raven*' (Kuzgun) ilk kez yayınlanır.

Zararlı böceklerle karşı denetime yardımcı olmaları amacıyla Yeni Zelanda'ya kargagiller getirilir.

Van Gogh, son resimlerinden *Buğday Tarlası* ve *Kargalar*'ı bitirir.

Karga, peygamber Wovoka tarafından başlatılan Amerikan Yerlileri ruhlar Dansı'nda merkezdeki figür haline gelir.

MÖ 600 civarı

Appolodorus'a göre, bakire Coronis Apollo ile sevişir, ancak Ischys adındaki genç bir adamla evlenir. O zamanlar beyaz olan karga bu evlilik haberini Apollo'ya yetiştirir, tanrı kızgınlıktan kuşu siyaha çevirir.

MÖ 500 civarı

Demir Çağı boyunca kuzgunlar Keltler tarafından kuyulara gömülür; Winklebury'de bir kuzgun büyük olasılıkla bir kurban ayinine, bir çukurun dibine kanatları açılmış halde yerleştirilmiştir.

MÖ 330 civarı

Historia Animalium'da Aristoteles hem 'kuzgunun' (yani 'corax', hem de 'karganın' (yani 'corone') kentlerde yaşamayı seven kuşlar olduklarını söyler.

MÖ 200 civarı

Çiümeşti'de toprağa gömülü demir bir Kelt miğferi bulunur. Üzerinde kuzgun imgesi ve menteşelerle tutturulmuş kanatlar vardır.

MÖ 43 civarı

Lyon şehrinin eski adı *Lugdunum*, 'Kuzgun Tepesi' anlamına gelir. Şehir kuzgunların uçuşunu takip eden yerleşimciler tarafından kurulmuştur.

1349

Konrad von Megenberg doğa tarihi üzerine yazdığı ünlü kitabında kuzgunların çiftliklerdeki katırların veya öküzlerin gözlerini kasten oyduklarını bildirir.

1555

Pierre Belon, İngiltere'de kuzgunlara zarar vermenin ağır cezalarla yasaklandığını bildirir. Hastalıklan önlemek üzere leşlerin tüketilmesi için bu kuşlara ihtiyaç vardır. (*L'Histoire de la Nature des Oiseaux*)

1667

II. Charles Kuzguncubaşı'nın Londra Kulesinde ehil kuzgunlar beslemesini emreder.

1754

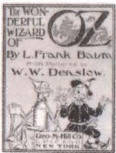
Pennsylvania Eyalet Meclisine verilen bir önergede, devletin sınırda toprak hakkı elde edebilmesi için her yerleşimcinin bir düzine karga vurmamasını koşul tutması istenir.

1785

Marie Antoinette Versailles'da bir kargayı ehlileştirir ve her sabah besler.

1900

L. Frank Baum, içinde bir korkuluğun da bulunduğu *Oz Büyücüsü* kitabını yayınlar.

1930'lar

Avusturyalı etolog Konrad Lorenz'in beslediği ehil kuzgun ve yabani hayvan salımadığı küçük kargalar kuramları için ona bol mazeret sağlar.

1970

Ted Hughes *Crow* (Karga) başlıklı şiir derlemesini yayınlar.

1993

Alex Proyas tarafından yönetilen *The Crow* (Karga) filmi kısa sürede bir kültür merkezi haline gelir.

2002

John Kacelnik'in laboratuvarında bir karga, yiyeceği alabilmek için bir teli büyük bir kanca haline getireceğini keşfeder. Şempanzeler ve maymunlar bu keşfi tekrarlayamazlar.

NOTLAR

Metinde geçen bazı şiirler aşağıdaki kaynaklardan alınmıştır.

Sayfa 34: (Meseller Kitabı 30:17)

Sayfa 59: (çev. Sabahattin Eyüboğlu, *Julius Casear*, Remzi Kitabevi, 1982)

Sayfa 60: (çev. Ülkü Tamer, Varlık Yayınevi, 1st. 1964)

Sayfa 61: (çev. Sabahattin Eyüboğlu, *Macbeth*, Remzi Kitabevi A.Ş. 1st. 1981)

Sayfa 105: (çev. Ülkü Tamer. *Modern Dünya Edebiyatı Antolojisi*. Haz. Enis Batur, Gergedan Yayınları, 1st. 1988)

Sayfa 124: W. Shakespeare, *Toplu Oyunlar 1*, Zeynep Avcı, Mitos Boyut Yayınları, 1st. 1996.

GİRİŞ

- 1 David Quamen, 'Has Success Spoiled the Crow?', *Natural Acts: A Sidelong View of Science and Nature* (New York, 1985), s. 30-31.
- 2 Keith Thomas, *Man and the Natural World* (New York, 1983), s. 138.
- 3 Burton Stevenson, ed., *The Macmillan Book of Proverbs, Maxims, and Famous Phrases* (New York, 1948), s. 1501.

MISIR, YUNANİSTAN VE ROMA

- 1 Pollard, John, *Birds in Greek Life and Myth* (New York, 1977), s. 179.
- 2 *Babrius and Phaedrus*, çev. Ben Edwin Perry (Cambridge, MA, 1965), s. 446.
- 3 Aesop, *The Complete Fables*, ed. ve çev. Olivia ve Robert Temple (New York, 1998), s. 37.
- 4 'The Comedy of Asses', *Plautus* içinde, çev. Paul Nixon (Cambridge, MA, 1961), c. I, dizeler 259-61.
- 5 Pliny, *Natural History*, çev. H. Rackham, W.H.S. Jones ve diğ. (Cambridge, MA, 1953), c. 10, kitap X, bölüm LX, kısım 121.
- 6 *Suetonius*, çev. J.C. Rolfe (Cambridge, MA, 1997), kitap XXIII, bölüm 2.
- 7 *Catullus/Tibullus/Pervigilium Veneris* içinde, ed. G.P. Goold, çev. J.P. Postgate (Cambridge, MA, 1962), kitap II, şarkı VI, dize 19-20.

AVRUPA ORTAÇAĞI VE RÖNESANS

- 1 Caroline Larrington, çev., *The Poetic Edda* (New York, 1996), s. 54.
- 2 Hugh of Fouilloy, *The Medieval Book of Birds: Hugh of Fouilloy's Aviarium*, çev. Willene B. Clark (Binghamton, NY, 1992), s. 174-5.
- 3 Seamus Heaney, çev., *Beowulf* (New York, 2000), dize 2440-44.
- 4 Arthur Quiller-Couch, ed., *The Oxford Book of Ballads* (Oxford, 1910), s. 67.
- 5 Richard Muir, *The English Village* (New York, 1980), s. 127.
- 6 Al-Qazwini, Hamdullah Al-Mustaufa, *The Zoological Selection of the Nuzhatu-L-Qulāb*, ed. ve çev. J. Stephenson (Londra, 1928), s. 21, 81.
- 7 Topsell, Edward, *The Fowles of Heaven, or History of Birdes*, ed. Thomas P. Harrison ve F. David Hoeniger (Austin, TX, 1972), s. 229.

AMERİKAN YERLİ KÜLTÜRÜ

- 1 James Mooney, *The Ghost Dance Religion and the Sioux Outbreak of 1890* (Chicago, 1965), s. 214.
- 2 *age.*, s. 219.
- 3 *age.*, s. 234.
- 4 Burns, Debbie, *Animal Totem Astrology: How to Use Native American Totems to Uncover Your Unique Relationship to Nature and the Seasons* (Sydney, 2001), s. 35.

ROMANTİK DÖNEM

- 1 Gilbert White, *The Natural History of Selborne* (New York, c. 1890), s. 9.
- 2 William Stewart Rose, *Apology Addressed to the Traveler's Club, or Anecdotes of Monkeys* (Londra, 1825), s. 168.
- 3 Jacob ve Wilhelm Grimm, *The Complete Fairy Tales of the Brothers Grimm*, çev. Jack Zipes (New York, 1987), c. I, masal 23.
- 4 Alexander Afanas'ev, *Russian Fairy Tales*, çev. Horbert Guterman (New York, 1973), s. 588-9.
- 5 'The Raven', *Last Flowers: The Romance Poems of Edgar Allan Poe and Sarah Whitman* içinde (Providence, RI, 1987), s. 5.
- 6 James Russell Lowell, *A Fable for Critics, by James Russell Lowell; with vignette portraits of authors de guibus fabula narratur* (Londra, 1890), s. 78.
- 7 R.H. Barham (takma ismi Thomas Ingoldsby), *The Ingoldsby Legends, or Mirth and Marvels* (Londra, 1866), s. 132.
- 8 Bruce Bernard, ed., *Vincent by Himself: A Selection of Van Gogh's Paintings and Drawings Together with Extracts from His Letters* [mektupları çev. Johanna Van Gogh] (Boston, MA, 1985), s. 214.

KARGALARIN TANRISI

- 1 Mary Webb, *Precious Bane* (New York, c. 1960), s. 45.
- 2 Wilson, Alexander, ve Charles Lucian Bonaparte, *American Ornithology, or the Natural History of Birds in the United States*, 4 c., ed. Robert Jameson (Edinburgh, 1831), I, s. 237-8.
- 3 James Giblin ve Dale Ferguson, *The Scarecrow Book* (New York, 1980), s. 28.
- 4 *age.*, s. 18.
- 5 Thomas Hardy, *Jude the Obscure* (New York, 1961), s. 19.
- 6 L. Frank Baum, *The Wonderful Wizard of Oz* (New York, 1960), s. 47.

YİRMİNCİ YÜZYIL VE ÖTESİ

- 1 Benedikt Föger ve Klaus Taschwer, *Die Andere Seite des Spiegels: Konrad Lorenz und der Nationalsozialismus* (Viyana, 2001), s. 79.
- 2 *age.*, s. 147.
- 3 Sean O'Casey, *The Green Crow* (New York, 1956), s. vii.
- 4 Bernd Heinrich, *Ravens in Winter* (New York, 1989), s. 59.
- 5 Bernd Heinrich, *Mind of the Raven* (New York, 1999), s. xxi.

- Aesop, *The Complete Fables*, ed. ve çev. Olivia ve Robert Temple (New York, 1998)
- Aelian, *On Animals*, 3 c., çev. A. F. Scholfield (Cambridge, MA, 1971)
- Afenas'ev, Alexandr, *Russian Fairy Tales*, çev. Norbert Guterman (New York, 1973)
- Al-Quazwini, Hamdullah Al-Mustaufa, *The Zoological Section of the Nuzhatu-L-Qulâb*, ed. ve çev. J. Stephenson (Londra, 1928)
- Angell, Tony, *Ravens, Crows, Magpies, and Jays* (Seattle, WA, 1978)
- Apollonius of Rhodes, *The Voyage of Argo*, çev. E.V. Rieu (New York, 1971)
- Aristotle, *Historia Animalium*, c. I (kitap I-X), ed. D.M. Balme (Cambridge, 2002)
- Aristophanes, 'The Birds', *Aristophanes içinde*, 3 c., çev. Benjamin Bickley Rogers (Cambridge, MA, 1974), II, s. 123-30
- Associated Press, 'Smart Crow makes her own tools to get food-research' *Daily Hampshire Gazette* (8 Ağustos 2002), s. C10.
- Babrius and Phaedrus, çev. Ben Edwin Perry (Cambridge, MA, 1965)
- Barham, R. H. (Thomas Ingoldsby, pseud.), *The Ingoldsby Legends, or Mirth and Marvels* (Londra, 1866)
- Baum, L. Frank, *The Wonderful Wizard of Oz* (New York, 1960)
- Beagle, Peter S., *A Fine and Private Place* (New York, 1922)
- Belon du Mans, Pierre, *L'Histoire de la Nature des Oyseaux: Facsimilé de l'édition de 1555* (Cenevre, 1997)
- Bernard, Bruce, ed., *Vincent by Himself: A Selection of Van Godgh's Paintings and Drawings Together with Extracts from his Letters* [mektuplar çev. Johanna Van Gogh] (Boston, MA, 1985)
- Bierhorst, John, *Mythology of the Lenape* (Tucson, AZ, 1995)
- Buck, William, çev., *Ramayana* (Berkeley, CA, 1976)
- Burns, Debbie, *Animal Totem Astrology: How to Use Native American Totemsto Uncover your Unique Relationship to Nature and the Seasons* (Sydney, 2001)
- Campbell, Joseph, *Historical Atlas of World Mythology*, 4 c. (New York, 1988)
- Cervantes, Migule de, *Adventures of Don Quixote*, çev. J.M. Cohen (New York, 1988)
- Christie, Antony, *Chinese Mytology* (New York, 1996)
- Cicero, *The Nature of the Gods and On Divination*, çev. C.D. Yonge (Amherst, MA, 1997)
- Cleasby, Richard, and Gudbrand Vigfusson, *An Icelandic-English Dictionary* (Oxford, 1957)
- Coombs, Franklin, *The Crows: A Study of Corvids in Europe* (Londra, 1978)
- Dähnhardt, Oskar, *Naturgeschichtliche Volksmädner*, 2 c., 3. bas. (Leipzig, 1909)
- Davis, Courtney. and Dennis O'Neil, *Celtic Beasts: Animal Motifs and Zoomorphic Design in Celtic Art* (Londra, 1999)
- Dickens, Charles, *Barnaby Rudge* (New York, 1966)
- Disney Studios, *Dumbo*, video, 60. yıldönümü baskısı (Los Angeles, 2001)
- Dolan, Edward F., *Animal Folklore: Fram Black Cats to White Horses* (New York, 1992)

- Elston, Catherine Feher, *Ravensong: A Natural and Fabulous History of Ravens and Crows* (Flagstaff, AZ, 1991)
- Ferguson, Gray, *The World's Great Nature Myths* (Helena, MT, 1996)
- Förger, Benedikt ve Klaus Taschwer, *Die Andere Seite des Spiegels: Konrad Lorenz und der Nationalsozialismus* (Viyana, 2001)
- Fontenay, Elizabeth de, *Le silence des bêtes: La philosophie à l'épreuve de L'animalité* (Paris, 1998)
- Giles, Herbert A. çev., *Strange Stories from a Chinese Studio* (New York, 1926)
- Giblin, James ve Dale Ferguson, *The Scarecrow Book* (New York, 1980)
- Gill, Sam D., ve Irene F. Sullivan, *Dictionary of Native American Mythology* (New York, 1992)
- Goodchild, Peter, *Raven Tales: Traditional Stories of Native Peoples* (Chicago, 1991)
- Goodwin, Derek, *Crows of the World* (Ithaca, NY, 1976)
- Grantz, Jeffrey, çev. *Early Irish Myths and Sagas* (New York, 1981)
- Green, Miranda, *Celtic Myths* (Austin, TX, 1993)
- , *Animals in Celtic Life and Myth* (New York, 1992)
- Grimm, Jacob ve Wilhelm, *The Complete Fairy Tales of the Brothers Grimm*, çev. Jack Zipes (New York, 1987)
- , *The German Legends of the Brothers Grimm*, 2 c., ed. ve çev. Donald Ward (Philadelphia, 1981)
- Gubernatis, Agelo de, *Zoological Mythology or Mythology of Animals* (Chicago, 1968)
- Hardy, Thomas, *Jude the Obscure* (New York, 1961)
- Hawthorne, Nathaniel, *The Old Manse* (Bedford, MA, 1997)
- Haining, Peter, *The Scarecrow: Fact and Fable* (Londra, 1988)
- Heaney, Seamus, çev., *Beowulf* (New York, 2000)
- Heinrich, Bernd, *Ravens in Winter* (New York, 1989)
- Herodotus, *Herodotus*, 4 c., çev. A.D. Godley (New York, 1926)
- Hitakonanu'larxk, *The Grandfathers Speak: Native American Folk Tales of the Lenape People* (New York, 1994)
- Hole, Christina, E. Radford ve M.A. Radford, *The Encyclopedia of Superstitions* (New York, 1996)
- Homer, *The Iliad*, çev. A.T. Murray (Cambridge, MA, 1967)
- Houlian, Patrick F., *The Animal World of the Pharaohs* (New York, 1996)
- Hugh of Fouillo, *The Medieval Book of Birds: Hugh of Fouillo's Aviarium*, çev. Willene B. Clark (Binghamton, NY, 1992)
- The Jerusalem Bible, *Reader's Edition*, ed. Alexander Jones (Garden City, NY, 1968)
- Joyce, P.W., ed., *Old Celtic Romances: Tales from Irish Mythology* (New York, 1962)
- Kilham, Lawrance, *The American Crow and the Common Raven* (College Station, TX, 1989)
- Kors, Alan C. ve Edward Peters, eds., *Witchcraft in Europe 1100-1700: A Documentary History* (Philadelphia, 1972)
- Larrington, Caroline, çev., *The Poetic Edda* (New York, 1996)
- Leeming, David ve Margaret Leeming, *A Dictionary of Creation Myths* (New York, 1994)
- Livy, *Livy*, 14 c., çev. B. O. Foster (Cambridge, MA, 1960)
- Lorenz, Konrad Z., *King Solomon's Ring: New Light on Animal Ways*, çev. Marjorie Kerr Wilson (New York, 1952)

- Lowell, James Russell, *A Fable for Critics*, by James Russell Lowell; with vignette portraits of authors de quibus fabula narratur (Londra, 1890)
- Maolotki, Ekehart, ed., *Hopi Animal Stories* (Lincoln, NE, 2001)
- Martin, Bobi, *All About Scarecrows* (Farfield, CA, 1990)
- Megenberg, Konrad von (Conrad von Alemann), *Das Buch der Natur* [reprint of the original edn of 1348-9] (Stuttgart, 1861)
- Mooney, James, *The English Village* (New York, 1980)
- Muir, Richard, *The English Village* (New York, 1980)
- Neal, Avon, and Ann Parker, *Scarecrows* (Barre, MA, 1978)
- Nelson, R. K., *Make Prayers to the Raven: A Koryukan View of the Northern Forest* (Chicago; 1983)
- Nicol, C. W., *The Raven's Tale* (Madeira Park, BC, 1993)
- O'Casey, Sean *The Green Crow* (New York, 1956)
- Ovid, *Fasti*, çev. James G. Frazer (Cambridge, MA, 1996)
- , *Metamorphoses*, çev. Rolfe Humphries (Bloomington, IN, 1955)
- Pausanias, *Description of Greece*, 5 c., çev. W.H.S. Jones (Cambridge, Ma, 1959-61)
- Plautus, 'The Comedy of Asses', *Plautus*, çev. Paul Nixon (Cambridge, MA, 1961), c. I, s. 123-230
- Pliny, *Natural History*, 10 c. çev. H. Rackham, W.H.S. Jones ve diğerleri (Cambridge, MA, 1953)
- Plutarch, *Greek Lives: A Selection of Nine Greek Lives*, çev. Robin A. Waterfield (New York, 1999)
- , 'On the Use of Reason by Irrational Animals', *Essays*, çev. Robin Waterfield (New York, 1992), s. 38-9
- Poe, Edgar Allan, 'The Philosophy of Composition', *Readings on Edgar Allan Poe*, ed. Bonnie Szumski (San Diego, CA, 1998), s. 137-47
- , 'The Raven', *Last Flowers: The Romance Poems of Edgar Allan Poe and Sarah Whitman* (Providence, RI, 1987), s. 11-13
- Poignant, Roslyn, *Oceanic Mythology* (New York, 1967)
- Pollard, John, *Birds in Greek Life and Myth* (New York, 1977)
- Proyas, Alex (Director), *The Crow*, video-kaset (Burbank, CA: Buena Vista Home Video, 1994)
- P'u Sung-ling, *Strange Stories from a Chinese Studio*, çev. Herbert A. Giles (New York, 1926)
- Quamen, David, 'Has Success Spoiled the Crow' *Natural Acts: A Sidelong View of Science and Nature* (New York, 1985), s. 30-35
- Quigley, Christine, *The Corpse: A History* (Londra, 1996)
- Quiller-Coch, Arthur, ed., *The Oxford Book of Ballads* (Oxford, 1910)
- Reid, Bill ve Robert Bringhurst, *The Raven Steals the Light* (Seattle, WA, 1988)
- Ritter, Johann ve Carl Kessler, ed., *Geseze der Republik Pennsylvanien* (Reading, PA, 1807)
- Roob, Alexander, *Alchemy and Mysticism* (New York, 1997)
- Rose, William Stewart, *Apology Addressed to the Traveler's Club, or Anecdotes of Monkeys* (Londra, 1825)
- Rowland, Beryl, *Birds with Human Souls: A Guide to Bird Symbolism* (Knoxville, TN, 1978)
- Sax, Boria, *Animals in the Third Reich: Pets, Scapegoats, and the Holocaust* (New York, 1999)
- , *The Parliament of Animals: Anecdotes and Legends, 1750-1900* (New York, 1992)
- Saxe, John Geoffrey, 'The Blind Men and the Elephant' [*Udana* dilindce bir pasajdan sonra Hinduca yazma], *Elephants Ancient and Modern*, ed. F. C. Sillard ve R. M. Meyer (New York, 1968), s. 139-40

- Schochet, Elijah, *Animal Life in Jewish Tradition: Attitudes and Relationships* (New York, 1994)
- Scott, Sir Walter, *Letters on Demonology and Witchcraft* (1832)
- Seidelman, Harold ve James Turner, *The Inuit Imagination: Arctic Myth and Sculpture* (New York, 1994)
- Seton, Ernest Thompson, *Wild Animals I have Known* (New York, 1900)
- Shakespeare, William, *The Complete Works*, ed. David Bevington, 4. bas. (Boston, 1997)
- Stevenson, Burton, ed., *The Macmillan Book of Proverbs, Maxims, and Famous Phrases* (New York, 1988)
- Stone, Brian, çev., *The Complete Works*, ed. David Bevington, 4. bas. (Boston, 1997)
- Suetonius, *Suetonius*, çev. J. C. Rolfe (Cambridge, MA, 1997)
- Thomas, Keith, *Man and the Natural World* (New York, 1983)
- Thompson, D'Arcy Wentworth, *A Glossary of Greek Birds* (Londra, 1936)
- Tibullus, *Catullus/Tibullus/Pervigilium Veneris*, ed. G. . Goold, çev. J. Q. Postgate (Cambridge, MA, 1962), s. 192-339
- Todd, Barbara Euphan, *Worzel Gummidge, or The Scarecrow of Scatterbrook* (New York, 1941)
- Toporoff, Sholomo Pesach, *The Animal Kingdom in Jewish Thought* (Northvale, NJ, 1995)
- Topsell, Edward, *The Fowles of Heaven, or History of Birdes*, ed. Thomas P. Harrison ve F. David Hoeniger (Austin, TX, 1972)
- Torga, Miguel, 'Vincente the Raven', *Farruscothe Blackbird and Other Stories from the Portuguese*, çev. Denis Brass (Londra, 1950), s. 83-8
- Tymoczko, Maria, *Two Death Tales from the Ulster Cycle: The Death of Cu Roi ant The Death of Cu Chulainn* (Dublin, 1981)
- Van Laan, Nancy, *Rainbow Crow: A Lenape Tale* (New York, 1991)
- Virgil, *The Singing Farmer: A Translation of Virgil's 'Georgics'*, çev. L.A.S. Jermyn (Oxford, 1947)
- Voragine, Jacobus de, *The Golden Legend: Readings on the Saints*, 2 c., çev. William Granger Ryan (Princeton, NJ, 1995)
- Waddell, Helen, *Beasts and Saints* (Grand Rapids, MI, 1996)
- Webb, Mary, *Precious Bane* (New York, c. 1960)
- White, Gilbert, *The Natural History of Selborne* (New York, c. 1890)
- Wilson, Alexander ve Charles Lucian Bonaparte, *American Ornithology, or The Natural History of Birds in the United States*, 4 c., ed. Robert Jameson (Edinburgh, 1831)
- Yeats, W. B., *The Poems of W. B. Yeats* (New York, 1983)

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazılması sırasında beni yüreklendiren ve birçok öneride bulunan eşim Linda Sax'a teşekkür ediyorum. Hayvanlarla ilgili çağdaş literatür hakkındaki muazzam bilgi birikimiyle bana yardımcı olan Marion W. Copeland'a da çok teşekkürler. *Rainbow Crow*'a ve diğer önemli öykülere dikkatimi çeken Bob Reiser oldu. "Hayvanlar" dizisinin de editörü olan akademisyen Jonathan Burt'a da, bana bu kitabı yazmamı önerdiği için müteşekkirim.

Kargalar hakkında yazmaya başlayalı beri onların günlük hayatımdaki varlıklarını daha çok algılamaya başladım. Beni düşündürdüler, bana emirler yağdırdılar ve çok eğlendirdiler. Eğer okurlara da aynı duyguları veriyorlarsa kitap amacına ulaşmış demektir.

FOTOĞRAF KAYNAKLARI

Yazar ve yayıncılar aşağıda dökümü verilen görsel malzemeleri kullanmamıza izin veren kurum ve kişilere teşekkür ederiz. Tüm çabalarımıza karşın bazı telif hakkı sahiplerini atlamışsak onlardan özür diliyoruz.

British Library Reproductions: s. 53 (BL MS. Add. 24686, f. 18r), 60 (British Library Ms. Egerton 3127, f. iv); Cleveland Museum of Art: s. 72 (Edward L. Whittemore vasiyeti); Courtauld Institute Galleries, Londra: s. 116 (alt); Hamburger Kunsthalle (fotoğraf: Elke Walford/Hamburger Kunsthalle/bpk Berlin): s. 98; Fotoğraflar: Library of Congress Baskıları ve Fotoğraf Bölümü s. 6 (LC-USZ62-52215), 100 (LC-USZ62-52215), 135 (FSA-OWI Koleksiyonu, LC-USF33-TO1-001127-M3); Metropolitan Museum of Art, New York (Jules Bache Koleksiyonu), fotoğraf " 1994 MMA: s. 97; Musée d'Orsay, Paris (fotoğraf RMN/Hervé Lewandowski, " 1994 ADAGP): s. 110; Museo Del Prado, Madrid: s. 63, 66; National Gallery of Canada, Ottawa: s. 111; New College Oxford (MS 65, folyo 73v): s. 62; National Palace Museum, Taipei, Taiwan: s. 77; Toledo Museum of Art, Toledo (fotoğraf TMAH/Picasso, DACS 2003), s. 135; Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent Van Gogh Foundation): s. 112; Fotoğraf Ellen Page Wilson, PaceWildenstein'in izniyle, New York: s. 143.

WEB SİTESİ ADRESLERİ

<http://birds.cornell.edu/crows>

<http://www.zeebyrd.com/corvi29>

<http://www.crows.net>

<http://www.savethecrows.org>

<http://www.personal.umich.edu/~csparr/corvidweb/corroboroe.htm>

<http://www.aviancompanions.com/links/crow.html>

Kargalar, köyde kentte, her yerde sürüsüne bereket dolaşırlar ama göz ucuyla bile olsa, bakışlarını bizlere nadiren çevirirler. İnsanlarla aralarında hürmetkâr ama mesafeli bir ilişki vardır. Kargalar arasında sanki daima önemli bir şeyler olmaktadır, sanki kendi hayatlarına ait bir oyun sahnelenmekte gibidir. Oradan oraya uçuşurlar ve beklenmedik bir anda birbirlerine seslenirler. Peki karga nedir? Kış göğünün beyazında açılmış kanatlar, eğik bir kafa ve uzun bir kuyruğun oluşturduğu bir silüet gözümüzde kolaylıkla canlanır. Bu kitap insanlarla kargalar arasındaki ilişkiye şiir, hayvan davranışları, söylenceler, efsaneler ve görsel sanatlar üzerinden bakıyor. Kambur duruşları ve leşe düşkünlükleri yüzünden ölümün simgesi olmuşlardır, oysa kuşların pek çoğundan daha canlı ve oyuncudurlar. Ha bire kendilerini lüzumsuz oyunlara kaptırırlar, yerdeki bir dalı alır, yükselir, sonra bu oyuncuğu düşürürler, sonra da yakalamak için dalışa geçerler. Uzun, güçlü bacakları üzerinde yem arayan kargalar sanki toprağın üzerinde kayıyorlarmış gibi görünebilirler. Sonra, neredeyse hiç çaba harcamadan, ara sıra kanat çırparak, birer ruh gibi havaya yükselirler. Zekâları, gagalarını çevreleyen tüyleri ve mütebbessim görünümleriyle pejmürde ve sevimli

bir insana benzerler. Bazı araştırmacılar kargaların, insandan sonra, hayvanlar arasındaki en becerikli alet yapıcısı olduğuna inanmaktadır. Bir zekâ işareti mi yoksa aptallık işareti mi olduğu tartışmaya açık olsa da, kargagillerin insanlarla ortak özelliklerinden biri de parlak nesnelere duydukları sevgidir. Saksâğınlar ve küçük kargalar gibi daha ufak olanları mücevher çalmakla ün salmışlardır. *Toplumun Aynasında Karga*, *Toplumun Aynasında Köpek*'ten sonra bu dizinin ikinci kitabı. Bunları, Kedi, Tilki, Şahin, Tavus Kuşu, Ayı ve Kaplan izleyecek.

İNSAN VE TOPLUM DİZİSİ

KitapYAYINEVİ

ISBN 975-6051-31-0

19. YIL